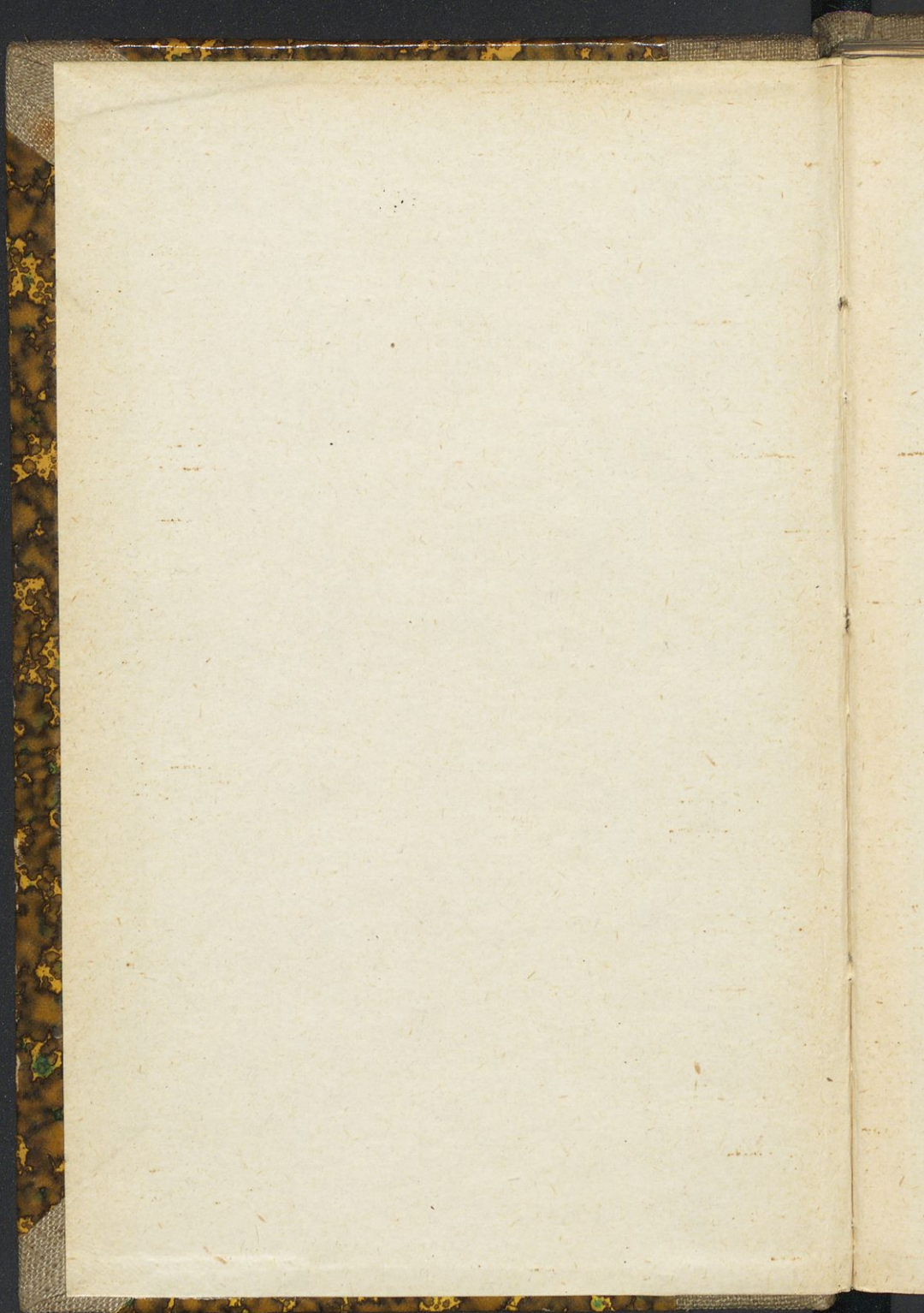

VII
B3340
2

Prevodi
iz *izbrane*
svetovne književnosti

Pris.
III. zvezek.

L. N. Tolstoj

MOČ TEME

Prevela iz ruščine

Minka Govékarjeva

V Ljubljani, 1907

◦ Izdala in založila ◦
„Slovenska Matica“.

Prevodi

Moč teme

svetovne književnosti

izdano v četrty letnik

III. ZVEZEK

izdano v letnik

EVGEN TOLSTOJ

MOČ TEME

IZDANJE

izdano v letnik svetovne književnosti

Prevodi

iz

svetovne književnosti

III. ZVEZEK:

L. N. TOLSTOJ

MOČ TEME

Založila in izdala »Slovenska Matica«

L. N. Tolstoj

Moč teme

Narodna drama v 5 dejanjih

Prevela iz ruščine

Minka Govekarjeva

Milavcey

V Ljubljani, 1907

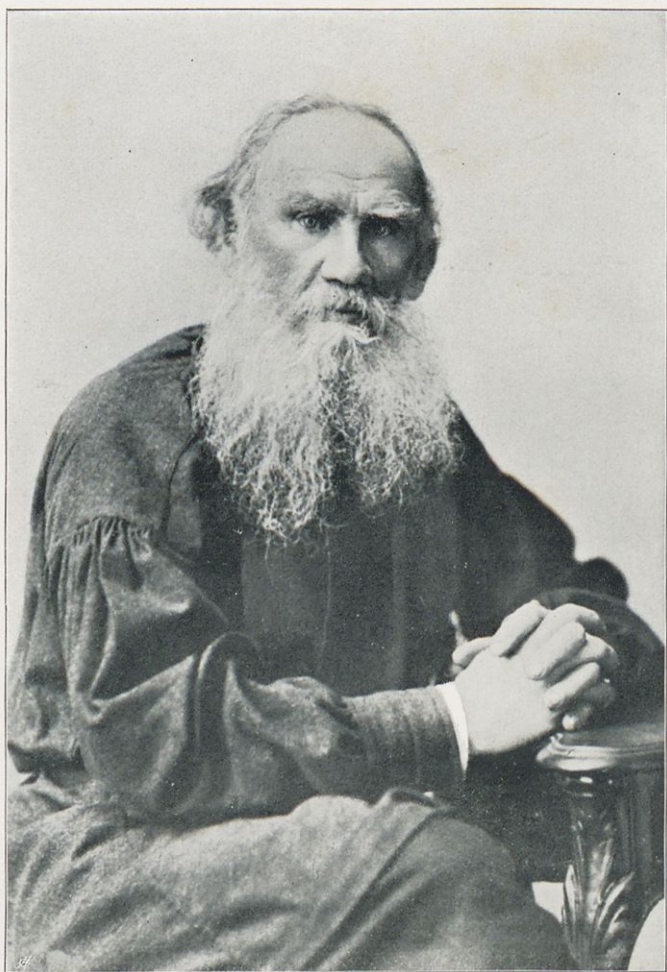
Natisnili J. Blasnika nasledniki

VII B 37340, f

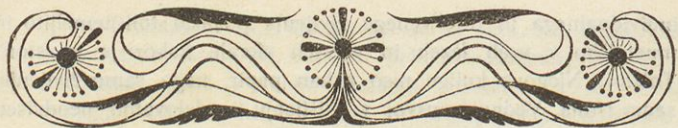

030018854

FZC

Lev Nikolajevič Tolstoj.

Lev Nikolajevič Tolstoj.

Ali poznate krasoto tihe, mrzle, jasne zimske noči, ko je posuto nebo z milijoni kakor brušeni kamni svetlikajočih se zvezdic, utrinjajočih se kakor solze v velikem modrem očesu vsemirja? — Ako ste se že kdaj s čisto, mirno dušo zazrli na veličastvenost firmamenta sami in nemoteni, tedaj ste zahrepeneli nekam tja daleč, daleč gor... vaše temno hlepenje je dobilo krila ter je letalo od obzorja do obzorja. A kmalu se je kakor plah ptiček vračalo nazaj v vaše raztoženo srce... Žene vas proč... visoko tja nekam... na ono ali tisto zvezdico, kjer mora biti doma resnična sreča, kjer ni zla in gorja, kjer vlada sama dobrota in blaženost... A želje padajo onemogle nazaj v vašo dušo, in žalostni se vračate na svoj dom... Ko pa ste se divili večni krasoti stvarstva in ste gledali vse tisto zvezdovje, vzljubili ste vendar prav posebno eno zvezdo, in k njej vam je hitelo oko vedno in vedno... Vse so lepe, a ona je vaša miljenka! Morda je bila Venera, najbližja in največja, najsvetlejša in najznanejša. In večer za večerom jo iščete in najdete ter jo ljubite...

Na firmamentu svetovne literarne umetnosti so tudi take zvezde, ki jih je posebno vzljubilo ljudsko srce, ker so največje in najžarnejše... Tam je Shakespeare... ondi sta dvojčka Goete in Schiller... tu je Dante... pa Mickiewicz... Zola... Ibsen... Dostojevski ter — moja zvezda — Lev Nikolajevič Tolstoj.

Osamljen v svoji nedosežni, pravi narodni umetniški veličini se blišči nedaleč od nas zvezda tulskega proroka Tolstega, največjega in najplemenitejšega vseh živčih realistov. Njegova dela so vrhunec modernega leposlovja, in ni ga romanopisca, izvzemši rojaka mu Dostojevskega, ki bi bil človeško dušo, ves ogromni proces

individualnega in društvenega življenja pokazal toli temeljito in umetniško v vseh fazah in v vseh sferah, kakor je to storil Tolstoj. Njegove knjige niso tiskan papir, nego samo življenje, sama istina. Vedno samsvoj v mišljenju in delovanju, neodvisen in svoboden vsakršnega vpliva, je Tolstoj izviren do najmanjše poteze. Vsa književna delavnost Leva Nikolajeviča podaja morda edini primer največje umetniške harmonije, najstrožje doslednosti in največje duševne zrelosti. Njegova dela so v najtesnejši zvezi z lastnim, zunanjim in duševnim življenjem vse ruske družbe, z verskimi, socialnimi in moralnimi interesi in ideali naroda. Počeni s prvimi novelami do najposlednejših verskih in etičkih traktatov išče Tolstoj vedno enako resnico in Boga, namen našega življenja, ter rešuje vprašanje, kaj je dobro in kaj je zlo.

Izhajajoč iz bogate in slavne rodbine, oblagodarjen z izrednim talentom in vzornim telesom, z najobčutljivejšo in najdovzetnejšo dušo in z nenasitnim duhom, je preživel Tolstoj vse, kar more nuditi človeku svet in človeštvo. Vse je videl, vse okusil, vse pretrpel; prepotoval je Evropo opetovano od meje do meje ter se kakor marna bučela vračal, poln izkustev in znanja, vedno nazaj v svoj Tuskul-Jasno Poljano za pisalno mizo. In od ondi je pošiljal in še pošilja človeštvu dela, ki gleda svet nanja z respektom in ljubeznijo, umetniška dela epohalne veličine in krasote.

Že 78 let se blišči ta zvezda na obzorju, a njen svit ne pojema, nego narašča ter zadivlja danes že ves kulturni svet.

Čas je torej, da se poda tudi Slovencem vsaj površen pregled življenja in delovanja grofa L. N. Tolstega, o katerem je narasla že ogromna literatura, ki bi napolnila največjo sobano ... Zgolj informativen je ta moj pregled ter ni niti popoln, niti izviren, ker je sestavljen po raznih virih; a kot uvod k mojemu prevodu največje in najslavnejše drame Tolstega naj zadošča vsaj začasno! Morda pa se kdaj najde v Slovencih založnik, ki izda v vestnem in lepem prevodu vsa zbrana dela grofa Tolstega ter zaeno tudi obširno in popolno študijo o tem svetlem slovanskem geniju, ki mu ga v sočasju ne poznamo enakega.

* * *

Lev Nikolajevič Tolstoj se je narodil 28. avgusta (po našem koledarju 9. septembra) 1. 1828 iz slavnega ruskega grofovskega rodu v Jasni Poljani, ki je oddaljena kakih 15 vrst od Tule, glavnega mesta gubernije južno od Moskve.

Predniki L. N. Tolstega so se že izza dob Petra Velikega odlikovali v raznih in odličnih državnih službah. Tolstoj jih je večinoma opisal v svojih romanih, osebito pa je ovekovečil svojega očeta, vedno veselega in brezskrbnega, a hkratu tudi skrajno potratnega moža velike nadarjenosti. Oče se je oženil šele, ko je bil v družbi lahkoživih kvartopircev zapravlil že večji del svojega imetka ter je zagazil v jako neljube denarne stiske. To strast do kvartanja je podedoval tudi Lev Nikolajevič po svojem očetu, ki je čitateljem Tolstega dobro znan iz romana „Vojna in mir“, kjer nastopa pod imenom grofa Nikolaja Iljiča Rostova. Nič manj nam ni znana Tolstega mati, rojena kneginja Volkonska, ki kot nevesta ni bila več mlada, niti lepa, a bogata. Kdo ne pozna tihe, religijozne, zunanje neznatne, a po svoji duši vse krasne kneginje Marije Bolkonske, ki igra tako veliko in lepo ulogo v romanu „Vojna in mir“? To je Tolstega mati, kakoršna je bila v resnici, in po kateri je podedoval Lev svoje nazore o nramnosti in o Bogu.

Grof Nikolaj Tolstoj, oče Leva Nikolajeviča, je imel štiri sinove: Nikolaja, Sergjeja, Dmitrija in Leva ter hčer Marijo. Kmalu po rojstvu hčerke Marije je umrla mati Leva Tolstega; sedem let nato je umrl tudi oče. Lev Nikolajevič je štel takrat devet let.

Rodbina Tolstega se je bila pravkar — l. 1837 — preselila v Moskvo, kjer se je najstarejši sin Nikolaj pripravljaj za vseučilišče. Dotlej so imeli otroci nemškega učitelja Rössela, po očetovi smrti pa je prišel v hišo Francoz Prosper St. Tomas, ki ki se je vrnil z mlajšimi tremi sinovi na kmete.

„Vsi so mi pravili“, piše Tolstoj kasneje, „da so bili moji starši blagi, naobraženi, dobrosrčni in pobožni.“

V Jasni Poljani se je torej nadaljevala vzgoja Leva Nikolajeviča pod vodstvom sorodnice T. A. Jorgolske in očetove sestre, grofice A. J. Osten-Sakenove. Pa tudi dobra in skrbna teta Osten-Sakenova je kmalu umrla, in Tolstoj je bil zopet sirota.

L. 1840 je prišel v Kazanj k drugi teti, Pelagiji J. Juškovi. Gospa Juškova je bila dobrodušna in jako pobožna dama, obenem pa uprav lahkoživa ruska plemkinja, ki je hlepela le po časti in sijaju. Njena hiša in tetine lastnosti so močno vplivale na enajstletnega Tolstega, kakor je to odkrito opisal Lev Nikolajevič v svoji „Izpovedi“.

Pri tej teti je ostal Tolstoj več let in se malo učil. Ali po Irtenjevu v „Detinstvu“ in Nehljudovu v „Deških letih“

in v „Mladosti“, v katerih je opisal Tolstoj deloma samega sebe, spoznamo, da je Tolstoj že v brezskrbnih letih, kadar se je njegova mlada, bujna kri ohladila ter mu je dovolila mirno misliti o življenju in njegovih ciljih, da je že takrat stremil za nečim višjim ter je iskal nečesa nravno popolnega. Tolstoj je sicer v svojih mladostnih letih s polnim duškom pil iz opojne čaše življenja, a vzporedno s tem življenjem se je v njem porajala vselej misel, ali je v tem namen življenja, in ali je to resnična sreča. Razočaranje je sledilo razočaranju, oglašale so se duševne borbe, rojevali so se dvomi, in edino njegov krepki in zdravi značaj ga je ustavil na propadni cesti in ga rešil.

Za maturo je pripravil mladega lahkoživca neki profesor estetike na kazanjskem vseučilišču, in l. 1843 se je Lev Nikolajevič vpisal na kazanjsko vseučilišče, da bi se učil orijentalških jezikov. Vzdržal pa je pri filologiji samo leto dni; zanimal se je pač bolj za plesne dvorane bogatih plemičev, kot za predavanja. Bil je član aristokratskega kluba, kjer je v krogu mladih veseljaških plemenitašev temeljito užival „akademično svobodo“.

Dasi bi mu kot potomcu slavnega rodu, sorodnega z imenitnimi rodbinami knezov Gorčakovih in Trubeckih, bilo vzlic temu prav lahko napredovati, se je vrnil Tolstoj l. 1847 zopet na posestvo v Jasno Poljano.

Tu na selu se je začel Tolstoj zanimati za modroslovna vprašanja ter je čital z zanimanjem stare in novejša filozofa, bavil se je s staro in tedaj moderno književnostjo, nadajoč se, da najde tako pravec za tečaj svojemu bodočemu življenju. Obenem pa se je z navdušenjem lotil gospodarstva. Jasna Poljana je postala njegova last, in veselilo ga je, da je sedaj gospodar tolikih ljudi, ki jim je svetovalec in oče. V svojem carstvu je hotel vladati po svojih idealih. Posestvo je našel zapuščeno in zanemarjeno, mužiki so bili nezadovoljni, a upravitelji nezanesljivi in nepošteni. Tolstoj je imel torej dovolj brige in skrbi ter je moral resno delati sam, da reši, kar se je še rešiti dalo ... Kar je doživel pisatelj v tem času, je opisal kasneje v svojem romanu „Posestnikovo jutro“. Že v tem času vidimo, kako živo in iskreno sočustvuje mladi Tolstoj z mužikom, ki mu želi biti osvoboditelj, tešitelj, dobrotnik in učitelj. V teh svojih plemenitih težnjah se je srečal z idejami, ki so v tistem času (l. 1848) valovile po vsej zahodni Evropi.

Humaniteta je prevzela Tolstega vsega, in hodil je od vasi do vasi, od koče do koče, da svetuje, pomaga in rešuje ter da

deli svojo srečo z dobrimi ljudmi, ki so živeli kakor živali v duševni temi, bedi in nesnažnosti. Mladi entuzijast je upal, da odpravi v par letih vse nevolje; a največji napor ni mogel popraviti greha celega stoletja. Mužiki niso razumeli mladega dobrotnika, a tudi zaupali mu niso vselej, zato so se mu često upirali ali pa so njegove odredbe prezirali. To ga je užalilo ter mu je napolnilo srce z obupom in s studom pred ljudmi, ki sami sebi nočejo dobro. In tako se je spomnil besed svoje tete: „Lažje je srečo najti, nego jo drugim dati.“ Devetnajstletni posestnik je torej užaljen obrnil mužikom hrbet ter je l. 1847 odpotoval v Peterburg.

Sam ni vedel, kaj hoče. Pred seboj je videl dva pota: postati uradnik ali vojak. Prav tedaj se je odpravljala ruska vojska na Madjare (1848—49); vojaška karijera mu je bila torej odprta. In res je mislil nekaj časa, da bi vstopil v gardsko kavalerijo. Toda zmagala je želja za znanjem; začel je iznova študirati, in sicer pravoslovje. Kar je zamudil v Kazanji, je hotel sedaj nadomestiti in naglo je napravil dva izpita iz kazenskega prava. A v deželo se je vrnila pomlad, in srce ga je gnalo nazaj v očetovsko hišo. Vrnil se je torej v svoj rojstni kraj, seboj pa je pripeljal nekega glasbenika, Rudolfa, s katerim je začel strastno gojiti glasbo. Zlasti se je zaljubil v skladbe L. van Beethovna. Rudolf, Lev in brat Sergjej so začeli prav arkadijsko življenje.

Romantični Sergjej je ljubil zlasti cigane ter se je končno zagledal v neko lepo ciganko tako, da se je oženil ž njo. A skoraj bi bil tudi Leva zapeljal, da se oženi s ciganko; no, Lev se je docela vdal igri in lovu. To pustolovsko življenje je trajalo cele dve leti. Tedaj se je vrnil iz Kavkaza najstarejši brat, častnik Nikolaj, ki je nagovarjal Leva, naj gre ž njim v Kavkaz k vojski. Lev se je dolgo branil, a neko noč je zaigral toliko, da se je skoraj moral vdati bratu, s katerim je res odšel v Kavkaz.

Ruska mladina je gledala takrat na Kavkaz kakor na Paradiž, ker sta ga toli krasno opevala Puškin in Lermontov. Nesrečna ljubezen in prazni žep sta gonila ruske mladeniče v oni lepi kraj, odkoder se je malone vsakdo vrnil z — razbitimi nadami.

Na nagovarjanje svojega starejšega brata torej in da uredi nekoliko svoje obupne finance, je odšel Lev Nikolajevič l. 1851 k vojakom. Pobočnik generala Barjatinskega in sorodnik Tolstih, Ilija Andrejevič Tolstoj, sta pridobila Leva, da je napravil v Tiflisu „junkerski“ izpit ter da je vstopil v vojsko kot radovoljec v jeseni l. 1851. Postal je „junker“ v lahki artiljeriji; nje-

gova (20.) brigada je bila štacijonirana v kazaški vasi Starogladov, na levi obali reke Terek, blizu mesta Kizljara. Na drugi strani reke so prebivali nemirni Čerkezi, ki so dali Rusom vedno dosti opravka; Tolstoj sam bi bil kmalu izgubil življenje v tatarskem suženjstvu. To svoje življenje je opisal Tolstoj pozneje v „Kavkaškem sužnju“.

Ali na Kavkazu se je začelo tudi resnobno notranje življenje. Tam se je približal Tolstoj naravi, spoznaval je samega sebe, odkrižal se je hlimbe velikomestnega življenja, iztrgal je iz svojega srca vse kali samoljubja in častihlepja ter je s samozatajevanjem odkrito, dasi bolešno, razkril vse hude rane, ki jih je vsekali s svojimi mladostnimi napakami krščanski morali. Na Kavkazu je prijel tudi prvikrat za pisateljsko pero ter je spisal prvi del svoje avtobiografske trilogije „Detinstvo“, katero je objavil 1852 v „Savremenuku“ ter se podpisal z začetnicami „L. N. T.“ Globoka psihološka analiza, občudovanja vredna plastika opisanih oseb, kakor izklesanih z mojstrskim dletom, jasna slikovitost tudi v najneznatnejših pojavih kmetskega, ribiškega, vojaškega in hribovskega življenja, resnoba plemenitih smotrov in neko mehko, toplo, dovzetno umevanje življenja, vse to je rusko čitateljstvo iznenajalo in vznášalo. Te vrline „Detinstva“ so neznanega pisatelja takoj omilile ruskemu narodu. Dela „Detinstvo“, „Deška doba“, „Mladost“ in „Naval“ niso osnovana na fantaziji, nego na doživljajih, ter kažejo že nenavadno samostalnost. Tolstega je zanimal tedaj najbolj priprosti človek brez okov evropske kulture, v svobodi velike in krasne narave na meji Evrope in Azije.

Tistikrat je bila ruska književnost že v razcvitu svoje moči in krasote, saj je že imela Turgenjeva, Pisemskega, Gončarova in Ostrovskega. To je bila baš nova doba prebujenja ruske literature, ki je po slavnem triumviratu, po Puškinu, Lermontovu in Gogolju, za nekaj časa zaspala. Med tem bliščečim ozvezdjem pisateljev, ki so bili ponos in dika vse evropske književnosti, se je torej iznenada pojavil nov pisatelj.

Brez kakoršnihkoli neuspešnih literarnih poizkusov, brez strokovne predpriprave je nastopil Tolstoj takoj pri svojem prvem pojavu kot cel genij, in Nekrasov mu je to odkrito priznal. Žal, da mu ni mogel poslati nikakega honorarja, ki bi ga bil mladi častnik Tolstoj krvavo potreboval.

Z avtobiografskim „Detinstvom“ je torej Tolstoj dostojno pričel svoje književno delovanje. In po vsej slovstveni poti Tol-

stega, v vseh njegovih delih se vleče tista „sveta nezadovoljnost“, ki se je pokazala že v tem prvem njegovem delu in ki se je oglašala pozneje čim očitnejše in izrazitejše v vsakem novem delu, dokler ni izbruhnila v polni sili v osemdesetih letih. Nezadovoljnost z lastno osebo in žeja po resnici daje Tolstemu neizbrisen in stalen znak. V življenju Tolstega se je združilo vse, kar mu je moglo nuditi srečo življenja in zadovoljnost: izredna nadarjenost, krepak organizem, gmotna brezskrbnost, splošno priznanje in občudovanje omikanega sveta, sloves umetnika, ki nima tekmeca, — toda neprestano glodajoči črv dvoma ni privoščil njegovi duši niti hipa miru in počitka. Nihče v 19. stoletju ni izrazil z večjo silo tistega neugasnega hrepenenja po večni resnici, ki muči človeka od prvega dneva njegovega obstanka, kakor Tolstoj.

Uspeh prvih del je bil tako popoln, da je postal Tolstoj slaven po vsej Rusiji in izven mej domače države; vsi književni tabori so se mu divili radostno, brez zavisti in brezpogojno. Annenkov mu je izjavil svoje priznanje takole: „Po tem, kar imamo od njega danes, prištevamo Tolstega s polnim prepričanjem med prve naše pripovednike ter ga stavljamo na stran Gončarova, Grigoroviča, Pisemskega in Turgenjeva, poleg imen, ki ostanejo večno v spominu čitatelja in v zgodovini ruske književnosti!“

Mladi častnik Tolstoj je živel v Kavkazu le nekaj nad dve leti, a novi svet se mu je priljubil toli zelo ter je v toliki meri oplojal njegovo domišljijo, da je v tej kratki dobi napisal več lepih del. Vse v Kavkazu mu je bilo novo, природа, ljudje, običaji. Namesto planjav osrednje Rusije je gledal Tolstoj tu visoke, krasne planine, namesto oblizanih in neiskrenih frakarjev ruskih salonov je gledal ljudi, ki jim je bila kultura tuja, iz prisiljenih in vezanih razmer mesta je zašel tukaj v običaje, v katerih je vladala svoboda, prirodnost in najivnost.

Tako je užival Tolstoj dve leti neobzdržano vojaško in kozaško življenje, na patroljah, na lovu, na pojedinah, pri igrh, pri lepih ženskah in ob ognjiščih bedne kozaške koč.

Dr. Milivoj Šrepel označuje dela Tolstega iz te dobe takole:

„Tolstoj u prvim djelima nije tek po slučaju za pripoviest odabrao oblik, u kojem govori u prvom licu (t. j. v prvi osebi, torej „jaz“. Op. prev.); ovaj oblik bješe nuždan, jer on pripovieda samo ono, što je sâm opazio i proživio, pa se već u prviencima

vidi nezavisnost i samostalnost. On sve gleda na svoje oči, ne zaveden tuđim predstavama, a promatra s jednakom oštrinom malo i veliko, važno i neznatno, dapače za njega i nema razlike između bitna i nebitna. Njegovo je pjesničko zrcalo baš kao i priroda, koja ne poznaje ljubavi ni mržnje . . . Kulturni svijet, koji je pisac upoznao u Petrogradu, Moskvi i Kazanu, uništava sreća, zatamljuje sve dobre pobude, ubija obće dobro. Ondje, gdje je čovjek bliži prirodi, nalaze se vrela sreće i zadovoljstva. Zastupnici društva prožeti su težnjom za sjajem, čašću i bogatstvom, vrlina im je samo krinka u prigodi. Naprotiv u puku živi dobrota, puk ne teži za blistavom taštinom, hrabar je, prezire smrt, radi plemenito. Zato nam i valja u puku tražiti priliku, da se usavršimo. Ova dobra svojstva ruskoga puka iznosi nam pred oči pisac u kaukazkim slikama . . .

U puku nalazi uvjete sreće, samo što na žalost osjeća, da je nemoguće povratiti se k jednostavnim vrlinama puka. Sreća je u tom, da živiš za druge.“*)

Nad Rusijo pa so se takrat zgrnili črni oblaki. Menšikov, carski poslanik, je 18. maja 1853 pretrgal diplomatske zveze s Turčijo, in že 31. maja je ruska vlada naznanila Turčiji, da si prisvoji dunavske kneževine. 2. julija so ruske čete prekoračile Prut in so zasedle Moldavijo. Omer-paša pa je 28. oktobra pri Vidinu prekoračil Dunav, in med tem, ko so evropske velevlasti šele razpravljale o nastalem položaju, je Turčija 4. novembra oficijalno napovedala Rusiji vojno. Drama se je razvijala naglo. 30. novembra je ruski admiral Nahimov razbil turško bojno ladijeveje pri Sinopi. Tak uspeh Rusije je toli presenetil Francijo in vedno zavistno Anglijo, da sta napovedali Rusom vojno. Tako se je morala boriti Rusija proti trem močnim sovražnikom. Vrhutega je zbolel še car Nikolaj I. Vendar je ostal pri vojski. 18. februarja so bili Rusi pri Eupatoriji poraženi; ves bolan in kljub prepovedi zdravnikov je car sam nadziral vojsko, da jo navduši za nov boj. Napol mrtvega so ga odnesli na postelj, kjer je že drugi dan umrl (19. februarja 1855).

Lev Nikolajevič je bil pred začetkom vojne nekaj časa doma, potem pa je bil prideljen onemu delu vojske, ki je stal pod Gorčakovim na Dunavu. Pozimi 1853 je bil Tolstoj zopet kratko dobo v Jasni Poljani, kjer so se okoli tete zbrali vsi

*) Milivoj Šrepet: Ruski pripovjedači. Zagreb. Izdanje Matice Hrvatske. 1894.

bratje; kmalu pa se je Lev Tolstoj vrnil k vojski. Prve mesece l. 1853 se je Gorčakov zaman trudil, da bi vrgel Turke iz Kalafata onstran Dunava; 4. novembra se je Omer-paši celó posrečilo, da se je utaboril na severnem bregu Dunava ter da je Ruse pri Oltenici razgnal. Med ranjenci je bil tudi Lev Nikolajevič. Od konca aprila do julija l. 1854 so ruske čete oblegale Silistrijo, a hrabri Musa-paša in večši pruski artiljerist Grach sta spretno odbijala vse ruske navale in sta končno Ruse celó prisilila, da so se umaknili preko Pruta. Od Silistrije je prišel Tolstoj v Jassy, v Krim in končno v pomorsko trdnjavo Sevastopol na obalih Črnega morja. Zavezniki so začeli trdnjavo oblegati z vso silo. Da bi jim zabranili vstop v luko, so Rusi potopili ob vhodu luke svoje brodeve, medtem pa so utrdili trdnjavo še z novimi nasipi. Enajst mesecev je trajalo obleganje Sevastopola. Sovražnik je neprestano streljal na trdnjavo. Hrabrost in požrtvovalnost Rusov so priznavali z občudovanjem celó nasprotniki. Borili so se do skrajnosti pod poveljstvom polkovnika Totlebena. Vojaki, vsi prebivalci mesta, celó kaznjenci ter ženske in otroci so delali na utrdbi mesta, nad katerim je plaval tedne in mesece strašna smrt.

Tolstoj se je udeleževal aktivno vseh bitk; zavzemal je celó jako opasno mesto. Vendar je vkljub vsakdanji smrtni nevarnosti našel še časa, da je spisal prvo svojo sevastopolsko povest. Medtem ko so se čete bile najbolj junaško, je čitala Rusija vsa v zanosu umetniške opise hrabrosti svojih sinov v delu njih so-bojevnika. Tudi car Nikolaj je čital pripoved mladega častnika Tolstega ter je ukazal, naj pazijo na njegovo življenje. Tako so premestili Tolstega v Belbek kot poveljnika gorske baterije. Tu je napisal Tolstoj drugi del sevastopolske povesti „Sevastopol v maju“ ter je dovršil svojo kavkaško povest „Sekajo gozde“. 4. avgusta 1855 je vodil svojo baterijo ob reki Černi. Malo prej je dobil Gorčakov od carja poročilo, naj skliče posvetovanje poveljnikov. Toda general Read je napak razumel sklepe tega posvetovanja, in sovražniki so prišli Rusom za hrbet. Nekaj dni nato so prepevale bojne čete zasmehljivo pesem na krivo postopanje svojih voditeljev. Govorilo se je, da je sestavil Tolstoj to pesem, kar je bilo tudi res. — Od 5. avgusta so trajali spopadki kar neprestano. Rusi niso utegnili popravljati razrušenih utrdb; tudi število braniteljev se je čimdalje bolj manjšalo. 25. avgusta je padlo 5000 Rusov; 28. pa je bila glavna bitka, ki se je završila s porazom Rusov.

Tolstoj je bil ves čas v vojni kot zapovednik gorske baterije. Na noč odločilne bitke pa ga je poslal poveljnik artiljerije Križanovskij kot kurirja v Peterburg. Še pred koncem tega usodnega leta je odložil Tolstoj meč in je prijel za — pero.

Vojna, ki se je je udeležil Tolstoj z vso hrabrostjo in domoljubno navdušenostjo, je vzbudila v njegovem srcu zlasti dvoje čuvstev: grozo in gnus. To dvoje čuvstev ga ni ostavilo nikdar več, in prav doslej je ostal Tolstoj najgorečnejši sovražnik vojne ter najvneteji glasnik miru. Tolstoj je podal vtiske te strašne vojne v treh velikih slikah: „Sevastopol v decembru“ — čas razvoja, „Sevastopol v maju“ — čas preobrata in „Sevastopol v avgustu“ — čas tragičnega konca. Tudi v teh umotvorih opisuje Tolstoj s klasično mirnostjo samo to, kar je videl in doživel; nič mu ni dobro, nič slabo; ne išče hrabrosti in efektnih junaških del, ne zgraža se nad grozoto, ljudje mu niso niti zločinci, niti junaki. Njegov junak je resnica. Veliko umiranje v nesrečnem Sevastopolu mu je le dokaz, kako ničevno je življenje poedinca napram celoti, napram večnim idejam. Izprevidel pa je, da se narodi ne sovražijo in da bi se ne pobijali med sabo, ako bi jih ne zavajali zli vodje. Ljudje bi si bili bratje, ako bi ne bilo na svetu hujšakačev, ki iščejo v borbi drugih lastno korist in čast.

Po vojni je imela zanj carska prestolica poseben čar, kateremu se je vdal Tolstoj z vso dušo. Gostije, igra, zabave, ženske, cigani in ciganke so ga zabavale cele noči. No, tudi to hrupno in razuzdano življenje ga ni odtujilo knjigi, saj ga je vodil Turgenjev ter ga spravil v stalno zvezo s književnim krogom okoli „Savremenika“. Občeval je s Turgenjevim, z Grigorovičem, Gončarovim, Nekrasovim, Družininom, Ostrovskim, Sologubom, Panajevimi i. dr., dasi je imel v marsičem docela protivne nazore.

„Bilo mi je 26 let“ — pripoveduje Tolstoj — „ko sem prišel po vojni v Peterburg ter se sešel ondi s književniki. Prijateljsko so me sprejeli ter se mi jako laskali. A ko sem začel razmotrivati življenje teh književnikov, sem spoznal, da so bile vse moje težnje, da postanem boljši, da se med njimi izpopolnim, blazne . . .“ Tolstoj je našel pač mnogo zavisti, preziranja, neiskrenosti, moralno površnost in popolno brezbržnost za višje smotre . . . sploh vse znake vsakdanjega življenja. To ga je pognalo zopet daleč proč od Peterburga. „Spoznal sem“, — piše Tolstoj dalje — „da ne znamo niti najbolj važnih zadev razločevati, da ne vemo, kaj je dobro in kaj zlo.“

Poleg „Mladosti“ (1856) je objavil Tolstoj v dobi svojega kratkega bivanja v prestolici te povesti in novele: „Markerjevi zapiski“, „Dva huzarja“, „Metež“ in „Albert“ (1857).

Januarja 1. 1857 se je odločil Tolstoj, da odpotuje v Pariz in mesec kasneje je bil že gost Turgenjeva v francoski prestolici. V Nemčiji je ostal le nekaj dni, v Parizu pa je preživel 7 tednov. V aprilu in maju je preletel Italijo, v juniju pa je bil že v Švici, kjer so ga Alpe izredno navdušile. V Švici je tudi koncipiral svojo povest „Lucern“, v kateri biča vse, kar pod imenom civilizacije le hlina napredek človeštva. Zato je bil Tolstoj najsrečnejši doma na kmetih, kamor se je bil vrnil.

Sredi oktobra 1857 se je preselil z bratom Nikolajem in sestro Marijo v Moskvo, kjer je občeval s pesnikom Fetom. Nakrat pa je odpotoval preko Varšave v Pariz in Dijon, odkoder se je vrnil o Božiču domov. Okoli novega leta pa bi ga bil na lovu malone raztrgal silen medved. L. 1858 in 1859 je preživel deloma v Moskvi, deloma v Peterburgu, doma in pri Turgenjevu na Spaskem posestvu. Tedaj pa je obolel brat Nikolaj ter je odpotoval s Sergiejem in sestro Marijo v Soden poleg Frankfurta, kjer je živel Turgenjev. Tudi Lev Nikolajevič ni vzdržal doma sam ter je potoval po Nemčiji. Bil je v Stettinu, Berolinu, Lipskem, Draždanah in v Kissingenu, kamor je došel na smrt bolni Nikolaj z Marijo. Kmalu na to pa je Nikolaj v naročju brata Leva umrl za sušico v Hyèresu pri Nizzi. Lev je bil obupno užaloščen ter je begal iz kraja v kraj, da se potolaži in umiri. Prepotoval je iznova vso Italijo od severa do juga; potem je bil nekaj časa v Parizu, Londonu, Bruslju, Weimarju, Gothi, Eisennachu in v Jeni. Po šestih mesecih se je vrnil 10. maja 1861 v Jasno Poljano.

Toli hvalisana zapadna civilizacija ni našla v njem oboževalca; Tolstoj je spoznal, da je vsa ta visoka kultura Evrope pač samo bliščeča zunanost brez notranje vrednosti, fraza, s katero se ne strinjajo dejanja. In že takrat ga je polnila misel, da se mora človeško življenje zgraditi na načelih bratstva in pravičnosti. „Ne verujte napredku!“ je poslej vodilna misel vseh njegovih del. Najbolj se je še zanimal na svoji poti po zapadni Evropi za šolstvo in za socialna vprašanja.

Vse na tem polju pridobljene izkušnje je začel, vrnivši se domov, praktično izvrševati v svojem rojstnem kraju — v jasno-poljanski šoli. V Evropi je dobil zlasti to prepričanje, da bi države, ki imajo resno voljo, osrečiti svoje državljane, imele

graditi povsod predvsem dobre šole ter nastavljati sposobne učitelje, ne pa graditi — ječe.

Ko se je Tolstoj vrnil domov, je bilo kmetstvo že odpravljeno (1861), in plemstvu in seljaštvu se je bilo treba prilagoditi novim razmeram. Plemstvo se je večinoma upiralo odpravi kmetstva; samo malo jih je bilo, ki so dali kmetom svobodo že pred proglašenjem zakona; seveda je bil med temi naprednjaki in svobodoljubi prvi — grof Tolstoj. Žal, da je bila emancipacija ruskega kmetstva prenačljena ter je zato donesla tudi slabih strani. Tolstoj se je torej lotil zopet ljudske izobrazbe ter je osnoval najprej v Jasni Poljani šolo po svojem načrtu in po svoji svobodoljubni metodi. Poučeval je celó sam; ker se mu je ideja obnesla, je ustanovil v svojem okraju 12 takih šol. Od l. 1862 je izdajal tudi popularno pedagoško glasilo „Jasnaja Poljana“, v katero je pač pisal največ sam. No, narod takrat še ni umeval njegovih plemenitih teženj.

Obenem pa se je udal Tolstoj notranjemu življenju in premišljevanju ter je čistil svoje nazore o človeštvu. Cela vrsta novih del, s katerimi se začenja druga doba njegovega književnega delovanja, je bila sad tega kipenja in vrenja v duši Tolstega: „Tri smrti“ (1859), „Lucern“, „Polikuška“ (1860) in „Platno“. V isto perijodo spadata deli „Rodbinska sreča“ (1859) in „Kazaki“ (1861).

S „Kazaki“ je Tolstoj dovršil svojo perijodo kipenja in tavanja. Slučajno pa se zaključuje s „Kazaki“ tudi Tolstega mladostna lahkomiselnost in razsipnost. V počitnicah je bil namreč v Moskvi, da se dogovori s Katkovim zaradi natiska „Kazakov“. Neko noč je zašel Tolstoj zopet med kartače ter je zaigral 1000 rubljev. Plačal jih je s predujmom za „Kazake“. S tem pa je napravil konec ter se začel resno baviti z mislijo, da se oženi.

Že v povesti „Obiteljska sreča“ (1859) je izrazil svoje nazore o zakonu in ljubezni moža do žene ter je v to povest položil svoje sanje o bodoči lastni obiteljski sreči. V Moskvi je namreč že dalje časa zahajal v hišo zdravnika dr. Behrsa, originalnega veseljaka, lepega moža, evangelika in nemškega pokolenja. V njegovi hiši se je govorilo francoski in ruski. Zdravnikova žena, rojena Islenjev, je bila Rusinja in pravoslavne vere. Imela sta osmero otrok, ki so se odgajali v ruskem, francoskem in nemškem jeziku. V tej dobi — l. 1862 — so bile tri hčerkе že odrasle, Marija, Sofija in Tatjana. Vse tri so z razumevanjem gojile glasbo, ki jo je tudi Tolstoj jako ljubil ter se zlasti zanimal

za krasni alt tretje hčerke. Vendar takrat še sam ni vedel, h kateri ga vleče srce. Odpotoval je torej v Novgorod, a potem po Volgi v Samaro. Kmalu se je vrnil zopet k Behrsovim, kjer se je zaljubil v drugo hčerko, Sofijo. Prav tedaj pa so sumničili Tolstega, da je vodja prekucuške politične stranke, ter je policija brutalno preiskala vso Jasno Poljano. Izkazalo se je, da je Tolstoj nedolžen ter da le iz dobrote podpira nekaj dijakov na vseučilišču in učiteljišču. Vendar je postopanje policije Tolstega tako užalilo, da je hotel za vselej ostaviti Rusijo. Dolgo se ni pomiril. Nato so nastali v Jasni Poljani veseli dnevi. Tolstoj se je tajno zaročil s Sofijo, ki je bila lepa, velika devojka, plemenitega lica in krasnih modrih oči. Poznala je temeljito rusko, angleško in nemško književnost. Ko pa je Tolstoj prosil dr. Behrsa Sofijine roke, se je oče sila začudil in je prošnjo jezno — odklonil. Želel je namreč, da se omoži najprej najstarejša hči Marija. Tolstoj je bil obupan, a končno se je Behrs udal, in 23. septembra je bila poroka . . . 28. junija 1863 sta dobila Lev in Sofija prvega sina, ter je bila njuna dotlej idilska sreča nepopisna.

Tolstoj se je udal sedaj docela pisateljstvu. Dasi so priznavali njegovo veliko umetnost prvi ruski kritiki, Annenkov, Aksakov in Družinin, in dasi je bil Tolstoj znan in ljubljen že v vseh literarnih krogih, sta bila takrat vendarle še najpopularnejša pisatelja Rusije Turgenjev in Ostrovskij. Niti sevastopolske in poznejše povesti, niti „Obiteljska sreča“ niso mogle dvigniti imena Tolstega v prvo vrsto; šele „Kazaki“ so mu donesli najširšo slavo. Kritiki Grigorjev, Edelson in Polonskij so razkrili vsej Rusiji genijalnost in nedosežno mojstrstvo Tolstega ter ga posadili na prvi sedež v ruskem Olimpu.

Dosegši svojo obiteljsko srečo, se je nastanil Tolstoj stalno v Jasni Poljani ter se je lotil dveh svojih največastnejših del, romanov „Vojna in mir“ (1864—69) ter „Ana Karenina“ (1875—78).

Od sredine šestdesetih let pričanja torej doba mirnega dela. Prvi roman je epopeja ruskega heroizma, moderna ruska Ilijada, drugi roman pa epopeja velikega človeškega čuvstva — ljubezni. V teh dveh kolosalnih romanih občudujemo, kako mojstrsko zna Tolstoj prikazivati človeške misli in čute, vrline in slabosti, kako zna kakor v duševni anatomični dvorani do najtanjših žilic razbirati individualno in socialno življenje. Temeljni nazori Tolstega tu že jasno odsevajo. Tolstoj je opisal življenje v teh romanih kot popoln realist. Iz lastne izkušnje in iz lastnih opazovanj je

poznal višje in najvišje ruske plemenitnike, pa tudi nižje sloje naroda, meščane, kmete, vojake, berače, anarhiste, celó zločince, ki so se zaupljivo zatekali k njemu v svojih pismih, iščóči kakor pri izpovedniku pri njem tolažbe, da pomiré svojo vest. V teh dveh umotvorih se je Tolstoj v umetniškem oziru dvignil in vzpel najvišje, saj sta ta umotvora biseri svetovne književnosti, ki sta pridobila Tolstemu največjo pa tudi zasluženó slavo.

V romanu „Vojna in mir“, čegar dejanje se vrši v znameniti dobi l. 1805—1812 in ki slika junaško borbo Rusov proti invaziji zmagovitega Napoleona ter njegov beg pred rusko zimo, — v tem svojem, po obsegu najrazsežnejšem delu, je zlił Tolstoj zgodovino in fantazijo v harmonsko nerazdelno celoto, tako da je ta kolosalni roman veličastna zgodovinska slika in obenem poetski umotvor. Mase Rusov in mase Francozov, posamezniki in rodbine, vladarji, poveljniki, priprosti vojniki, ženske in otroci — vse, kar je zgodovinsko veliko in slavno ter kar je nezgodovinsko malenkostno — vse to je postavil Tolstoj pred strmečo Evropo v nedosežni plastiki. Kakor bi sviral genialen in samotvoren virtuozi z vsemi registri in pedali na velikanskih orgljah, iz katerih pojó hkratu vse najmanjše, majhne, velike in silne piščali in trombe dušo in srce pretresajočo simfonijo, — takó pošilja Tolstoj v tem gigantskem romanu pred oči čitatelja nebrojne množice majhnih, velikih in silnih značajev in talentov v brezkončni vrsti. A vsi ti nešteti detajli tvorijo vendar prekrasen dojem harmonije in enotnosti. Kakor v „Sevastopolskih povestih“ je tudi tu Tolstoj klasično miren in hladno objektiven, brez sentimentalnega entuziazma in brez hlepenja po efektu. Čitatelj ne vidi v tem romanu niti velikih zločincev, niti velikih junakov, nego le veliko narodovo dušo, predano vihri strasti in igri razmer ter zanosu domoljubne ljubezni. Na eni strani ofenzivni in brutalni zastopniki kozmopolitske ideje — Francozi, — na drugi pa Rusi kot zastopniki narodne ideje in branitelji svoje rodne zemlje, svoje kulture. Ta roman je pravzaprav niz več romanov; vendar sta glavni osebi knez Andrej Bolkonski ter njegov čudaški prijatelj, Pierre Bezuhij; proces notranjega duševnega in srčnega razčiščevanja teh dveh oseb je bila poglobitna zadača Tolstega. V Pierru je podal zopet kos svoje lastne biografije, v vsem romanu pa novega izraza sovraštvu do vojne in svojemu zaničevanju do lažnjive nadkulture.

Roman „Ana Karenina“ je začel pisati Tolstoj l. 1875 ter ga je dovršil l. 1878 v treh knjigah. V „Vojni in miru“ je naslikal

Tolstoj ljubezen v njenem zdravem razvoju ter nje končno zadovoljenje v urejenem rodbinskem življenju; v „Ani Karenini“ pa je opisal bolno ljubezen in nje izrodke, prešestvo ter njega posledice, kratka — tragedijo porušene zakonske sreče. Začeni s padcem zakonske žene v strastnem hipu, prehaja Tolstoj do opisov divje poltnosti, seksualne prenasíčenosti, dalje k ljubosumju in končno k obupnemu samomoru pod kolesjem dirjajočega vlaka. Tako je podal vso lestvico razvoja grešne strasti in prepovedane ljubezni. Tudi v tem romanu je cela vrsta prizorov, ki jih je opisal pisatelj iz lastnih doživljajev in opazovanja ter po resničnih dogodkih. Zaključek romana n. pr., ki je uprav prenapolnjen z demonskim dihom obupa, se je prav tako odigral blizu Jasne Poljane, kjer se je usmrtila na ta način mlada nesrečnica. Središče tega romana pa je vendar zopet navidezno postranska oseba, bogati posestnik Konstantin Levin, ki se končno srečno oženi z nežno Kitty. Ta Levin pa je Tolstoj sam!

Predaleč bi sezalo, ako bi se poizkušala podati tu le kratka analiza obeh teh romanov, ako bi se hotelo zasledovati proces duševnega razvoja le glavnih oseb ter definirati le vodilne ideje, ki jih izraža Tolstoj z rafinirano priprostostjo in hkratu z uprav apostolsko modroščjo. Čitatelj mora itak predvsem poznati obe deli temeljito ter se more poslužiti nebroja razsežnih študij, ki so izšle o teh dveh romanih že v raznih evropskih jezikih.

Tolstoj pa se je poslej začel baviti zopet z največjo ljubeznijo s filozofijo, z verskimi in socialnimi vprašanji. Začel je temeljito proučevati različna verska izpovedanja, sv. pismo in evangelije, razne teologe, sociologe in modroslovce ter je potem napisal celo vrsto socialnoetiških in teoloških del didaktične smeri. Taka dela so: „Moja izpoved“ (1879), „Moja vera“ (1884), „Kaj nam je torej storiti?“ (1885), „O življenju“ (1889), „Zakaj se ljudje omamljajo?“ (1890), „Kraljestvo božje je v vas“ (1892), „Vera in morala“ (1894), „Krščanstvo in rodoljubje“ (1895), „Kaj je umetnost?“ (1898), „Smisel življenja“ (1900), „Patriotizem in vlada“ (1900), „Moderni sužnji“ (1901), „O seksualnem vprašanju“ (1901) i. dr.

Vendar se Tolstoj ni baval le s takimi vprašanji, nego je ostal zvest tudi leposlovju. V osemdesetih letih je napisal celo vrsto priprostih povestic za narod (1881—85) in mojstrsko novelo „Smrt Ivana Iljiča“ (1884—86). L. 1886 je spisal dramo „Moč teme“ in l. 1887 komedijo v štirih dejanjih „Plodovi

prosvetljenja“, l. 1889 pa pretresljivo novelo „Kreutzerjeva sonata“. V tej noveli pobija seksualnost in spolno ljubezen sploh, delo, ki je zbudilo po vsej Evropi velikanski vihar odobravanja in protestov.

Neločljivo tragedijo, ki divja v človeku od Adamovih časov med telesnostjo in duševnostjo, med vročo, slepo poljajočo krvjo in vestjo, je prikazal z vso brezobzirnostjo Tolstoj v tej strašni noveli, ki je najpogumnejša obtožnica, vržena v obraz vsej človeški družbi, udani konvencionalni nemoralnosti. Sedanja družba živi v mnogoženstvu in mnogomoštvu; Tolstoj pa protestira proti vladajoči dvojni morali, ki zahteva le od ženske čistost in nedolžnost do zakona, moškemu pa dovoljuje, da meri in zapravlja svojo sodbo o vrednosti ženstva na žrtvah prostitucije.

„Kreutzerjeva sonata“ je vzbudila ogromno senzacijo; v vsem stoletju ni izzvala menda nobena knjiga toliko hrupa in toliko odziva. Na Ruskem, Nemškem, v Škandinaviji, v Franciji in celo v zaspani Avstriji so se dvignili pisatelji, da so povedali o stališču Tolstega svoje soglašajoče ali protivno mnenje. Gotovo je, da se je dotaknil Tolstoj tu rakrane na človečanskem truplu, toda operacija, ki jo je predlagal, bi bila pač res mogla uničiti bolezen, hkratu pa tudi — iztrebiti človeštvo . . .

Po l. 1881 se je torej Tolstoj skoraj čisto posvetil preprostemu narodu ter mu je razložil svoje nazore o življenju in o Bogu v celi vrsti „Narodnih povesti“, ki so kot pravi biseri svetovne literature izšli že v mnogih ponatiskih. Naravnost čudno je, da še niso te podučne, plemenitih naukov polne in vendar z naivno umetnostjo spisane povesti izšle kot zbornik v lepem prevodu za slovenski preprosti narod! — Študijam preprostega ljudstva je posvečena tudi pretresljiva, tragičnega realizma polna drama „Moč teme“. Turgenjeva kmetje v „Lovčevih zapiskih“, ki so veljali dotistihmal za najgloblje opazovane in načrtane ruske kmete, so obledeli pred kmeti v Tolstega „Vlast tmy“.

Drama „Moč teme“ je visoka spokorna pesem, klic Gospoda proti Sodomi in Gomori. S krvavo plamenečo baklo je posvetil Tolstoj na dno greha in zločina med narodom. Z grozo in s studom je hotel kmeta zbuditi iz moralne letargije ter ga dvigniti k solncu, k Bogu. „Narodna drama“ je imenoval svojo „Moč teme“, ker jo je spisal resnično le v strašilni zgled in v svarilo svojim kmetskim rojakom. Da bi bile strašne razmere, ki jih je naslikal v svojem neusmiljenem delu, splošno tipične za ruski

narod, tega pač ni verjeti; gotovo pa je, da jih je Tolstoj naslikal po resničnem slučaju ter jih je obdal s specijalno ruskim značajem. Moč teme je v tej drami moč dveh slabih žensk; tragično idejo pa bi označili s pregovorom: „Ako pomoliš vragu le en prst, te zgrabi za vso roko“, ali z verzi: „Das ist der Fluch der bösen Tat, dass sie fortzeugend nur Böses muss gebären!“ Greh rodi greh v brezumno plodnosti. Nikita je spočetka le lehkomišeln in v mladostni razuzdanosti neznačajan ljubimec; a loti se ga pohlepnost po imetku, po neodvisnem gospodarstvu; vda se torej zapeljivosti mlade in podle kmetice Anisje ter postane prešestnik, ko je že onesrečil blago deklico Marino. Nikita pa ima tudi lakomno, brezvestno mater zločinskih instinktov, pravicato bestijo Matrjono. Ta ženska deloma iz ljubezni do sina, deloma pod pritiskom bede, deloma iz hrepenenja po boljšem življenju zavede strastno Anisjo, da zastrupita že itak smrtno bolnega kmeta Pjotra. Vzameta mu ves denar, ki je bil namenjen otrokom iz Pjetrovih obeh zakonov. Matrjonin načrt se potem uresniči: Anisja in Nikita postaneta mož in žena. Toda sreče s tem ne dosežeta. Kmalu izve Nikita, kdo in čemu je umoril Pjotra; začne ga peči vest in zato pase lenobo, pijančuje ter zapelje pastorko Akulino. Nikita svojo ženo morilko pač zaničuje, a odtegniti se jej ne more več, saj živi od njenega premoženja. S tem se izpremeni življenje v Nikitovi obitelji v peklo. Akulina rodi otroka baš v noči, ko je prišel v hišo njen snubač. Zopet je Matrjona na delu, in Anisja jej pomaga. Akulino je treba vsekakor omožiti in jo spraviti iz hiše, da se javno prešustovanje med očimom in pastorko ne bo nadaljevalo. A kaj z otrokom? Matrjona ve za svet: umori naj se dete in zakoplje! S tem — misli — se spravi živi dokaz greha s sveta, in vse pojde nadalje v redu na srečo Nikite in Anisje. In bestijalna moč dveh žensk, žene in matere, je na Nikito toli silna, da vzlic uporju končno vendarle umori sam svoje dete ter je zakoplje v jamo, ki jo je izkopal z lastnimi rokami. Tako je Nikita sokrivec že drugega umora. Tedaj pa so duševne sile Nikitove tudi pri kraju. Kragulji vesti ga kričeč obletavajo noč in dan; nobene mirne ure nima več njegovo življenje. Kakor blaznik tava po svojih potih in vedno sliši ječanje svojega otroka in hreščanje drobnih njegovih koščic. Ko se vrši Akulinina poroka, se sreča po dolgem času zopet z Marino, ki ga je edino resnično ljubila, in ki jo je tudi on ljubil resnično. Tedaj izprevidi Nikita, kaj je izgubil, kam je zablodil zaradi Anisje in kako globoko je padel. Glas vesti mu zmeša misli, in v obupu si hoče zadrgniti

okoli vratu vrv, da stori konec svojim neznosnim duševnim mukam. A na poti v sramotno smrt ga ustavi stari alkoholik in narodni modrijan — hlapec Mitrič. Tudi ta je zapisan pogubljenju, ker je brez rešitve vdan pijanstvu, katerega se sicer brani, a zapada vanje vedno iznova. Kadar je Mitrič trezen, proklinja svojo usodno strast ter dela marljivo in vestno skrbi za hišo namesto docela izgubljenega gospodarja. Če pa se le količkaj spozabi in okusi vodko, potem popiva kakor živina cele tedne. Tako je zapravil sicer modri in pošteni Mitrič vse svoje imetje, svojo čast in svobodo. In ta Mitrič pove sedaj obupanemu Nikiti, da je vse bede človeštva kriva bojazen pred ljudmi, strah pred resnico. Bati pa se ni ljudi, nego le Boga, ki odpušča vse, če se skesaš in ako imaš pogum, da priznaš svoj greh! In Nikita spozna, da govori Mitrič največjo istino. Gre torej, vrže od sebe ves strah, razgali svojo dušo, da stoji pred zbranimi svati kakor nag z vsemi svojimi grehi. Vse zločine ki jih je nevedé in le prisiljen zakrivil pod pritiskom žene Anisje in matere Matrjone, prevzema sedaj Nikita nase in, kakor Dostojevskega „Razkolnikov“, si nalaga skesani Nikita sam križ na rame, da najde odpuščanja vsaj pri Bogu. Nikitov preprosti, jecljavi, a bogaboječi oče, starček Akim — poleg nepokvarjene Anisjine hčerke iz prvega zakona, Anjutke in poštenjaka Mitriča, edina simpatična oseba v vsej drami — pa kliče v ekstazi: „Bog ti odpusti, ljubi otrok! Ti nisi imel nobenega usmiljenja s seboj, zato se te usmili Bog!“

Tolstoj je svojo dramo „Moč teme“ večinoma narekoval, ko si je l. 1886 nevarno ranil nogo ter je moral zaraditega ležati več tednov v postelji. P. Sergejenko piše v svojih spominih „Kako živi in dela grof L. N. Tolstoj“, da ni šlo Tolstemu nobeno delo tako lahko in tako hitro izpod rok, kakor prav ta drama. Spisana je skoraj docela po resničnih dogodkih. Tolstoj se je o posameznostih že poprej domenil s kmeti; a v svoji drami je dejanje celó ublažil. „V resnici, iz katere sem povzel to snov,“ — je pravil Tolstoj Sergejenku, — „je kmet Nikita ubil v besnosti Anisjo z ojnici, potem šele se je izvršil v njem moralni prevrat. Mislil sem, da bi delovalo to preodurno, toda zaman sem umetničil in blažil, ta prizor bi bilo treba vendarle uvrstiti v dramo.“ Tudi četrtemu dejanju, kjer Nikita umori lastnega otroka, je pisatelj pridel kasneje blažjo varijanto, ki se na odrih navadno predstavlja namesto prvotne priredbe. (V našem prevodu sta obe varijanti, kakor sta priobčeni v Kušnerjevi izdaji Tolstega zbranih spisov, ki so izšli v Moskvi l. 1893.)

Dasi Tolstoj v mnogih svojih delih krvavo biča in z najrezkejšimi besedami kritikuje prav višje, aristokratske, duševno, нравno in telesno propadle, za koristno delo nezmožne sloje, in dasi kaže vse, da simpatizira s preprostim, glasu vesti pristopnejšim kmetom, se zateka k njemu in išče pri njem utehe, vendar vidi Tolstoj tudi na kmetih velike napake in pregrehe. In te napake in pregrehe jim izkuša priskutiti, da bi jih tako obvaroval zla ter jih poboljšal. Kakor prevladujejo v antičnih tragedijah grozni in strašni prizori grehov, zločinov, krvosramnosti in umorov med sorodniki, prav tako je tudi Tolstoj v svoji drami nakupičil več odurnih prizorov, kakor jih prenesejo dekadentni živci literarnega občinstva. Vse kaže, da je ta drama namenjena zdravemu, živčno močnemu, preprostemu občinstvu, na čegar pojmovitost in svetovno naziranje se je oziral Tolstoj v svojem delu vseskozi. Zatorej je ustvaril naravni zakon zadovoljujočo katarzo in je privedel dejanje končno do take razrešitve konflikta, da prinaša velikemu in skesanemu grešniku pri ljudeh zaslužen kazni, pri Bogu pa usmiljenje in odpustanje. Viljem Bode *) označuje tendenčnost drame takole: „Das Bauerntum allein befreit den Menschen nicht vom Bösen; nur wo das echte Christentum dazu kommt, wird das menschliche Ideal erreicht.“ In tak, pristnega krščanstva poln kmet je Akim, ubogi, dobri, omejeni izpraznjevalec mestnih greznic . . . Moč temè t. j. posledice duševne in srčne neomike in propalosti, oblast greha, izvirajočega iz samogoltnosti, častihlepja, seksualne pohote in iz pomanjkanja resničnega krščanskega duha, — to ostudno in pogubno vlado temè je naslikal Tolstoj v svoji drami z najresničnejšimi in najčrnejšimi barvami, da je mogel končno tem uspešnejše kazati na krasoto luči, prosvete, resnice, ljubezni in usmiljenja.

Nerazumljivo je torej, da ni niti na Ruskem, niti na Nemškem gledališka censura dovolila dolga leta, da bi bil oznanjeval Tolstoj z odra svoje najčistejšega človekoljubja in najstrožje etike polne nauke.

General Stahovič, velik čestitelj Tolstega, je čital dramo „Moč temè“ carju Aleksandru III.; vzlic drugačnim nazorom o svetu in morali, je napravila drama na carja uprav velikanski vtisk. Vendar se pa car ni mogel odločiti, da bi bil dovolil uprizoriti „Moč temè“ v svoji državi. Tako so se mogle vršiti prve predstave samo v privatnih krogih v Tuli in Peterburgu. Šele po smrti carja Aleksandra je dobilo „Malo gledališče“ v Moskvi do-

*) „Die Lehren Tolstoj's“. Weimar 1900.

voljenje do uprizoritve. Sprejeta je bila z največjim, naravnost demonstrativnim navdušenjem. Zato pa je censura uprizarjanje zopet prepovedala.

Skoraj nič boljše se ni godilo Tolstega drami na Nemškem, kjer ni smel vzlic naporu raznih gledaliških ravnateljev in pisateljev na nikak oder prav do l. 1889. — Končno pa je bila censura premagana, a dramo je čakal nov sovražnik — široka publika in kritika. Ko jo je namreč dala najprej berolinska „Freie Bühne“, je naletela na najhujši odpor. Večina občinstva se je odvrčala besno razburjena in s studom od teh bestijalnih zločinov. Nemci so na podlagi te drame očitali Rusiji — barbarstvo ter so jej podtikali, da so med ruskimi kmeti taki ostudni prizori vsekakor tudi v resnici na dnevnem redu, češ, sicer bi si Tolstoj ne bil izbral take snovi za svojo dramo. Toda veliki etiški vzmah drame je moralo končno priznati tudi sovraštvo umetniških antipodov Tolstega. Polagoma, ko nemški odri niso stali več pod vplivom nekega gotovega okusa, ter so se kritiki ozirali brez predsodkov na vsako resno umetniško hotenje, tedaj se je poizgubila tudi živčna onemoglost raznih starih devic (obeh spolov), da niso več javkale: „Ah, to vendar ne spada na oder!“ . . . 3. novembra 1900 je začel predstavljati Tolstega dramo berolinski „Deutsches Theater“, zatem nemška gledališča v Bremenu, Lipsiji in Vratislavi, povsod z velikim uspehom. Dunaj je videl Tolstega dramo že meseca junija 1899 l. v mojstrski uprizoritvi izbranega ensembla, ki ga je odposlal berolinski „Deutsches Theater“. Prvo tuje gledališče, ki je uprizorilo to dramo, pa je bil pariški Theatre libre Mr. Antoines, ki je igral „Moč temè“ že več let pred nemškimi odri.

Kakor v vsem, so bili tudi v tem slučaju slovanski odri poslednji; a gotovo je, da je šele njihovo občinstvo moglo in hotelo prav razumevati plemenito tendenco velike drame Tolstega. Igrali so jo Čehi, Poljaki, Srbi in Hrvatje, povsod z najsilnejšim moralnim in umetniškim učinkom. Končno pa se je uprizorila ta drama tudi na slovenskem odru v sezoni 1904—05, kjer je poleg Gorkega prizorov „Na dnu“ najgloblje učinkovala na slovensko občinstvo. Duh genija apostolskega značaja je plaval nad poslušalci, in respekta polna, napeta mirnost med njimi je kazala, da igro in njeno plemenito tendenco umevajo docela. Brutalni, neolepšani, nepošminkani ruski realizem je slavil s Tolstega dramo na slovenskem odru triumph, ki ga že dolga leta ni dosegel noben Francoz, Nemec ali Italijan! Kje v nedogledni nižini so ostali Hauptmann, Dreyer, Halbe, Ernst, Sudermann i. dr. pod višino,

na kateri stojita Tolstoj in Gorkij! Kako hladne, dà, — ne bojim se povedati tega — mrzlo apatične nas je puščala Schillerjeva patetična „Devica Orleanska“ ali celó njegovi, menda le Nemcu simpatični „Razbojnik“, v primeri s Tolstega dramo! Porazni moči in dramski energiji Tolstega, ki ne dela nikakih koncesij ter trdo in neizprosno, a brez pretiravanja slika resnico, ne sega niti Hauptmann s svojimi Tkalci do pasu! — V izvorni in robustni naivnosti Tolstega leži brutalna, z nikako obzirnostjo ovirana sila ruske narave in ruskega naroda. V njegovi drami ni nič teatralskega, nič narejenega, nego je vse pristno, resnično, živo. S titansko roko trese Tolstoj na temeljih socialnega, političnega in verskega reda na Ruskem. S težko melanholijo kaže Tolstoj, ki ognjevito ljubi svojo ubogo domovino, na usodno ulogo ruske vodke, ki uspava brezvoljnega kmeta le za hip v letargično srečo ter ga peha vedno nižje v propad. Tolstoj slika lažljivo pobožnjaštvo ruskega kmeta, ki zastruplja, a skrbi za poslednje olje, ki mori, a svojo žrtev hinavsko prekrižuje. Tip kmeta, ki je na zunaj svetnik, a v duši zavraten zločinec, ki z eno roko zanosno moli, a z drugo predrzno krade in davi, tega je naslikal Tolstoj z nedosežno grandioznostjo. Vsa brezobzirna smelost najmodernejših pisateljev je bleda in slabotna poleg neusmiljenega pesimista Tolstega, tega zdravnika-umetnika, ki ran svojega naroda ne operira z nožkom, nego s sekiro in s koso! — Čudovita je karakterizacija oseb v tej drami, krasen, divotno naroden, dramsko živ in plastičen ta jezik, mojstrski je zaplet tek drame in pristno Tolstojevski je didaktični zaključek; čisto moderno, a brez dolgočasnosti je z vso konsekvenco naslikan milieu, ter je razlito črez vso dramo enotno občutje neodoljive sile in intimnosti. . .

Zadnje veliko delo, ki ga je izdal Tolstoj l. 1901, je veliki roman „Vstajenje“.* Vzlic beletristični prenasičenosti Evrope je bil ta roman pravcata senzacija na svetovnem književnem trgu. V tem delu je dal Tolstoj telesnost svojim humanističnim in etičkim idejam, ki so ga polnile zadnja desetletja njegovega življenja ter je, povrnivši se k Nehljudovu, k junaku svojih prvih spisov, podal s knezom Dimitrijem Nehljudovim nov kos svoje duševne avtobiografije. Nehljudov je kot mlad, lahkomiseln poročnik ljubil in zapeljal nedolžno Katjušo; kot zrel mož zaide v položaj, da kot porotnik sodi nekdanjo svojo ljubico — Katjušo Maslovo, ki je obtožena, da je kot prostitutka zavdala bogatemu trgovcu. Maslova je obsojena na prisilno delo v Sibiriji. Nehljudov se

*) Glej izdajo A. Gabrščka l. 1901. v slovenskem prevodu J. H-na.

zaveda, da je bil on tisti, ki je s svojo neznačajno lahkomišelnostjo pahnil nekdam nedolžno hčerko ruskega preprostega naroda v blato in smrad; zbudi se mu vest, in poslej je naloga vsega njegovega življenja, da reši in dvigne Katjušo iz moralnega pogina, da jo osvobodi sramotne kazni ter da jej ustvari ob svoji strani tisto srečo, katero jej je obljubil v usodni pomladanski noči v hiši svojih tet . . . Odpove se svoji odlični knežnji nevesti, proda svoje imetje ter spremlja Maslovo na poti v Sibirijo. Plemenita, skoraj fantastna namera se mu posreči vsaj deloma. Knez Nehljudov izposluje Katjuši pomiloščenje, in Maslova se poroči s soobsojencem, idealnim revolucionarjem iz naroda, s Simonsonom. Tudi v tem romanu je — kakor rečeno — mnogo potez iz pisateljevih doživljajev, ter so zlasti opisi ruske Velike noči, življenja na selu, na posestvu starih tet, dalje prizori iz slojev ruskih odličnih rodbin kabinetne slike iz spominov na Tolstega mladost; hkratu izraža Tolstoj svoje nazore o ruskem kmetstvu, o vrednosti ruske justice, ruskega uradništva, ruskih ječ in o krutosti izgnanstva v Sibirijo.

V „Vstajenju“ pa ni nobenega sledu več o onem fanatičnem, strastnem propovedniku, ki je grmel v gorostasnih disonancah življenja v „Kreutzerjevi sonati“; tu vidimo mirnega umetnika, ki pozna najvišjo umetnost, modrega, izkušenega moža, ki ga ne more nič več razburiti na svetu. Toda ne privlačuje nas niti ta izkušnost, niti poznanje sveta, nego vabi in mika nas predvsem neomejena dobrota tega starca. Ko prečitamo Tolstega „Vstajenje“, čutimo bolj kot kdaj poprej, kar je čutil ruski kritik Rozanov, ko je pisal: „Tolstoj je moder dedek, ki se greje pri peči in misli na vse stvari skupaj ter na vsako posebej. Celó, kadar ne piše, misli; on nas vidi vse; hvala Bogu: on živi — in zato delamo z večjim veseljem in dihamo lažje in solnce sije jasnejše.“

Globokemu vtisku „Vstajenja“ se ne ubrani nihče, ki je roman prečital. Vendar pa se „Vstajenju“ očita, da ni harmoničen, veren produkt umetnosti, da ni delo umetniško razvrščenih slik, nego je samo katekizem tolstovskih nauk. To očitaneje ni morda povsem neutemeljeno. Če motrimo „Vstajenje“ z zgolj umetniškega stališča, potem je morda res, da ga prepreza preveč niti onega vedno se ponavljajočega tolstovskega svarjenja. A zanimivo je to, da ni vzbudil Tolstoj s svojimi teoretskimi spisi, ki je v njih obseženo vse svarjenje „Vstajenja“ v znanstveni in filozofski obliki, niti stotinko tega zanimanja, kot ga je dosegel z „Vstajenjem“.

Ruski kritik Rozanov pravi, da je glavna napaka „Vstajenja“, da v njem pravzaprav nihče ne „vstane“. „Katjuša vedno nečesa

pričakuje, ostaja tekom vsega romana pasivna, privajeno pasivna. Prav tako pasiven je tudi Nehljudov“. Rozanov piše, da je čakal „Vstajenja“ do zadnjega poglavja, a ga ni pričakal.

Poslednja leta ni izdal Tolstoj nobenega leposlovnega dela, dasi so poročali listi, da piše razne novele in povesti, ter so navajali celo že nekatere naslove. Trdilo se je celó, da želi Tolstoj, naj bi se izdali ti njegovi spisi šele po njegovi smrti. Gotovo je, da dela Tolstoj že od nekdanjako vestno in skrbno, da svoje spise opetovano predeluje in preosnavlja ter da mu je še dandanes njegova veleinteligentna žena pri tem prav praktična pomočnica.

Bursko-angleška in rusko-japonska vojna pa sta potisnili Tolstemu pero v roke, da je dal v časopisnih člankih novega duška svojemu silnemu sovraštvu do vojen sploh in do vsega, kar je z militarizmom v zvezi. Militarizem in splošno vojaško obveznost smatra namreč Tolstoj enim izmed glavnih virov socialnega zla. Premotrivši vse bede modernih držav, je prišel Tolstoj do zaključka, da treba predvsem odpraviti militarizem. Zato je izdal lani v spisu „Zdramite se!“ plameneč protest proti vojni in vojaštvu. V njem opozarja Tolstoj človeštvo vnovič na brezvestnost špekulativnih državnikov, sužnjev borzijancev, na častihlepnost generalov ter na grozopolne in usodne posledice vojen, ki mu niso nič druzega kot od države in cerkve tolerirano morjenje mas. Tolstoj meni, da se moré in koljejo med sabo čisto slepo in brez resničnega sovraštva, le na golo povelje in le zategadelj, ker se ljudje ne zavedajo svojega nekrščanskega, zverinskega počenjanja. Resnično krščanstvo pa bi onemogočilo vsakršno novo vojno ter bi vsemu svetu doneslo mir, pravico in ljubezen...

Govoriti še o drugih manjših spisih Tolstega ter o njegovi plemeniti, žal ponesrečeni akciji na korist stradajočega ruskega kmetstva, pa bi segalo preko ozkega okvira te le površne biografske črtice*).

9. septembra 1898 je obhajal Tolstoj svojo sedemdesetletnico; v taki starosti pisatelji že večlnoma počivajo na svojih lavorikah

*) Več o Tolstem in o njegovih delih najde čitatelj n. pr. v spisih : „Какъ живеть и работаеть гр. Л. Н. Толстой“. Peterburg 1899. — „Ruski pripovjedači“. Napisao Milivoj Šrepel. Zagreb. Izdanje Matice Hrvatske. 1894. — „Tolstoj in njegov roman „Vstajenje“. Ivan Prijatelj: „Ljubljanski Zvon“ 1900. — „Tolstoi-Biographie von Zelinsky“. Moskau 1896. — Lou Andreas-Salome: „Russische Dichtung und Kultur“. Cosmopolis. 1897. — „Tolstoj“ von Eugen Zabel. Wien. 1901. — „Tolstoj“ von Prof. Dr. Thomas Achelis. Gose & Tetzlaff. Berlin. 1902.

ter ne vedó povedati ničesar več. Toda Tolstoj si je izbil že davno lavorike iz glave ter že dolgo piše le zato, ker ima povedati rojakom še mnogo in ker ne more počivati. Še vedno išče pomen in namen človeškega življenja, danes kot siv starec prav tako, kakor ju je iskal kot topničarski poročnik.

Rusi so narod prirode in fantazije; ta narod neprestano išče in vprašuje, odgovori pa mu dohajajo le iz domišljije in iz vere. Neprestano čuti Rus okoli sebe prisotnost in silo višjih sil in neprestano se zaveda večno nedoumnega razmerja bornega bitja do večnosti. Ta umsko nerazrešna vprašanja ga zanimajo, strašijo, vznemirjajo, — tolažijo ga, pobijajo k tlom in pa dvigajo k Bogu.

Tolstoj pa je prototip Rusa, zato še dandanes, ko se bliža 80. letu svoje dobe, ne more počivati. Osivel je na dolgem potu svojega delovanja ter osamel; nova ruska pisateljska generacija hodi druga, nova pota, a Tolstoj se zanja ne meni. Neutrudno in neustrašno hodi sam dalje ter skrbi in dela za vse, ki nočejo skrbeti in delati zase: apostolska pojava v raševnati halji ruskega mužika, prepasanega z jermenom, veličastna siva brada mu pada po prsih, izpod gostih, namrščenih sivih obrvi mu zro lepe, sive oči resno in skrbno, čez ves njegov brazdati, kmetiško ruski obraz pa sta razlita mir in dobrotnost.

„Tako trdno sem prepričan, da je to, kar je zame resnica, tudi za druge resnica, da me nič več ne zanima vprašanje, kdaj pride do resnice ta ali oni! — Ali ni velika sreča, biti delavec spoznanega božjega dela!“ pravi Tolstoj. Vso svojo dobo je iskal resnico; po stoterih potih jo je iskal in se moral vračati brez-uspešno vedno nazaj; sto in stokrat je padal in zopet vstajal za pravico in resnico, a vzlic vsemu doslej ni obupal. Med tujo kulturo in preprostim stanjem ruskega kmeta je prešel Tolstoj vztrajno in mirno vse stopinje; od epikureizma k stoicizmu in dalje k asketstvu, vse duševne evolucije iz kontrasta v kontrast je preživel in vestno zabeležil.

O Tolstem se ne more reči, da je beletrist in stilist, saj s tem bi se mu storila krivica. Tolstega slog namreč ni umerjen, opiljen in izgajen, pretehtan in na efekte prikrojen; saj Tolstemu je leposlovje le sredstvo k vzvišenemu namenu, biti človeštvu prijatelj, učitelj in svaritelj. Tolstoj je predvsem apostol resnice, pravice in ljubezni, vzgojitelj narodov in socijolog daleč sezajočih ciljev, a ne „jezičarski“ umetnik in po originalnosti, senzaciji hlepeč pozér. Ideja, tendenca mu je glavno, in prevzet

od nje, vliva vso svojo dušo v dejanje svojih spisov, da čitatelj ob vsebini docela pozablja na obliko. Ker pa ga je oblagodarila narava tudi z razkošno bogato domišljivostjo ter ga je blagoslovila z darom, da se izpreminja pod njegovimi rokami čudežno celó ničevna prst v biser in zlato, so njegova dela tudi po svoji konceptiji in dikciji mojstriški umotvori. Tolstoj ne ljubi umetnosti zaradi nje same, ker zameta čisto objektivno estetiško stališče ter ceni umetnost sploh le zaradi njenega etiško-verskega pomena. „Umetnost mora odpraviti silo . . .“ piše Tolstoj v svojem delu „Kaj je umetnost . . .?“ „Umetnost mora ustvariti složno življenje med človeštvom . . . umetnost mora sedaj le najboljšim ljudem lastna čuvstva bratstva in ljubezni do bližnjega izpremeniti v obča čuvstva in v instinkt vseh ljudi . . . Namen umetnosti naše dobe je prenesti resnico s polja razuma na polje čuvstva ter dokazati, da leži blagor človečanstva v mejsebojni edinosti, ki naj ustvari namesto sedaj vladajoče sile vlado Boga, t. j. vlado ljubezni, ki je nam vsem najvišji cilj človeškega življenja . . .“ S tega stališča presoja Tolstoj dela Beethovena, Wagnerja, Goetheja, Bacha, Danteja in celo Shakespeara ter jih — zameta . . . !

V kratkem pa je izrazil Tolstoj svoja versko-nravna in socialno reformatorska načela kot navodila vsemu človeštvu s temi-le besedami:

Prva zapoved: Ne stori nikomur hudega in postopaj tako, da ne vzbudiš v nikomur zla, zakaj zlo rodi zlo!

Druga zapoved: Ne vlačí se z ženskami in ne ostavljaj žene, kajti ostavljanje in menjanje žensk donaša vso nečistost sveta!

Tretja zapoved: Ne prisegaj, kajti človek ne more ničesar obljubljati, ker je v oblasti Očeta, in ker se prisega le zaradi zlih stvari!

Četrta zapoved: Ne ustavljaj se, prenašaj krivico in stori več, kakor zahtevajo ljudje! Ne obsojaj in pusti, da te sodijo drugi, zakaj človek je poln napak in ne more preveriti nikogar. Ako se maščuješ, učiš s tem druge maščevati se.

Peta zapoved: Ne delaj razločka med rojaki in med tujci, zakaj vsi ljudje so otroci božji!

„Teh petero Kristovih zapovedí“ — pravi Tolstoj — „da človeštvu resničen mir. Zadošča, da ljudje verjamejo v Kristove nauke in jih izpolnjujejo, in mir bo na zemlji, a ne mir, ki ga ustvarijo ljudje, le začasen, slučajen, posamezen mir, nego mir,

ki je splošen, neporušljiv in večn. Ako se izpolnjujejo te zapovedi, postane življenje ljudi tako, kakor ga išče in želi vsako človeško srce. Vsi ljudje si bodo bratje, vsakdo bo živel z drugim v pokoju ter bo vsakdo užival vse dobrote sveta v dobi življenja, ki mu jo je prisodil Bog. In nastalo bo ono nebeško kraljestvo, kraljestvo miru, ki so ga nam obljubljali vsi proroki, ki se nam je približalo pod Janezom Krstnikom, in ki ga je naznanjal Krist, ko je govoril o prijetnih letih z besedami Izaije preroka!“

M. G.

Moč teme

ali

„Koder se peroti ujede razpnó,

☞ ☞ ☞ tam vse ptičke pomró

☞ ☞

Drama v petih dejanjih

☞ ☞

Spisal

L. N. Tolstoj

1886. l.

Osebe.

Pjotr, bogat kmet, 42 let star, drugič oženjen, bolehen.

Anisja, njegova žena, 32 let stara, lahkoživka.

Akulina, hči Pjotra iz prvega zakona, 16 letna, naglušna in nekoliko bebasta.

Anjutka, druga hči, 10 let.

Nikita Akimič, hlapec pri Pjotru, 25 let star, gizdalin.

Akim, njegov oče, 50 let star, ničast, bogaboječ kmet.

Matrjona, njegova žena, 50 let.

Marina, sirota, 22 let.

Marfa, Pjotrova sestra.

Mitrič, star hlapec, bivši vojak.

Boťra Anisje.

Soseda.

Snubač, godrnjav kmet.

Semjon Matvjejevič, mož Marinin.

Prva deklica.

Druga deklica.

Načelnik policije.

Voznik.

Drug.

Družica.

Ženin Akuline.

Starosta.

Svatje, žene, dekleta, ljudstvo.

Prvo dejanje.

Dejanje se vrši v veliki vasi jeseni. Oder predstavlja prostorno izbo Pjotra. Pjotr sedi na klopi in krpa komat. Anisja in Akulina predeta.

Prvi prizor.

Pjotr, Anisja in Akulina (poslednji dve pojeta dvoglasno).

Pjotr (*pogleda skozi okno*). Že zopet so ušli konji! Kakor bi trenil, ti ubijejo žrebe. Nikita, Nikita! Ali si gluhi?! (*Prisluškuje. Ženskama.*) Tiho, saj ničesar ne slišim!

Glas Nikite (*z dvorišča*). Kaj?

Pjotr. Zaženi konje v hlev!

Glas Nikite. Takoj jih zaženem, počakaj vendar!

Pjotr (*maje z glavo*). Oh, ti posli! Ko bi bil zdrav, za nič na svetu bi jih ne maral gledati v hiši. Samo jezo ima človek ž njimi. (*Vstane, pa zopet sede.*) Nikita! Ni ga mogoče priklicati! (*Dekletama.*) Pojdi vendar ena izmed vaju, — Akul, zaženi jih ti v hlev!

Akulina. Konje, ali kôga?

Pjotr. Kôga pa družega?

Akulina. Takoj! (*Odide.*)

Drugi prizor.

Pjotr in Anisja.

Pjotr. Ta nepridiprav, za nobeno delo ni! Ali se mi predrugači, ali pa napnem druge strune.

Anisja. Seveda, ker si sam tako uren! S peči na klop, s klopi na peč, to je tvoje delo. Samo druge bi priganjal.

Pjotr. Če bi vas človek ne priganjal, bi sedel ob letu lepo na cesti brez doma. Oh, ti ljudje!

Anisja. Deset stvari naj bi ti človek naenkrat opravljal, potem pa še zabavljaš. Ležati na peči in ukazovati, to je lahko.

Pjotr (*vzdihovaje*). Eh, ko bi ne bil bolan, tudi en dan bi ga ne imel več!

Akulina (*za odrom*). Hi! Hi! He! (*Sliši se hrzanje žrebeta, in kako tekó konji v hlev; vrata zaškrip-ljejo.*)

Pjotr. Klepetati — to je njegov posel. Prav gotovo, tudi en dan bi ga ne imel več!

Anisja (*zasmehljivo*). Tudi en dan bi ga ne imel več... Ko bi sam kaj delal, potem bi že lahko govoril.

Tretji prizor.

Prejšnja in Akulina.

Akulina (*vstopi*). Komaj sem jih ugnala. Zmeraj ta sivec...

Pjotr. A kje je Nikita?

Akulina. Nikita? Na ulici stoji.

Pjotr. I, čemu neki stoji tam?

Akulina. Čemu? Za oglom stoji pa klepeta.

Pjotr. To razumi kdo drugi! S kom pa klepeta?

Akulina (*ni dobro razumela*). Kaj? (*Pjotr zamahne proti Akulini z roko, češ, da naj molči. Akulina sede za kolovrat*)

Četrty prizer.

Prejšnji. Anjutka.

Anjutka (*vstopi*). (*Materi*.) K Nikiti sta prišla oče in mati. Domov ga vzameta in ga takoj oženita.

Anisja. Lažeš!

Anjutka. Prav gotovo ne! Takoj naj umrjem, če lažem! (*Smeja je*.) Šla sem mimo, in Nikita je dejal: — „Z Bogom sedaj,“ je dejal, „Ana Petrovna! Pridi na mojo svatbo plesat! Jaz grem sedaj proč od vas,“ je dejal in se smejal.

Anisja (*možu*). No, temu pa ni dosti do tebe! Vidiš, sedaj pojde sam. Pa si dejal: Spodim ga.

Pjotr. Kar pusti ga, naj le gre; kaj ni dovolj drugih?

Anisja. A predplača, ki jo je že dobil?

(*Anjutka gre k vratom, posluša, kaj govore, in odide potem.*)

Peti prizer.

Anisja, Pjotr in Akulina.

Pjotr (*razdražen*). Predplača? To odsluži poleti.

Anisja. Dà, ti ga rad odpuščaš, saj si prihraniš nekaj pri kruhu. Na zimo bom pa sama, pa vleci seveda kakor konj! Deklè tako ni za nobeno rabo, a ti boš ležal na peči. O, saj te poznam!

Pjotr. Eh kaj, saj nismo še ničesar slišali. Čemu migaš po nepotrebnem z jezikom!?

Anisja. Hlevi so polni živine. Še krave ni prodal nobene, ovce pusti vse za zimo, — niti krme in vode ne pripraviš, — pa hočeš odpustiti hlapca. O ne, moških poslov pa ne bom opravljala. Na peč ležem — kakor ti — pa naj propade vse, — delaj, kakor hočeš.

Pjotr (*Akulini*). Pojdi nakrmit živino, čas je že!

Akulina. Nakrmit? No, pa grem. (*Si obleče kaftan in vzame vrv.*)

Anisja. Ne bom ti delala, ne, — kaj meni mari, — le sam delaj!

Pjotr. Že dobro, že dobro. — Kaj si pa tako prebledela? Kakor vrtoglava ovca, taka si.

Anisja. Ti si pa kakor stekel pes. Ne delaš nič, veselja pa tudi nima človek od tebe nobenega. Samo grizti znaš, kakor stekel pes, da veš.

Pjotr (*pljune in se oblači*). Fej, Bog ti odpusti! Moram že sam pogledati. (*Odide.*)

Anisja (*kriči za njim*). Ti vrag ti, gnili, dolgonosi!

Šesti prizor.

Anisja in Akulina.

Akulina. Zakaj pa zmerjaš očeta?

Anisja. Kar molči, neumnica!

Akulina (*gre k vratom*). Saj vem, zakaj se jeziš. Sama si neumnica pasja! O, ne bojim se te!

Anisja. Kaj? (*Skoči po konci in išče nekaj, s čimer bi udarila Akulino.*) Ti, pazi se, kar s tolkačem te bom ...

Akulina (*odpre vrata*). Ti pes, vrag, — dà, to si, — pes, vrag, pes, pes, vrag!

Sedmi prizor.

Anisja (*sama*).

Anisja (*zamišljena*). „Na svatbo pridi,“ je dejal. Kaj so si neki izmislili? Oženiti ga hočejo? Pazi se, Nikitka, gorje ti, če si si ti to izmislil! ... Brez njega ne morem živeti. Ne pustim ga od tod.

Osmi prizor.

Anisja in Nikita.

Nikita (*vstopi, oziraje se naokrog. Ko vidi, da je Anisja sama, gre hitro k njej. Šepetaje*). Oh, slabo kaže, ljuba moja! Oče je prišel in me hoče odvesti; — „domov pojdi,“ je dejal. „Oženimo te,“ je še dejal, „pa živi doma!“

Anisja. No, pa se oženi, kaj meni mari!

Nikita. Glej, tako, tako! Jaz si belim glavo, kako bi se dala stvar najboljše urediti, ona pa pravi: oženi se. Kaj pa je to? (*Fi pomežikuje.*) Ali si pozabila? ... (*Jo boža.*)

Anisja. Kar oženi se! Prav potrebno je to zate.

Nikita. No, kaj pa pihaš? Viž jo! Še pobožati je več ne smem? Kaj pa ti je?

Anisja. Kaj mi je? To, da me hočeš zavreči ... A če me hočeš zavreči, te tudi jaz ne potrebujem več. To si zapomni.

Nikita. Kam pa misliš, Anisja? Kdo pa pravi, da te hočem pozabiti? Nikdar v svojem življenju! ... Toda jaz si mislim stvar takole: če se tudi oženim, vendar se povrnem zopet k tebi. Da bi me le ne vzeli seboj domov.

Anisja. Oh, maram zate potem, če si oženjen!

Nikita. Ampak, draga moja, očetovi volji se vendar ne morem upirati.

Anisja. Hm, na očeta zvrčaš, kar si si sam izmislil. Saj se že dolgo pajdašiš z Marinko, svojo ljubico. Ona ti je to vtepla v glavo. O ni pribežala zastonj oni dan semkaj.

Nikita. Marinka?! Prav nje mi je treba! ... Kakor da bi bilo tako malo drugih, ki se obešajo na me! ...

Anisja. Čemu pa je prišel oče? Ti si mu dejal! Goljufal si me! ... (*Foka.*)

Nikita. Anisja, ali veruješ v Boga, ali ne? Še sanjalo se mi ni kaj takega. Prav ničesar nisem vedel o tem. Vse je izkuhal moj stari v svoji glavi.

Anisja. Če sam nočeš, kdo bi te neki siloma vlekel kakor osla.

Nikita. Naj še tako razmišljam, — očetovi volji se ne morem upirati; misliš, da se rad ženim?

Anisja. Upri se, pa je!

Nikita. Nekoč se je nekdo uprl, pa ga je dala občina pretepsti ... Tega jaz ne maram; pravijo, da je jako neprijetno.

Anisja. Sedaj se pa še šali! (*Vstane.*) Čuj, Nikita, če vzameš Marinko, potem ne vem, kaj bo z menoj ... Usmrtilim se prav gotovo. Grešila sem, zakon sem

prelomila — nazaj ne morem več! Če greš odtod, storim, kar sem rekla.

Nikita. Jaz, da bi hodil odtod? Ko bi hotel iti, bi bil že davno lahko šel. Še oni dan mi je dejal Ivan Semjanič, naj pridem k njemu za kočijaža. To bi bilo življenje! In vendar nisem šel. Vidiš, jaz sem pač vsakomur po volji. Seveda, če bi me ti ne ljubila, potem bi bila stvar druga.

Anisja. Le tega nikdar ne pozabi! Starec umre danes ali jutri — mislim — potem pa poravnava vse grehe. Poročiva se, sem si mislila, in ti boš gospodar.

Nikita. E, kaj bi toliko ugibala! Kaj me briga! Jaz delam; kakor zase se trudim. Gospodar me ima rad, njegova žena tudi, da me pa ženske ljubijo, za to vendar jaz nič ne morem, — naravnost povedano!

Anisja. In ti me boš ljubil?

Nikita (*jo objame*). Pa kakó! Kakor da si v moji duši ...

Deveti prizor.

Prejšnja. Matrjona.

Matrjona (*vstopi in se dolgo križa pred svetimi podobami. Nikita in Anisja odskočita drug od drugega*). Kar sem videla, nisem videla, kar sem slišala, nisem slišala. Igral se je malo — z metuljčkom — prava reč! Saj se tudi teliček igra s teličkom. Zakaj bi se pa ne igrala, ker sta mlada. — Ali zunaj vprašuje gospodar po tebi, sinko.

Nikita. Šel sem po sekiro.

Matrjona. Vem, vem, dečko, po kakšno sekiro. Tako sekiro najdeš navadno blizu žensk.

Nikita (*se pripogne in pobere sekiro*). No, kakó je, mati, ali me hočete res oženiti? Meni se zdi, da je to popolnoma nepotrebno. Veste, nič kaj me ne veseli!

Matrjona. I, i, ljubček moj, čemu bi se neki ženil? Le živi tako naprej, to si je vse stari izmislil. Kar pojdi, sinko! Tudi brez tebe opravimo, da bo prav.

Nikita. To je res čudno: „Oženi se“, — „ni potreba“. Nazadnje ne razumem ničesar. (*Odide.*)

Deseti prizor.

Anisja in Matrjona.

Anisja. Torej kaj je? Kaj ga hočete res oženiti, teta Matrjona?

Matrjona. Na kaj neki, srček? Saj veš, kako je z našim premoženjem. Moj stari kar blebeta: oženiti, oženiti! Kaj razume on to! Saj veš, od polnih jasli ovsa konji ne beže; sredi dobre otave ne iščejo druge paše. Tako je! Kaj mari ne vidim (*ji pomežikne*), kam pes taco moli?

Anisja. Kaj bi tajila, teta Matrjona. Saj sama veš vse. Grešila sem, rada imam tvojega sina.

Matrjona. Česa mi ne poveš?! Eh, dušica, teta Matrjona je prebrisana, prebrisana, jako prebrisana. Povem ti, ljubica, teta Matrjona vidi celó vatel pod zemljo! Jaz vem vse. Prav dobro vem, čemu potrebujejo mlade žene spalnih praškov. Prinesla sem jih seboj. (*Razvezuje vozél robca in vzame iz njega v papir zaviti prašek.*) Kar je treba, to vidim, a česar ni treba, tega ne vidim, tega ne vem. Tako je! Tudi teta Matrjona je bila enkrat mlada. Veš, pa je znala ravnati s svojim bedakom. Vseh 77 zvijač poznam. Vidim tudi, dušica, da tvoj stari peša, peša. Kako moreš potem živeti ž njim? Prebodi ga z vilami, pa ne boš videla nobene krvi. Spomlad ga vzame. Seve, potem bo treba družega gospodarja. In kaj bi ne bil moj sinko lahko kmet? Saj ni slabši od drugih. I kaj pa bi imela od tega, če bi spravila svojega sina z dobrega? Kaj sem mari sovražnica svojega otroka?

Anisja. Samo da bi ne šel od nas!

Matrjona. I kaj bi hodil, golobičica! To je vse neumnost! Saj vendar poznaš mojega starega. Pameti ni prav posebno bistre, a če si vbije kaj v svojo butico, to obtiči v njej, kakor bi zagozdil s kolom.

Anisja. A kako se je pa splelo vse to?

Matrjona. No, saj sama veš, ljubka, kako je fant na ženske, in zal je tudi, to se mora reči. Nu, ko je delal na železnici, je bila pri njih za kuharico deklica-sirota. Nu, in ta se je začela obešati nanj.

Anisja. Marinka?

Matrjona. Dà, ona. Da bi jo kap! Ali je kaj bilo, ali ne, dovolj, moj stari je izvedel — ali od ljudi, ali mu je sama natvezla ...

Anisja. Ti predrzna ničvrednica!

Matrjona. In moje budalo je začelo: „Oženi naj se,“ je dejal, „oženi, da zakrije greh! Domov vzamemo fanta, pa naj se oženi.“ Izgovarjala sem mu to na vse mogoče načine — vrag ga vzemi! Nu, si mislim, že dobro. Jaz zasučem stvar po svoje. Te bedake treba vedno voditi za nos, dušica. Vedeš se, kakor da si z vsem zadovoljna. A ko pride do dela, ga pa obrneš po svoje. Veš, medtem, ko leti baba s peči, ima 77 misli; kako bi neki mogel možki vse to razvozlati! Seveda — sem dejala — starček, dobro je tako. Samo premisliti je treba. K sinku pojdiva, sem dejala, da se posvetujemo s Petrom Ignatičem, kaj poreče on, sem dejala. In tako sva prišla.

Anisja. A taka je stvar, tetka? Toda, če oče ukazuje?

Matrjona. Ukazuje? Njegove ukaze mečem jaz psu pod rep. Le nikar ne obupavaj, saj ne bo nič iz tega! Takoj pretresem in precedim s tvojim starim vso zadevo, da ne ostane nič. Jaz sem šla s svojim samo zato sèmkaj, da ga premotim. Kaj, sinko živi v sreči, sreča ga čaka, pa bi ga dala potepenki! Kaj sem neumna, kâli?

Anisja. Tudi sèmkaj je priletela za njim, ta Marinka. Veruj mi, tetka, ko sem slišala, da ga hočete oženiti, mi je bilo, kakor da se mi je zarezal nož v srce. Mislim, da jo ima še vedno rad.

Matrjona. I, dušica, kaj je neumen, kâli? Kako bo ljubil conto brez doma?! Mikiška, veš, je tudi pameten dečko. On že ve, koga ljubi. A ti, dušica, ne obupavaj. Nikoli v življenju ga ne vzamemo odtod, pa tudi ne oženimo ga ne. Le nama daj nekaj denarca, pa naj ostane pri vas.

Anisja. Zdi se mi, da bi ne mogla več živeti na svetu, če bi odšel Nikita.

Matrjona. Saj si vendar mlada. Kaj je mari lahko, da živiš ti tako sočna ženska s takimle ogrizkom!

Anisja. Ali mi veruješ, tetka, zopern mi je, tako zopern, ta moj pes nosati, — kar videti ga ne morem.

Matrjona. Seveda, to je že tako. Pogjej no semkaj! (*Šepetaje se ogleduje.*) Veš, šla sem k nekemu starčku po praške. Dal mi je dva pripomočka. Le poglej sèmle. To — je dejal — je prah za spanje. Daj mu, je dejal, enega, pa bo tako zaspal, da lahko celó hodiš po njem. A to — je dejal — je tak pripomoček, če mu ga daš piti, je brez vsakega duha, toda moč ima v sebi silno. Sedemkrat — je dejal — mu daj, vselej po en ščipec. Torej sedempotov mu ga daj, pa bo kmalu svobodna, je dejal.

Anisja. O—o—o—, kaj pa je to?

Matrjona. Poznalo se ne bo nič, je dejal. En rubel je vzel zanje. Za manje jih ne more dati, je dejal. Zato, veš, ker jih je jako težko dobiti... Jaz sem oddala svoje, ljubica. Mislila sem si, naj jih že vzame ali ne, jaz jih ponesem Mihajlovni.

Anisja. O, o, kaj pa če nastane kaj hudega iz tega?

Matrjona. Čemu naj bilo to kaj hudega, dušica? Če bi bil tvoj mož že korenjak, a kaj, — toliko, da še živi, dolgo ne bo več. Saj je mnogo takih.

Anisja. O — oh, joj mene! Bojim se, tetka, da bi ne bilo greha. Ali ni to greh?

Matrjona. Saj jih nesem lahko nazaj.

Anisja. Kako pa je z njimi, ali jih je treba stopiti v vodi?

Matrjona. V čaju, je dejal, je boljše. Nič se ne bo poznalo, je dejal, in tudi duha nimajo nobenega. To je moder človek.

Anisja (*vzame praške*). O—o, uboga moja glava! Kaj mislite, da bi storila kaj tacega, če bi ne bilo življenje tako neznosno?

Matrjona. Pa rubelčka ne pozabi! Obljubila sem starčku, da ga prinesem. On se mora tudi ubijati.

Anisja. Seveda. (*Gre k omarici in spravi prašek.*)

Matrjona. Spravi jih dobro, dušica, da ljudje ne izvedo. A če bi izvedeli, kar Bog obvari, pa reci, da so bili praški za ščurke. (*Vzame rubel.*) Z njimi odpraviš namreč tudi ščurke... (*Umolkne hitro.*)

Enajsti prizor.

Prejšnji, Akim, Pjotr.

Akim (*vstopi in se prekriža pred sv. podobo*).

Pjotr (*vstopi in sede*). Torej kako je, stric Akim?

Akim. Boljše, Ignatič, boljše bi lahko bilo, eee, boljše... če bi ne bilo tega. Lumparija namreč. Radi bi—eee—to—se pravi, radi bi fanta. A če bi ti—eee—to—se pravi, če je mogoče. Še zmeraj boljše...

Pjotr. Dobro, dobro. Sedi, da se pogovorimo. (*Akim sede.*) Kaj pa je? Oženiti ga hočeš?

Matrjona. Z ženitvijo se še lahko počaka, Pjotr Ignatič. V pomanjkanju živimo, sam veš, Ignatič. Kaj bi ga ženili; saj še sami komaj živimo. Kaj bi ga ženili?!

Pjotr. Premislita, kako je boljše.

Matrjona. Z ženitvijo se ne sme prehiteti. To je težka stvar. To ni, kakor bi zrele maline bral.

Pjotr. No kaj, ženitev to je vedno dobra stvar.

Akim. Jaz bi tudi rad, to se pravi e-e-e, — zato ker e-e-e — delo sem dobil v mestu, — to se pravi — pripravno delo.

Matrjona. No, pravo delo! Greznice čistiti! Ko je prišel oni dan domov, se mi je obrnil želodec. Fej!

Akim. To je res, spočetka je res tako — e-e-e — to se pravi — duh človeka mori, toda navadiš se, nič ne stori, prav tako diši kakor....., to se pravi, — e-e-e — skoraj tako... A kaj duh, to se pravi, — eee — to nas enega ne sme motiti. Sicer pa se človek tudi lahko preobleče. Rad bi, to se

pravi, Nikito bi rad domov vzel, naj doma gospodari, to se pravi ... on naj gospodari doma, jaz pa — e-e-e — dobim v mestu ...

Pjotr. Sina hočeš imeti domov, — dobro. Kaj pa je z denarjem, ki ga je že dobil?

Akim. To je res, res, Ignatič, dejal sem, — to se pravi — e-e-e — popolnoma prav imaš, če se je uдинjal, — mora tudi odslužiti, — to — je enkrat res, in naj se potem — eee — oženi. Ko bo odslužil — to se pravi — ga pa odpusti.

Pjotr. No, da, to se lahko naredi.

Matrjona. V tej stvari se ne strinja. Razkrijem ti vse, Pjotr Ignatič, kakor pred Bogom. Razsodi ti med nama. Moj stari vedno goni: ženiti, ženiti! A s kom oženiti, to ga vprašaj! Ko bi bila že nevesta po tem, — kaj sem mari sovražnica svojega otroka? Tako ničvredno dekle ...

Akim. To je krivica. Po krivici, e-e-e — se znašaš nad dekletom, — po krivici! Zato, ker je prav tega dekleta moj sin razžalil, to se pravi, razžalil, tako je. Dekle namreč — — —

Pjotr. Kakšna žalitev pa je bila to?

Akim. Pohajala je, — to se pravi e-e-e — s sinom Nikitko. Z Nikitko, to se pravi — e-e-e ...

Matrjona. Ti težko govoriš, moj jezik lažje teče, — daj, povem jaz. Kakor veš, je delal naš fant, preden je prišel k tebi, na železnici. In tam se je obesilo nanj neko dekle, prav neumno, veš, — Marinka ji je ime, kuharica je bila v njihovi zadrugi. Zdaj pa kaže prav ta deklina na našega sina, češ, da jo je Nikita zapeljal.

Pjotr. Lepo to gotovo ni.

Matrjona. Prava potepenka je, z različnimi ljudmi se klati okrog; kakor rečeno: vlačuga.

Akim. Že zopet, — to se pravi — ti, stara, ne — eee — vse to ni — e-ee — vse, — to se pravi, ne-e-e-e ...

Matrjona. Mojega so same besede — „e-e-e“ — „e-e-e“ ...; a kaj „e-ee“, tega sam ne vé. Ti, Pjotr Ignatič, ne mene, ljudi vprašaj po dekletu, vsak ti pove. Potepenka brez doma je.

Pjotr (*Akimu*). Kaj hočete, stric Akim; če je stvar taka, potem res ne kaže ženiti ga. Veš, sinaha ... to ni copat, ki ga lahko zopet sezuješ.

Akim (*se razgreva*). To je laž, ti stara, — to se pravi — dekletu — e-e-e — to je laž. Zato, ker je punica — e-e-e jako dobra — — jako dobra, — to se pravi, žal mi je, — to se pravi, žal mi je tega dekleta ...

Matrjona. Dekleta mu je žal, sina mu pa ni žal. Obesi jo sebi na vrat pa pojdi ž njo! Kaj bi govoril prazne čenče!

Akim. Ne, to niso čenče!

Matrjona. Nikar se ne zaletavaj, — daj, da povem jaz.

Akim (*ji seže v besedo*). Ne, to niso čenče! To se pravi, ti obračaš po svoje, — če se gre že za dekteta, ali zate — ti obrneš vedno po svoje, to se pravi, kakor ti bolje kaže. A Bog, to se pravi, bo obrnil pa po svoje. Tako je.

Matrjona. Eh, jezik bi si človek obrusil zaradi tebe.

Akim. Dekle je delavno, modro in — to se pravi — e-e-e — okoli sebe ... to se pravi — ker smo revni ena — e-e-e — roka več, to se pravi, svatba ne bo draga. Veliko dražja je žalitev tega dekleta, to se pravi, sirota, vidiš, je deklè. In onečastil jo je.

Matrjona. Seveda — — Saj govore ...

Anisja. Ti, stric Akim, boljše je, da poslušáš ženske. One ti povedo ...

Akim. O ti moj Bog! Kaj ona ni človek, dekle namreč? To se pravi, tudi — e-ee — pred Bogom je človek. Ali kako misliš?

Matrjona. A, zmeraj premleva isto ...

Pjotr. Veš, stric Akim, to moraš vedeti, da se takim dekletom ne more vsega verjeti. Sicer pa je tudi še fant tukaj. Ponj pošljemo, da ga vprašamo natanko, ali je res. On ne bo pogubil svoje duše. Pokličite fanta! (*Anisja vstane.*) Reci, da ga kliče oče. (*Anisja odide.*)

Dvanajsti prizor.

Prejšnji brez Anisje.

Matrjona. Vidiš, to si pa dobro povedal, boter, kakor bi vode nalil. Fant naj sam pove. Dandanes ne kaže koga siloma oženiti. Tudi fanta je treba vprašati. Saj ne bo hotel za nič na svetu, samega sebe bi umazal. Po moji pameti naj ostane kar pri tebi in naj ti dela v gospodarstvu. Tudi poleti nam ga ni treba, saj lahko koga najamemo. Ti nama daj desetaček, pa naj ostane.

Pjotr. O tem govorimo pozneje. Po vrsti! Končaj najprej eno, potem pa začni kaj drugega.

Akim. Jaz — to se pravi — rečem samo to — Pjotr Ignatič, — namreč — ee-e — zgodilo se je — — človek dela namreč, kakor je njemu najbolj prav, na Boga pa — e-ee — pozabi. Misliš, tako je boljše, samo nase gledaš, pa si nakoplješ kaj pravega na glavo. To se pravi, mislimo, da je prav dobro, pa je prav slabo, ker je brez Boga.

Pjotr. Seveda, Boga ne smemo pozabiti.

Akim. Pa je prav slabo. A če se ravnaš po postavi in kakor je Bog ukazal — e-e-e — pa te vse veseli. Meni se zdi — to se pravi... zato sem uganil tako, namreč, — fanta oženim, to se pravi, rešim ga greha namreč. Doma naj bo, to se pravi, kakor zahteva postava, a jaz, to se pravi, — e-e-e — pojdem že v mesto za svojim delom. To je prav prijazen poselček! Prav po volji mi je!... Tako je božja volja ... in ... tako je najboljše.. Saj je sirota. — Letos, na primer, so vzeli oskrbniku drv prav na ta način.. Hoteli so ga ogoljufati. Oskrbnika so goljufali, a Boga, to se pravi, e-e — niso ogoljufali, — nu, in zato ...

Trinajsti prizor.

Prejšnji; Nikita in Anjutka.

Nikita. Klicali ste me? (*Sede in vzame pipo, da bi kadil.*)

Pjotr (*tiho, očitajoče*). Kaj, ali ne veš, kako se ti je treba vesti? Oče hoče govoriti s teboj, ti se pa ukvarjaš s tobakom — in sedel si... Vstani in pojdi sèm!

Nikita (*obsedi pri mizi, se nasloni na komolce in se smehlja*).

Akim. To se pravi, tožijo te — e-e-e — Mikiška, tožijo te namreč.

Nikita. Kdo me toži?

Akim. Kdo toži? Deklè, sirota... to se pravi, toži te. Ona namreč, tista Marinka, to se pravi, — e-e-e se pritožuje.

Nikita (*smehlja*). To je pa res čudno. Kakšna pritožba pa naj bi bila to? In kdo ti je povedal to? Ona, kâli?

Akim. Jaz te — ee-e — vprašam sedaj, a ti, to se pravi, ti si dolžan odgovoriti. Ali si imel kako zvezo — to se pravi, namreč, če si imel kako zvezo z dekletom?

Nikita. Saj sploh še ne razumem, kaj izprašujete.

Akim. To se pravi, če si uganjal... e-e-e — namreč, če si uganjal ž njo e-e-e kake neumnosti?

Nikita. Nekaj je že bilo. S kuharico se pošališ iz dolgočasja, zaigraš na harmoniko, a ona zapleše. Kakšne neumnosti so to?

Pjotr. Ti, Nikita, nikar se ne umikaj in odgovori jasno na to, kar te vprašuje oče.

Akim (*svečanostno*). Nikita! Ljudem lahko utajiš, Bogu pa ne moreš utajiti. Ti, Nikita, to se pravi e-e-e premisli, nikar ne laži! Ona je sirota — e-e-e — in zato misliš, da jo smeš žaliti. Sirota namreč. Ti povej rajši, kako...

Nikita. No, kaj? Tukaj ni ničesar povedati. Kar je bilo treba povedati, sem že povedal. (*Razvnet.*) Kaj ne govori ona vsega! Kaj vse je govorila o Fedku Mikiškinu! Dandanes se človek že ne bo mogel več malo pošaliti. Naj govori — —!

Akim. Oj, Nikiška, pazi, neresnica pride na dan. Ali je bilo, ali ne?

Nikita (*na stran*). Glej, kako so me zgrabili. (*Akimu.*) Povem ti, da ne vem ničesar. Prav ničesar nisem imel ž njo. (*Zlobno.*) Tu, Kristus, naj se ne pre-maknem s tega mesta! (*Se prekriža.*) Prav ničesar

ne vem. (*Molk. Nikita nadaljuje še bolj ognjevit.*) Kaj vam je prišlo na misel, da me hočete oženiti z njo? To je res pravi škandal. Dandanes ni več takih pravic, da bi mogli koga siloma ženiti. Tako je. Prisegel sem vam — ničesar ne vem.

Matrjona (*možu*). Taka je tvoja neumna butica — vse veruje, kar mu natvezejo. Popolnoma po nepotrebnem si zmešal fanta. Kakor je živel doslej dobro, tako naj živi tudi še nadalje pri gospodarju. Gospodar nam da sedaj, ker smo v sili, desetak. A pride čas . . .

Pjotr. Nu, kaj praviš, stric Akim?

Akim (*tleskne z jezikom sinu*). Pazi, Nikita, solza po krivici užaljenega — e-e-e — ne kane na tla, temveč — e-e-e — na glavo človeka. Pazi, da se to ne zgodi!

Nikita. I, kaj bi pazil? Pazi ti sam! (*Sede.*)

Anjutka. Grem mami povedat! (*Odhiti.*)

Štirinajsti prizor.

Pjotr, Akim, Matrjona in Nikita.

Matrjona (*Pjotru*). Vidiš, taka je stvar. Pjotr Ignatič! To je klepetec. (*Pokaže Akima.*) Kar si vtepe v glavo, tega mu ne izbiješ izlepa iz nje; prav po nepotrebnem smo te nadlegovali. Kakor je živel fant doslej, tako naj živi še naprej. Le obdrži ga, naj ti služi!

Pjotr. No, kaj pa ti, stric Akim?

Akim. Kaj, jaz . . . — e-e-e —, proste volje e-e-e — mu nočem jemati, a . . . samo — e-e-e — rad bi — to se pravi — e-e-e . . .

Matrjona. Saj sam ne veš, kaj blebetaš. Naj živi, kakor je živel doslej. Fanta samega tudi ne veseli, da bi šel odtod. In čemu nam tudi bo? Opravimo že sami.

Pjotr. Še nekaj, stric Akim. Če ga misliš vzeti na leto domov, potem ga tudi pozimi ne potrebujem. Če hoče ostati, mora ostati vse leto.

Matrjona. Za eno leto naj se udinja, kajpada. Kadar bo doma veliko dela, najmemo že koga, fant pa naj ostane tukaj. A sedaj nama daj desetaček . . .

Pjotr. No, kako torej? Še za eno leto?

Akim (*zdihovaje*). A kaj . . . že vidim . . . e-e-e — če je tako . . . to se pravi . . . že vidim . . . e-e-e . . .

Matrjona. Še za eno leto od Demetrijeve sobote naprej. V plači ga menda ne boš prikrajšal. A sedaj daj desetaček . . .

(*Vstane in se klanja.*)

Petnajsti prizor.

Prejšnji. Anisja in Anjutka.

Anisja (*sede na strani*).

Pjotr. No, če je tako, pa pojdimo v gostilno in pijmo likof! Pojdimo, stric Akim, dobiš vodke!

Akim. Ne pijem je, tudi vina ne.

Pjotr. Nu, pa piješ čaj.

Akim. Na tega pa že napravim greh. Čaj pa že!

Pjotr. Tudi ženske bodo pile čaj. Ti, Mikita, poglej, zaženi ovce v hlev in pa slamo deni v kupe.

Nikita. Dobro. (*Razun Nikite odidejo vsi. — Mrači se.*)

Šestnajsti prizor.

Nikita sam.

Nikita (*si prižge cigareto*). Kako so me pestili: povej, povej, kaj si imel z dekleti! To bi bila dolga povest. „Oženi se“, so dejali, „oženi se ž njo.“ Če bi jemal vse te, bi si bil nabral že mnogo žen. Prav treba se mi je ženiti; saj tudi tako ne živim slabše kakor kak zakonski mož. Ljudje me zavidajo . . . In kako mi je bilo, — kakor bi me sunil kdo, ko sem se prekrižal pred podobo. Tako sem jim pretrgal kar hitro nit. Pravijo, da je nevarno po krivem prisegati. A to je neumnost. To ni nič, same besede. Tako je!

Sedemnajsti prizor.

Nikita in Akulina.

Akulina (*vstopi v kaftanu, odlaga vrvico, se slači in odide potem v sosednjo izbo*). Pa bi vendar luč prižgal!

Nikita. Da bi gledal tebe? Saj te tudi tako vidim.

Akulina. Da bi te —!

Osemnajsti prizor.

Prejšnja in Anjutka.

Anjutka (*pribeži k Nikiti, šepetaje*). Nikita, pojdi hitro, nekdo vprašuje po tebi, prav zares.

Nikita. Kdo?

Anjutka. Marinka z železnice. Za oglom stoji.

Nikita. Lažeš!

Anjutka. Prav zares.

Nikita. Kaj pa hoče?

Anjutka. Rekla je, da pridi tjakaj. „Samo eno besedo moram govoriti z Nikitom“, je dejala. Izpraševala sem jo, kaj, pa mi ni hotela povedati. Vprašala me je le, če je res, da pojdeš od nas. A jaz sem rekla: „Ni res, ne! Njegov oče ga je hotel vzeti seboj, da bi ga oženil, on pa ni hotel. In tako ostane pri nas še eno leto.“ — A ona je dejala: „Za Boga, pošlji ga takoj k meni! Na vsak način moram govoriti ž njim eno besedo.“ Že dolgo čaka. Pojdi torej k njej!

Nikita. Bog z njo! Kam bom hodil!

Anjutka. „Ako ne pride“, — je dejala — „pa pojdem sama k njemu v hišo. Prav gotovo pridem“, je dejala.

Nikita. Ne boj se, postala bo še nekaj časa in potem odšla.

Anjutka. „Ali ga hočejo z Akulino oženiti?“ je dejala.

Akulina (*pride z leve s svojim kolovratom k Nikiti*).
Koga hočejo oženiti z Akulino?

Anjutka. Nikito.

Akulina. To je le šala? Kdo pa pravi to?

Nikita. Ljudje, kakor je videti. (*Jo gleda, smeja je.*) Akulina, kaj, ali bi me vzela?

Akulina. Tebe? Poprej — morda. Sedaj pa ne.

Nikita. Zakaj bi me pa sedaj ne vzela?

Akulina. Ker me ne boš ljubil.

Nikita. Kako, da ne?

Akulina. Ker ti ne dovolijo. (*Se smeje.*)

Nikita. Kdo mi ne dovoli?

Akulina. Mačeha. Zmeraj razgraja. Pa za teboj gleda.

Nikita (*smeja je*). Glej jo, pa dobro paziš.

Akulina. Jaz? Kaj mi je treba paziti? Kaj misliš, da sem slepa? Kako je poprej oblajala očeta, ta široko-ustna coprnica. (*Odide v izbico.*)

Anjutka. Nikita, poglej no! (*Gleda skozi okno.*) Že gre. Prav zares, ona je. Jaz grem! (*Odide.*)

Devetnajsti prizor.

Nikita, Akulina (v izbici) in **Marina.**

Marina (*vstopi*). Kaj pa počenjaš z menoj?

Nikita. Kaj počenjam? Ničesar ne počenjam.

Marina. Zapustiti me hočeš.

Nikita (*se vzravna jezen*). No, kaj pa je to? Čemu si prišla semkaj?

Marina. Ah, Nikita!

Nikita. Res, čudne ste ženske! Čemu si prišla?

Marina. Nikita!

Nikita. No, kaj, Nikita? Tukaj je Nikita. Kaj pa hočeš? Pojdi, pravim.

Marina. Tako, sedaj vidim, zavreči, pozabiti me hočeš.

Nikita. Čemu pa naj bi mislil nate? Tega sama ne veš. Za oglom si stala ter poslala sem Anjutko, a jaz nisem prišel k tebi. To pomenja, da te ne potrebujem, naravnost povedano. No, zdaj pa pojdi!

Marina. Ne potrebuješ me? Sedaj me več ne potrebuješ! Verjela sem ti, da me boš ljubil. Pa si se me naveličal in sedaj me ne potrebuješ več.

Nikita. Ne vem, čemu to govoriš, to ne spada sem! Tudi očetu si natvezla nekaj tacega. Pojdi, bodi tako dobra!

Marina. Sam veš, da nisem nikogar družega ljubila kakor tebe. Če me vzameš za ženo ali ne — to bi me ne žalilo. Ogrešila se nisem pred teboj z ničimer, zakaj si me nehal ljubiti? Zakaj?

Nikita. Kaj bi mlatila prazno slamo! Pojdi! — To so prismodarije.

Marina. Obljubil si mi, da me vzameš za ženo — in si snedel besedo. To me ne boli; — a da me ne ljubiš več — tudi to me ne boli, da me ne ljubiš več, — ali izbral si si drugo, in vem, katero.

Nikita (*gre k njej, zlobno*). Eh, vam ne pride človek nikdar do konca. Pojdi, pravim, sicer se utegne kaj zgoditi. (*Dvigne roko.*)

Marina. Kaj zgoditi? — Kaj, tepel me boš? No, daj? Zakaj se obračaš v stran? Eh, Nikita!

Nikita. To že res ni več lepo. Prišli bodo ljudje. Čemu bi besedičila nepotrebnem?!

Marina. Torej konec, to se pravi: kar je bilo, je minilo. Pozabim naj, praviš. No, pomni, Nikita! Svojo dekliško čast sem čuvala kakor punčico svojega očesa, a ti si me pogubil — oguljufal. Ni ti bilo žal sirote. (*Joče.*) Zapustil si me. Ubil si me, a jaz ti tega ne zamerim. Bog s teboj! Če najdeš boljše, me pozabiš, če pa najdeš slabšo, tedaj se me boš spominjal. Nikita, z Bogom torej. Ljubila sem te zelo. Z Bogom zadnjikrat! (*Ga hoče objeti in ga prime za glavo.*)

Nikita (*se ji iztrga*). Eh, z vami razgovarjati se! ... Če ne greš, pa pojdem jaz, le ostani tukaj!

Marina (*vzklikne*). Zver ti! (*Pri vratih.*) Bog ti ne bo dal sreče! (*Odide. jokaje.*)

Dvajseti prizor.

Akulina (*pride iz izbice*). Ti si pes, Nikita.

Nikita. Kaj praviš?

Akulina. Kako je zavpila! (*Źoka.*)

Nikita. Kaj te briga to?

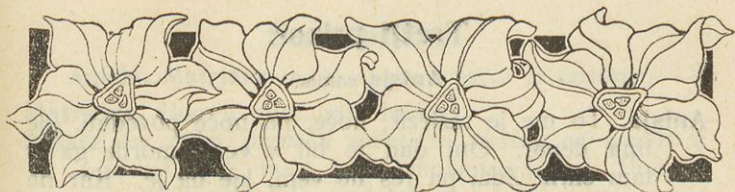
Akulina. Kaj? Razžalil si jo. Tako boš razžalil tudi mene . . . ti pes! (*Odide v izbo.*)

Enindvajseti prizor.

Nikita sam.

Nikita (*po premoru*). Pa razumi človek to! Ljubim te ženske kakor cukar, a če grešiš z njimi — gorje ti!

ZASTOR PADE.

Drugo dejanje.

Oder predstavlja ulico in hišo Pjotra. Na levi od gledalca je hiša v dve nadstropji; veža s stopnicami na sredi. Na desni vrata in del dvorišča. Na dvorišču tre Anisja lan. Med prvim in drugim dejanjem je minilo šest mesecev.

Prvi prizor.

Anisja sama.

Anisja (*postoji in posluša; slišati je Pjotra, ki kliče „Anisja“*). Že zopet gôde! Menda je zlezel s peči.

Drugi prizor.

Anisja. Akulina (*pride z dvema vedricama na naramniku*).

Anisja. Že zopet kliče! Pojdi pogledat, kaj hoče! Kako se dere!

Akulina. Zakaj ne greš ti?

Anisja. Pojdi, pravim! (*Akulina odide v sobo.*)

Tretji prizor.

Anisja sama.

Anisja. To me je razjezil; noče, pa noče povedati, kje ima denar. Oni dan je bil v veži; morda ga je tam skril. Zdaj pa res ne vem, kje da je. Kar ne more se ločiti od njega. V hiši mora biti. Da bi ga le našla! Pri sebi ga včeraj ni imel. Pa res ne vem, kje bi bil. Na vso moč me je razjezil!

Četrty prizor.

Anisja. Akulina (pride iz hiše in si privezuje ruto).

Anisja. Kam pa greš?

Akulina. Kam? Rekel mi je, naj grem poklicat teto Marfo. Pokliči, je dejal, sestro k meni. Umrl bom, povedati ji moram nekaj.

Anisja (*zase*). Sestro kliče. Jojmene! O-o! Gotovo ji hoče dati denar! Kaj naj storim? O! (*Akulini*.) Ne hodi! (*Hoče iti*.) Kam pa greš?

Akulina. Po teto.

Anisja. Ne hodi, pravim, grem jaz sama; a ti pojdi s perilom na vodo. Saj tako ne boš do večera gotova.

Akulina. Pa če mi je ukazal . . .

Anisja. Pojdi, kamor te pošiljam. Saj sem že rekla, da grem sama po Marfo. Srajce vzemi s plota!

Akulina. Srajce? A ti glej, da tudi res greš. Ukazal je.

Anisja. Rekla sem ti že, da pojdem. Kje je Anjutka?

Akulina. Anjutka? Teleta pase.

Anisja. Pošlji jo semkaj; menda se živina ne bo takoj razbežala. (*Akulina pobere perilo in odide*.)

Peti prizor.

Anisja sama.

Anisja. Ako ne grem, bo godrnjal. Če grem, pa odda sestri denar. Ves moj trud je bil zastonj. Sama ne vem, kaj naj bi storila. — Glava mi poči! (*Nadaljuje svoje delo*.)

Šesti prizor.

Anisja. Matrjona (pride s ceste s palico in zavitkom).

Matrjona. Bog ti pomagaj, dušica!

Anisja (*se ozre, preneha delati in tleskne od veselja z rokami*). Jej, tako nepričakovano, tetka! Prav v pravem času mi je poslal Bog takega gosta.

Matrjona. No, kaj pa je?

Anisja. Še zmešalo se mi bo. To je grozno!

Matrjona. Kako pa je? Pravijo, da še živi?

Anisja. Oh, nikar ne govori! Živeti ne more, umreti pa tudi ne.

Matrjona. Ali ni že oddal komu svojega denarja?

Anisja. Pravkar je poslal po Marfo, po svojo sestro. Menda zaradi denarja.

Matrjona. Prav gotovo. — Če ga ni že komu dal?

Anisja. Nikomur. Stražim ga kakor jastreb.

Matrjona. Kje pa ga ima?

Anisja. Ne pove! Nikakor ne morem izvedeti. Skriva ga zdaj tukaj, zdaj tam. Pa se moram še Akulke varovati. Neumna je, pa me vendar opazuje in straži. O, uboga moja glava! Kako sem že izmučena!

Matrjona. Oh, dušica, če odda denar komu drugemu, boš jokala vse življenje. Brez vsega te zapode od hiše. Trudila si se in trudila, ljubica, z možem, ki ga nisi marala — kot vdova pa pojdeš z beraško malho odtod.

Anisja. Nikar ne govori tako, tetka! Od žalosti mi poka srce, — sama ne vem, kaj bi; — posvetovati pa se ne morem z nikomur. Govorila sem z Nikito. A on se boji mešati se v to. Samo to mi je povedal včeraj, da je denar v tleh.

Matrjona. No, in si ga iskala?

Anisja. Ni bilo mogoče, ker je sam zmeraj tam. Opazila sem, da ga nosi včasih seboj, včasih ga pa kam skrije.

Matrjona. Ti, dekle, pomni: Če napraviš enkrat kako neumnost, je ne izbrišeš nikdar več. (*Šepetaje.*) Ali si mu dala tistega krepkega čaja?

Anisja. O-o! (*Hoče odgovoriti, a zagleda sosedo in umolkne.*)

Sedmi prizor.

Prejšnji in botra.

Botra (*pride mimo hiše, posluša krik v hiši. Anisji*).

Botra! Anisja, Anisja! Menda kliče tvoj mož.

Anisja. Samo kašlja tako, kakor bi klical. Jako slab je že.

Botra (*pride k Matrjoni*). Zdrava, mamka, odkod pa te je dal Bog?

Matrjona. Od doma, draga moja. Sina sem prišla obiskat. Srajce sem mu prinesla. Za svojega otroka mora človek tudi kaj storiti.

Botra. Seveda, to je res. (*Anisji*.) Hotela sem platno beliti, botra, pa mislim, da je še prezgodaj. Ljudje še niso začeli.

Anisja. Kam se vam mudi tako?

Matrjona. Ali ste ga že obhajali?

Anisja. Seveda! Včeraj je bil duhovnik pri njem.

Botra (*Matrjoni*). Tudi včeraj sem bila pri njem — mamka — ne vem, česa se še duša drži. Ves zmučen je že. Že oni dan, matka — je umiral, svečo so mu že držali; objokavali so ga in so ga hoteli umiti.

Anisja. Pa se je popravil; zdaj pa zopet lazi okrog.

Matrjona. Ali ga boste deli v sveto olje?

Anisja. Ljudje nam prigovarjajo. Če bo jutri še živ, pošljem še enkrat po duhovnika.

Botra. Oh, težko življenje imaš, Anisjuška? Ne pravijo zastonj: Ta ni bolan, katerega boli, ampak ta, ki pri bolniku sedi.

Anisja. Če bi bilo samo to!

Botra. Seveda, ni lahko ne, vse leto gledati ga, kako umira. Človeku se zdi, kakor da ima zvezane roke.

Matrjona. Tudi vdova nima prav nič dobrega. Dokler je mlada, je že še; a kdo se meni zanjo na stara leta? Starost ni — radost. To vidim pri sebi. Nisem od daleč prišla, pa sem trudna, da kar nog ne čutim . . . Kje pa je sinko?

Anisja. Orje. A ti pojdi v hišo. Samovar postavim. S čajem si privežeš dušico.

Matrjona (*sede*). Oh, ljube moje, to sem se utrudila... Kar se tiče poslednjega olja, — to je pa že potrebno. Ljudje bi sicer govorili, in tudi duši je v pomoč.

Anisja. Da, jutri pošljem po duhovnika.

Matrjona. Na vsak način je boljše. (*Botri*.) Pri nas je bila pa poroka, mamica!

Botra. Beži! Sedaj spomladi?

Matrjona. Da, kakor je videti, ne govori pregovor zastonj: za ženitev se zmeraj najde čas. Semjon Matvejevič je vzel Marinko.

Anisja. Pa jo je udela!

Botra. Vdovec je in jo je vzel zaradi otrok.

Matrjona. Štirje so. Katera pametna pa bi ga bila marala? In tako je vzel njo. Tudi ona je bila zadovoljna. Vino sta pila, veš, — kozarček ni bil močan — pa sta ga zlila.

Botra. Glej, glej, — to so pa govorili! In — ali je premožen kmet?

Matrjona. No, dosedaj živi prav dobro.

Botra. To je res, kdo bi ga pa jemal, ko ima toliko otrok! — Vidite, kakor pri nas Mihajlo. Veste, mamka, to je kmet...

Glas kmeta. He, Mavra, kam te pa nese vrag? Pojdi kravo zavračat! (*Botra-soseda odide*.)

Osmi prizor.

Anisja in Matrjona.

Matrjona (*medtem, ko odhaja soseda, govori z istim glasom*). Vzela sta se torej, ljuba moja; vsaj ne bo moj tepec govoril več o grehu Mikiške. (*Premeni nakrat glas, šepetaje*.) Odšla je. — Kaj je, pravim, ali si mu dala čaja?

Anisja. Ne spominjaj me tega! Ko bi vendar rajši sam umrl! Vseeno ne umrje, samo greh sem vzela na dušo. O — o, kaj bo z mano! Pokaj si mi dala te praške?!

Matrjona. Kaj praški! Ti praški, deklè, so za spanje. Zakaj bi jih ne dala? Od njih ne bo nič hudega.

Anisja. Saj ne govorim o teh, ki so za spanje, temveč o onih belih ...

Matrjona. No, kaj, dušica, ti praški so vendar zdravilo!

Anisja (*vzdihne*). Vem, toda bojim se! Tako me je izmučil.

Matrjona. Ali si jih že mnogo porabila?

Anisja. Dvakrat sem mu jih dala.

Matrjona. Saj se nič ne čuti, kaj ne?

Anisja. Sama sem pokusila malo tistega čaja; — nekoliko grení! On je izpil čaj in je dejal: „Tako zoprni mi je čaj!“ — Jaz pa sem rekla: „Bolniku se zdi vse grenko.“ In groza me je bila, tetka.

Matrjona. Ne misli na to! Če misliš, je še hujše.

Anisja. Boljše bi bilo, da mi nisi dala tega ter me zapeljala v greh. Če se le spomnim, pa mi zatrepeta duša. Oh, zakaj si mi jih dala?!

Matrjona. I, kaj ti je, dušica? Kristus bodi s teboj! Sedaj pa zvrčaš vse name? Ti, pazi, deklè, le nikar ne zvrčaj ničesar z bolne glave na zdravo! Če se kaj izve, mene ne briga nič! Jaz nisem videla ničesar in ne vem prav ničesar; — križ poljubim, — češ, nikomur nisem dala nikakih praškov in sploh ne vem, da se dobe taki praški. Ti, punica, le sama pomisli! Še oni dan smo govorili o tebi, češ, revica, kako se ubija! Pastorka — beba, a mož — ves betežen — to je trpljenje! Kaj hočeš s takim življenjem?!

Anisja. Seveda, to je res! Ne preostaja mi družega, kakor da se obesi ali pa njega zadavi. Kaj je mari to življenje?

Matrjona. Prav imaš; toda sedaj ni časa jezika iztegovati. Bodi, kakor hoče, denar je treba poiskati in njega napojiti s čajem.

Anisja. O, o, uboga moja glava! Sama ne vem, kaj naj storim, tako me je groza! Ko bi vendar rajši sam umrl, da bi si ne nalagala na dušo tega greha!

Matrjona (*zlobno*). In zakaj ne pokaže denarja? Kaj ga hoče vzeti s seboj, da bi ga ne dobil nihče? Kaj je morda to lepo? Bog se usmili, takile denarci, pa bi jih dobili norci. Ali ni to greh? Kaj pa dela sedaj? Ali pazi kdo nanj?

Anisja. Saj že ničesar več ne vem. Tako me je zmučil!
Matrjona. Česa ne veš? Stvar je vendar jasna. Če na-
praviš sedaj neumnost, se boš večno kesala. Dal
bo sestri denar, ti pa ne dobiš ničesar.

Anisja. O-oh, saj je res poslal ponjo, — iti moram.

Matrjona. Le počakaj še malo! Postavi najprej samo-
varček. Dava mu čaja, a potem poiščeva skupaj
denar — ga že dotipljeva, ne boj se!

Anisja. O-o, da bi se le kaj ne zgodilo!

Matrjona. I, kaj neki? Tu ni nič časa, še obotavljati
se. Kaj hočeš denar samo gledati in ga ne tudi v
rokah imeti? Ti, delaj!

Anisja. Pa grem in postavim samovar.

Matrjona. Pojdi, dušica, — stori, kar je treba, da ne
boš potem tožila. Tako! (*Anisja odhaja. Matrjona
kliče za njo.*) Še nekaj! Mikiti nikar ne povej
vsega! On je preneumen za to. Bog ne daj, da bi
izvedel kaj o praških. Bog vé, kaj bi potem naredil.
Tako usmiljenega srca je, — češ, še kure ne more
zaklati. Nikar mu ničesar ne pripoveduj! To bi
bilo slabo, on ne razume... (*Umolkne prestrašena,
— na pragu se pojavi Pjotr.*)

Deveti prizor.

Prejšnji. Pjotr (zleze, drže se za stene, na stopnice in kliče s
slabim glasom).

Pjotr. Da vas človek ne more priklicati! O-oh! Anisja,
kdo pa je tukaj? (*Omahne na klopi.*)

Anisja (*pride iz za ogla*). Kaj pa lezeš ven? Ostal bi
bil, kjer si ležal.

Pjotr. Ali je šlo dekle k Marfi? Težko je... Oh, da bi
bilo že konec!

Anisja. Ne utegne. Poslala sem jo na vodo. Počakaj,
ko opravim, pojdem sama k njej.

Pjotr. Pa pošlji Anjutko. Kje je? Oh, to je strašno!
Oh, to je smrt!

Anisja. Saj sem poslala ponjo.

Pjotr. Oh, kje je neki?

Anisja. Kaj vem, kje. Strela naj jo udari!

Pjotr. Oh, nič moči nimam več! Kot bi bilo vse sežgano v meni, in bi mi vrtal kdo s svedrom po telesu. — Zakaj ste me zavrgli kakor psa... še piti mi ne da nihče... Oh!... Pošlji Anjutko k meni!

Anisja. Tukaj je. Anjutka, pojdi k očetu!

Deseti prizor.

Prejšnji. Anjutka (prihiti. Anisja gre za ogel).

Pjotr. Pojdi — oh! — k teti Marfi, reci: „Oče te kliče“ — naj pride takoj. Potrebujem jo.

Anjutka. Takoj. (*Hoče oditi.*)

Pjotr. Počakaj! Prav hitro naj pride. Reci, da bom umrl. Ooh!

Anjutka. Samo ruto vzamem, potem pa grem takoj. (*Odhiti.*)

Enajsti prizor.

Pjotr, Anisja in Matrjona.

Matrjona (*pomežikuje Anisji, tiho*). Nu, draga moja, ne pozabi, kaj imaš storiti! Pojdi v hišo, pa preglej vse. Išči, kakor išče pes bolhe. Pretakni vse, — jaz pa preiščem medtem njega.

Anisja (*Matrjoni*). Kar vse bolj pogumna sem, če si ti tukaj. (*Gre k stopnicam. Pjotru.*) Ali naj postavim samovar zate? Tetka Matrjona je prišla k sinu, pa ga lahko pijeta skupaj.

Pjotr. No pa, le postavi. (*Anisja odide v vežo.*)

Dvanajsti prizor.

Pjotr. Matrjona (pride k stopnicam).

Pjotr. Bog daj!

Matrjona. Pozdravljen, dobrotnik! Pozdravljen, ljubi moj! Kakor vidim, si še vedno bolan. Moj stari te

tako miluje . . . Pojdi ga obiskat, je dejal. Pozdravlja te! (*Se iznova pokloni.*)

Pjotr. Smrt se bliža.

Matrjona. Da, da, če te človek pogleda, Ignatič, — bolezen, to ni igrača. — Če te pogledam, — shujšal si, res shujšal, mili moj. Kakor je videti, bolezen ne dela človeka lepšega.

Pjotr. Prišla je moja zadnja ura.

Matrjona. Kaj hočeš, Pjotr Ignatič, — volja božja; prevideli so te, in če Bog da, te denejo tudi v sveto olje; pametno ženo imaš, hvala Bogu, pokopljejo te lepo, maše bodo brali zate, vse časti ti izkažejo. A moj sinko bo tudi delal, kolikor bo mogel.

Pjotr. Zapišem nikomur nič. Žena je zanikarna in je vseh muh polna, jaz namreč vem vse, . . . vse vem . . . Deklè je neumno in še mlado. Zgradil sem si dom, a zapustiti ga nimam komu. To je hudo! (*Zaihti.*)

Matrjona. A če je kaj denarja ali kaj družega, bi ga pa že lahko zapisal . . .

Pjotr (*Anisji, ko je v veži*). Ali je že šla Anjutka?

Matrjona (*na stran*). Glej, se je že zopet spomnil!

Anisja (*iz veže*). Pravkar je odšla. Pojdi rajši v hišo; — če hočeš, te peljem noter.

Pjotr. Naj posedim še zadnjikrat! V hiši je tako zaduhlo. Tako težko mi je . . . oh, srce mi je kakor sežgano . . . oh, ko bi mogel umreti!

Matrjona. Če Bog ne vzame duše, sama ne more odtod. Smrt in življenje je v božjih rokah, Pjotr Ignatič. Smrti ni mogoče razumeti. Morda še okrevaš. Pri nas na vasi je neki kmet že umiral . . .

Pjotr. Ne! Jaz čutim, da umrjem še danes, — čutim. (*Se nasloni in pokrije oči z rokama.*)

Trinajsti prizor.

Prejšnja. Anisja.

Anisja (*pride iz veže*). No, kaj je, ali greš, ali ne? Tebe ni mogoče pričakati. Pjotr, Pjotr!

Matrjona (*stopi ob strani in pomiga Anisji z roko, naj pride k njej*). Nu, ali je kaj!

Anisja (*gre s stopnic k Matrjoni*). Nič!

Matrjona. Ali si preiskala vse? V tleh?

Anisja. Tam ga ni. Morda je na svislih. Včeraj je ležal tam gori.

Matrjona. Išči, kolikor moreš, išči! Kakor da bi polizala z jezikom. Sicer se mi pa zdi, da itak umrje danes, — nohte ima že vse višnjeve, in vel je kakor suha zemlja. Ali je čaj narejen?

Anisja. Takoj zavre.

Štirinajsti prizor.

Prejšnji, Nikita (*pride z druge strani; ako mogoče, prijaha na konju k vratom, ne vidi Pjotra*).

Nikita (*materi*). Pozdravljena, mamica, so doma vsi zdravi?

Matrjona. Hvala gospodu Bogu, živimo, dokler še žvečimo kruh.

Nikita. No, kako pa je gospodarju?

Matrjona. Bolj tiho, zunaj sedi. (*Pokaže na stopnice*.)

Nikita. Pa naj sedi! Kaj me briga!

Pjotr (*odkrije obraz*). Nikita, Nikita, pojdi sem! (*Nikita gre k Pjotru, Anisja šepeta z Matrjono*.)

Pjotr. Tako zgodaj si prišel nazaj?

Nikita. Vse sem zoral?

Pjotr. Tudi tisto njivo za mostom?

Nikita. Tja je bilo predaleč!

Pjotr. Predaleč? Od doma je še bolj daleč. Sedaj boš moral hoditi samo zaradi tega. Pa bi bil lahko vse hkratu opravil. (*Anisja se ne pokaže, posluša*.)

Matrjona (*pride*). Oh, sinko, zakaj se ne potrudiš, da bi ustregel gospodarju? Gospodar je bolan, zanaša se nate, služiti mu moraš kakor lastnemu očetu. Le napni žile, pa delaj, kakor sem ti ukazala.

Pjotr. Tako je prav, da! Oh! Pa nanosi krompir ven, — ženske — oh, — naj ga preberó.

Anisja (*zase*). Kakopak — šla bom! Že zopet se hoče vseh iznebiti, sedaj ima menda denar pri sebi in bi ga rad kam zakopal.

Pjotr. A to — oh! Ko ga bo treba saditi, bo pa ves gnil. Oh, brez moči sem. (*Vstaja.*)

Matrjona. (*Prihiti na stopnice in podpira Pjotra.*) Ali naj te peljem v hišo?

Pjotr. Le pelji me. (*Umolkne.*) ... Nikita!

Nikita (*srdito*). No, kaj še?

Pjotr. Nič več te ne bom videl... Še danes umrjem... Odpusti mi, zavoljo Boga mi odpusti, če sem te žalil... žalil z besedo in dejanjem, kadar... Zgodilo se je včasih... Odpusti mi!

Nikita. Kaj naj ti odpustim, saj smo vsi grešniki.

Matrjona. Oh, sinko, ali tudi čutiš, kaj pravi?

Pjotr. Odpusti, zaradi Boga... (*Foka.*)

Nikita (*ginjen*). Bog ti odpusti, stric Pjotr. Meni ni treba ničesar odpuščati, saj mi nisi nikdar nič hudega storil. Ti odpusti meni, morda sem jaz še večji krivec pred teboj. (*Foka, Pjotr ihte odide, Matrjona ga podpira.*)

Petnajsti prizor.

Nikita in Anisja.

Anisja. O, uboja moja glava? Tega si ni izmislil kar tako, to se vidi... (*Stopi k Nikiti.*) Rekel si, da je denar v tleh, pa ga ni.

Nikita (*ne odgovori, joka*). Nikoli mi ni storil nič hudega, — samo dobro. A jaz, kaj sem napravil!

Anisja. Nehaj no! Kje je denar?

Nikita (*ježno*). Kaj jaz vem! Išči ga sama!

Anisja. Kaj si tako usmiljen?

Nikita. Smili se mi, da, jako smili? Kako je zajokal! Oh!

Anisja. Miluj onega, ki je res vreden usmiljenja. Kakor s psom je ravnal s teboj; še pravkar je dejal, da te zapodi od hiše. Mene bi miloval, mene.

Nikita. Čemu bi te miloval?

Anisja. Denar je skril... umrl bo...

Nikita. Ne boj se, ne skrije ga.

Anisja. Oh, Nikituška! Po sestro je poslal, njej hoče oddati denar. Veš, da je to nesreča. Kako bomo živeli, če odda denar? Od hiše me zapodé. Da bi se vsaj ti pobrigal! Rekel si, da je lazil včeraj zvečer po svislih?

Nikita. Videl sem, da je prišel od tam; a kdo ve, kam ga je vtaknil. (*Nikita odhaja.*)

Anisja. O, moja glava! Pojdi tja in poišči!

Šestnajsti prizor.

Prejšnja, Matrjona (pride iz hiše, gre po stopnicah k **Anisji** in **Nikiti**, šepetaje).

Matrjona. Ne hodi nikamor; denar ima pri sebi. Zatičila sem ga, na vrvici ima privezanega.

Anisja. O, kaj bo z mano!

Matrjona. Če ti sedaj odide, potem ga išči na orlu pod desno perutnico. Pride sestra, potem pa — adijo!

Anisja. Da, če pride, ga da gotovo njej. Kaj naj storim? O, moja glava!

Matrjona. I, kaj je tu storiti!? Pazi, kadar zavre v samovarju, napravi čaj in mu ga nalij. (*Šepetaje.*) Iztreši iz papirčka vse vanj in mu ga daj izpiti. Ko izpije čašo, mu pa vzemi denar. Ne boj se, ničesar ne zapazi.

Anisja. Bojim se!

Matrjona. Nikar ne blebetaj toliko! Delaj hitro, jaz pa bom pazila, če bi prišla sestra. Ne napravi mi kake neumnosti! Vzemi mu denar in ga prinesi sem, da ga spravi Nikita.

Anisja. O, moja glava! Kako naj se mu približam in — in —

Matrjona. Če ti pravim, da ne blebetaj; napravi, kakor sem rekla. Nikita!

Nikita. Kaj je?

Matrjona. Počakaj ti tukaj, posedi nekoliko, morda bo kaj dela zate.

Nikita (*zamahne s roko*). Česa si te ženske vsega ne izmislijo! Obračajo in obračajo. Pojte k vragu! Jaz grem po krompir.

Matrjona (*ga zadržuje s roko*). Počakaj, pravim.

Sedemnajsti prizor.

Prejšnji, Anjutka (vstopi).

Anisja. No, kaj je?

Anjutka. Bila je v zelniku pri hčeri. Takoj pride.

Anisja. Kaj naj storimo, če pride?

Matrjona (*Anisji*). Hiti, stori, kar sem ti rekla.

Anisja. Saj že sama ne vem — ničesar ne vem. Zmešalo se mi bo. Anjutka, pojdi, hčerka k teletom, da ne uidejo! (*Anjutka odide*.) Oh, jaz se ne upam!

Matrjona. Pojdi vendar, bržčas je v samovarju že skipelo.

Anisja. Oh, uboga moja glava! (*Odide*.)

Osemnajsti prizor.

Matrjona in Nikita.

Matrjona (*gre k sinu*). Tako je, sinko! (*Sede k njemu*.) Tvojo stvar je treba tudi premisliti in ne živeti kar tako.

Nikita. Katero stvar?

Matrjona. I, to stvar, kako boš živel na svetu.

Nikita. Kako bom živel? Kakor živijo drugi ljudje, tako bom jaz.

Matrjona. Starec menda umrje še danes.

Nikita. Da, umrje. Bog mu daj večni mir in pokoj! Kaj me briga to?

Matrjona (*ves čas, ko govori, gleda na stopnice*). Eh, sinko! Kdor živi, pač misli na življenje, zato treba tudi mnogo pameti, ljubček. Kaj misliš, povsod sem se trudila zate, vse sem obredla zaradi tebe, samo zate sem se brigala; — a to ti rečem, tudi ti ne pozabi mene!

Nikita. Zakaj si se brigala?

Matrjona. Zate, za tvojo srečo. Če ne poskrbiš o pravem času, ne dosežeš ničesar. Ali poznaš Ivana Moseiča? K njemu sem tudi lezla. Šla sem oni dan k njemu, veš, ko sem opravila svoje posle, posedela sem, in razgovorjali smo se. Kako sodiš ti o tej stvari, Ivan Moseič? sem dejala. Vzemimo, — sem dejala, — da se oženi na primer kak vdovec drugič. In vzemimo, da ima otroke: hčer od te žene in eno od prve. Kaj, če umrje ta mož — sem dejala — ali je mogoče, — sem dejala — da bi se priženil na dom te vdove tuj kmet? Ali more — sem dejala — ta kmet omožiti hčere drugam, sam pa ostati pri hiši? To je mogoče — je dejal — samo je treba tu mnogo truda, z denarjem — je dejal — bi se že dalo kaj napraviti, a brez denarja — je dejal — je boljše, da se sploh ne začne.

Nikita (*smeje*). Da, to je prav govoril: denarja jim daj, denar potrebujejo vsi.

Matrjona. Nu, ljubček, razkrila sem mu vso zadevo. Predvsem je treba, je dejal, da se prepíše tvoj sinko v ono vas — za to mora imeti denar, da podkupi občinske očete. Oni mu bodo namreč potem že segli pod pazduho. Vse — je dejal — je treba delati z razumom. Le poglej sem-le, (*vzame iz robca listino*) tudi neko pisanje ti je prepisal, le preberi, saj znaš. (*Nikita čita.*)

Nikita. Tu je napisana rabsodba. Nič kaj velika modrost!

Matrjona. A poslušaj, kaj je še rekel Ivan Moseič. Predvsem — je dejal — skrbi, tetka, da vam denarci ne odidejo. Ako ne vzame denarja, ne dobi zeta. Denar — je dejal — je povsod glavna stvar. — Torej pazi, sinko, stvar se mora sedaj dognati.

Nikita. Kaj me to briga! Denar je njen, ona naj se trudi zanj.

Matrjona. Oh, kako neumno govoriš, sinko! Kaj more ženska vse prevdariti? Če tudi vzame denar, kaj pa naj stori ž njim — saj se vé, kaj znajo ženske, ti si pa mož. Ti ga namreč lahko skriješ in vse prav urediš, ker imaš več razuma v takih stvareh.

Nikita. Ženske imate res čudno pamet!

Matrjona. Kako to, da čudno? Ti vzemi denar, potem imaš tudi žensko v rokah. Če bi se začela morda pozneje kaj ujedati, jo izlahka ukrotiš.

Nikita. Tega mi je že dosti. Jaz grem.

Devetnajsti prizor.

Nikita, Matrjona, Anisja (pribeži bleda iz hiše za ogel k Matrjoni).

Anisja. Pri sebi ga je imel. Tukaj je! (*Pokaže pod predpasnik.*)

Matrjona. Daj Nikiti, da ga spravi. Nikita, vzemi in skrij ga kam!

Nikita. No, daj ga torej!

Anisja. O-oh, moja glava! Če bi ga sama, kâli ... (*Gre k vratom.*)

Matrjona (*jô zgrabi za roko*). Kam pa greš? Da te dobe, — sestra že prihaja, .. daj mu ga, on že ve ... Kako si neumna!

Anisja (*ne vé, kaj bi storila*). O, moja glava!

Nikita. Nu, daj ga vendar sem, ga že skrijem kam.

Anisja. Kam ga hočeš skriti?

Nikita. Ali se bojiš zanj? (*Se smeje.*)

Dvajseti prizor.

Prejšnji, Akulina (prihaja s perilom).

Anisja. Oh, uboga moja glava! (*Odda denar.*) Nikita, pazi!

Nikita. Česa se bojiš? Tako ga skrijem, da ga še sam več ne najdem. (*Odide.*)

Enindvajseti prizor.

Matrjona, Anisja, Akulina.

Anisja (*stoji v zadregi*). O-oh, kaj če bi ga ...

Matrjona. Ali je že umrl?

Anisja. Da, menda je umrl! Vzela sem mu denar, pa ni nič čutil.

Matrjona. Pojdi v hišo, tamle gre Akulina.

Anisja. Jaz sem grešila, in on — kaj bo on z denarjem . . .

Matrjona. Dosti, pojdi v hišo, zunaj gre tudi Marfa.

Anisja. No, zaupala sem mu. Kaj bo iz tega?! (*Odide.*)

Dvaindvajseti prizor.

Marfa, Akulina, Matrjona.

Marfa (*pride z ene, Akulina z druge strani; Akulini*).

Že davno bi bila prišla, pa sem bila pri hčeri. No kaj je s starčkom? Ali hoče umreti?

Akulina (*odlaga perilo*). Ne vem. Bila sem na potoku.

Marfa (*pokaže na Matrjono*). Čegava pa je ta?

Matrjona. Iz Sujeva, Nikitova mati sem, iz Sujeva doma, ljuba moja. Pozdravljena! Shujšal, shujšal je tvoj mili bratec. Sam je prišel tu sem. „Pošlji po setrico“, — je dejal. — Morda je že umrl, kali.

Triindvajseti prizor.

Prejšnje. Anisja (prihiti s krikom iz hiše, prime se za podboj vrat in začne ihteti).

Anisja. O-oh! za-zapustil, — zapustil — o-oh zapus-til me je — o-o-o . . . uboga vdova . . . o-o-o, za vedno je zatisnil svoje jasne oči . . .

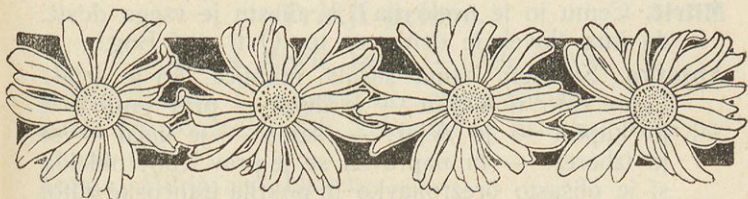
Štiriindvajseti prizor.

Prejšnje in botra sosedu. (Botra in Matrjona primeta Anisjo pod rokami. Akulina in Marfa gresta v hišo. Ljudje prihajajo).

Glas iz občinstva. Pokličimo pogrebke! Treba je vse pripraviti.

Matrjona (*si zaviha rokava*). Ali je kaj vode v kotlu? In pa samovar — mislim, da še ni izpraznjen. Že poskrbim vse!

ZASTOR PADE.

Tretje dejanje.

Soba Pjotra. Po drugem dejanju je prešlo devet mesecev. **Anisja** sedi malomarno napravljena za statvami in tke. **Anjutka** na peči.
Mitrič, star delavec.

Prvi prizor.

Mitrič (*pride počasi in se slači*). O Bog se usmili, kaj še ni prišel gospodar?

Anisja. Kaj?

Mitrič. Ali ni še Nikite nazaj iz mesta?

Anisja. Ne!

Mitrič. Kakor je videti, se mora dobro zabavati. O ti moj Bog!

Anisja. Ali si pospravil po skednju?

Mitrič. Kajpada! Vse sem pospravil, kakor je treba, in s slamo pokril. Jaz ne delam rad kar takole napol. O ti moj Bog in sveti Miklavž! (*Se drgne.*) Čas bi že bil, da bi bil doma.

Anisja. Čemu bi pa hitel? Denar ima in se menda zabava z dekletom.

Mitrič. Seveda, denar ima, zakaj bi se dobro ne imel? Po kaj pa je šla Akulina v mesto?

Anisja. Vprašaj jo ti, čemu za vraga jo je neslo tja!

Mitrič. Čemu jo je neslo tja? V mestu je vsega dosti, da ima človek le denar za to. O ti moj Bog!

Anjutka. Saj sem sama slišala, mamica, ko je dejal: Lepo ruto ti kupim — je dejal — prav gotovo ti jo kupim — je dejal; — sama — je dejal — si jo izbereš. — In napravila se je prav lepo: oblekla si je plišasto brezrokavko in pokrila francosko ruto.

Anisja. Da je le sram ni! Ta razuzdanka!

Mitrič. I kaj! Čemu naj bi se sramovala? Denar ima pa se torej lahko zabava. O ti moj Bog! Ali je še dolgo do večerje? (*Anisja molči.*) Se grem pa tačas nekoliko pogret. (*Leze na peč.*) O moj Bog, presveta mamka božja in ti preljubi sveti Miklavž!

Drugi prizor.

Prejšnji, botra Anisje.

Botra (*vstopi*). Kakor vidim, njega še ni.

Anisja. Ne še.

Botra. Pa bi bil že čas. Morda se je ustavil v naši gostilni. Sestra Tekla je dejala, da stoji tam več sani iz mesta.

Anisja. Anjutka! Anjutka!

Anjutka. Kaj je?

Anisja. Steci, Anjutka, v gostilno pa poglej, če se ni tja zavlekel, pijanec!

Anjutka (*skoči s peči in se napravlja*). Takoj!

Botra. Tudi Akulino je vzel seboj?

Anisja. Saj bi drugače sploh ne bil šel. Okoli nje se sedaj vse vrti. V banko — je dejal — moram iti po obresti. Pa ga je le ona zmešala.

Botra (*zmaje z glavo*). Ne vem, kaj bi človek rekel. (*Molk.*)

Anjutka (*pri vratih*). In če je tam, kaj naj rečem?

Anisja. Ti samo poglej, ali je tam.

Anjutka. Nu, dobro, stečem kar hitro. (*Odide.*)

Tretji prizor.

Anisja, Mitrič, botra. — (Dolg molk.)

Mitrič (*zatuli*). O nebeški oče, sveti Miklavž!

Botra (*se prestraši*). Oh, kako me je ustrašil! Kdo pa je to?

Anisja. Mitrič, naš hlapec.

Botra. O-oh! Kako sem se ustrašila! Čisto pozabila sem ... A povej mi, botra, — pravijo, da ima Akulina snubače?

Anisja (*pride izza statev in sede k mizi*). Vprašali so res iz Djedlova, a so že menda kaj slišali, pa je bilo potem vse tiho: in tako je stvar zopet zaspala. Kdo bi jo maral!

Botra. Kaj pa Lizunovi iz Zujeva?

Anisja. Poslali so sem; a iz tega tudi ni nič. Premislili so se.

Botra. Pa bi bilo dobro, če bi jo oddali.

Anisja. Kako dobro! Sama ne vem, kuma, kako bi jo spravila od hiše! Kar ne morem, pa ne morem. Njega ne veseli, da bi šla, nje pa tudi ne. Vidiš, ni se še zadosti dolgo dobro imel s svojo ljubico.

Botra. Kakšen greh je to! Človek si kar misliti ne more kaj tacega. Saj je vendar njen oči!

Anisja. Oh botra, osleparila sta me in me zvodila tako zvito za nos, da ti ne morem povedati. Jaz neumnica nisem ničesar zapazila, nič nisem mislila in sem ga vzela. Še sanjalo se mi ni, pa sta bila že takrat prijatelja.

Botra. O-o, kaj se godi, kaj se godi!

Anisja. Čim dalje bolj vidim, da zmeraj kaj skrivata pred menoj. Oh botra, kako mi je zoprno, zoprno to moje življenje! Oh, da bi ga ne bila nikdar ljubila!

Botra. Res, sama ne vem, kaj bi k temu.

Anisja. Oh, kako me boli, botra, da me tako žali, kako me boli!

Botra. Pa kaj, kakor pravijo, te tudi preteplje?

Anisja. Res je. Navadno je bil miren, če je bil pijan; tepel me je že včasih, a vendar sem mu bila še dobra. Sedaj pa, če se ga naleze, se spravi nadme

in me hoče kar poteptati z nogami. Oni dan me je tako zgrabil za lase, da sem se mu komaj iztrgala. Pa tudi dekle je hujše kakor kača. Kako le more roditi zemlja take pošasti?

Botra. O-o-o če te pogledam, botra, res, tako slaba si! Kako moreš to prestajati? Berača si ga vzela, — kdo bi bil tudi mislil, da bo tako pometal s teboj. Pa zakaj ga ne držiš bolj na kratko?

Anisja. Oh, ljuba moja botrica! Kaj naj naredim s svojim srcem? Rajnik je bil prav strog, pa sem vendar vse obrnila, kakor sem sama hotela, sedaj pa ne morem. Kakor hitro ga zagledam, postanem vsa mehka. Njemu nasproti nimam nič svoje volje več; kakor mokra kura hodim pred njim.

Botra. O-o botra, to ti je pa prav gotovo narejeno. Matrjona se ukvarja s takimi stvarmi. Morda ti je ona naredila.

Anisja. Saj sem že sama mislila, botra. Ti ne veš, kako hudo mi je včasih. Zdi se mi, da bi ga kar raztrgala, a ko ga zagledam, mu ne morem storiti nič žalega.

Botra. Očitno! Narejeno ti je! Pa ni treba mnogo časa, da je človek uničen. Če te takole pogledam, kam je prešlo vse?!

Anisja. Noge imam kakor dve palici. Pa poglej to neumnico, Akulino. Kakšna umazana razkuštranka je bila, pa jo sedaj poglej! Odkod prihaja to? In kako jo je napravil! Načičkala se je in napihnila kakor mehur na vodi. Pa česa vsega si ta prismođa ne utepe v glavo: „Jaz sem gospodinja“, pravi. „Hiša je moja. Oče me je hotel nanjo omožiti.“ In hudobna je, da se Bog usmili. Če se razjezi, pa začne kar iz strehe slamo puliti.

Botra. O-oh, saj vidim, kakšno je tvoje življenje. Pa te ljudje še zavidajo. Bogata je, pravijo. A to se vidi, ljuba moja, da tudi skozi zlato lijejo solze.

Anisja. Čemu bi me neki zavidali! Tudi bogastvo se bó razpršilo. Saj kar meče denar!

Botra. Toda, botra, zakaj mu pa pustiš vse? Denar je vendar tvoj.

Anisja. Ko bi ti vse vedela! Napravila sem veliko neumnost.

Botra. Ko bi bila jaz na tvojem mestu, bi šla naravnost k velikemu predstojniku. Denar je tvoj. Kako ga more zapravljati? Ne, te pravice nima.

Anisja. Na to se dandanes ne ozirajo.

Botra. Oh botra, če te pogledam, — oslabela si.

Anisja. Da, oslabela, ljuba moja, popolnoma oslabela. Čisto me je ugonobil. Sama že ne vem, kaj bi. O-o uboga moja glava!

Botra. Ali ne prihaja nekdo? (*Posluškuje. Vrata se odpro in Akim vstopi.*)

Četrty prizor.

Prejšnji in Akim.

Akim (*se križa, si briše opanke in se slači*). Mir vsej hiši! Ali ste zdravi? Pozdravljena tetka!

Anisja. Pozdravljen, očka! Ali prihajaš od doma?

Akim. Mislil sem — e-e-e — daj, to se pravi, — pojdi — e-e-e k sinku, k sinku pojdem. Nisem šel zgodaj od doma, to se pravi, obedoval sem in sem šel, ali je toliko snega — e-e-e — težko je hoditi, težko res, in zato sem se zamudil. Ali je Nikita doma? Ali je doma?

Anisja. Ne, ni ga doma. V mestu je.

Akim (*sede na klopi*). Nekaj malega namreč — e-e-e — nekaj malega bi ga prosil. Že oni dan sem mu pravil — e-e-e — to se pravi o naši potrebi, konjiček je poginil, konjiček namreč. Grdo so nas ogoljufali s tem konjičkom namreč. In zato, to se pravi — e-e-e, zato sem prišel.

Anisja. Nikita mi je že pravil; ko pride, se lahko pomenita. (*Vstane in gre k peči.*) Večerjaj z nami, tačas menda že pride. Mitrič, he, Mitrič, pojdi večerjat!

Mitrič. O ti moj Bog in umiljeni sveti Miklavž!

Anisja. Pojdi večerjat!

Botra. Jaz pa tudi grem. Z Bogom! (*Odide.*)

Peti prizor.

Akim, Anisja in Mitrič.

Mitrič (*leže s peči*). Nič ne vem. kdaj sem zaspal. Moj Bog in pomočnik sveti Miklavž! Pozdravljen, stric Akim!

Akim. E, Mitrič, kaj ti — e-e-e, to se pravi...

Mitrič. Da, pri Nikiti, pri tvojem sinu služim.

Akim. Glej, ti! To se pravi — e-e-e — ti služiš pri mojem sinu? Viš — viš!

Mitrič. Bil sem v mestu pri nekem kupcu, a tam sem preveč pil. In tako sem prišel v vas. Doma nimam svojega, zato sem šel služiti. (*Zeva.*) O ti moj Bog!

Akim. Kaj pa — e-e-e — ali — e-e-e — kaj dela Mikiška? Ali je — to se pravi, ali je toliko dela, da je e-e-e najel, da je namreč najel hlapca?

Anisja. Kakšno delo neki! Prej je še nekaj odpravljal; sedaj se pa za nič ne briga, zato je vzel delavca.

Mitrič. Denar ima, zakaj bi torej ne...

Akim. To je e-e-e nepotrebno — e-e-e — popolnoma nepotrebno! Nepotrebno je to. To se pravi, to je razvada.

Anisja. Da, razvadil se je, razvadil, to je nesreča.

Akim. Ta-tako e-e-e misli človek, da bo boljše — e-e-e, pa je, to se pravi, hujše. V bogastvu se razvadiš — e-e-e — razvadiš.

Mitrič. Od mastne jedi še pes pobesni, pa bi se človek ne razvadil. Kaj sem počel jaz, ko sem imel priliko! Tri tedne sem pil brez prestanka. Zadnje hlače sem zapil. Ko nisem imel ničesar več, sem pa nehal. Zdaj sem se zaklel, da ne bom nikdar več. Vrag vzemi vse skupaj!

Akim. A stara tvoja, to se pravi, kje je?

Mitrič. Stara, brate, je tudi preskrbljena. V mestu poseda po gostilnah. Prava krasotica je, eno oko je udrto, drugo izbito, usta so pa na stran obrnjena. Trezna pa ni nikdar.

Akim. O-o, kaj pa je to?

Mitrič. Kam pa naj gre vojakova žena? Prideljena je pač k svojemu delu. (*Molk.*)

Akim (*Anisji*). Po kaj e-e-e — pa se je peljal Nikita v mesto? Je šel — e-e-e kaj prodat?

Anisja (*pogrinja mizo in postavi na mizo jed*). Čisto prazen se je peljal. Po denar je šel v banko, po denar!

Akim (*večerja*). Kaj, ali — e-e-e hočete denar kje drugje naložiti?

Anisja. Ne, ne dotaknemo se ga. Samo dvajset ali trideset rubljev, če poide, je treba pač vzeti.

Akim. Vzeti je treba? Čemu je treba jemati denar? Danes, to se pravi — e-e-e — danes vzameš, jutri vzameš, tako e-e-e — do konca, to se pravi, dokler ne pobereš vsega.

Anisja. To se dobi povrh. Denar ostane nedotaknjen.

Akim. Nedotaknjen? Kako — e-e-e, da nedotaknjen? Ti ga vzameš nekaj, pa — e-e-e — ostane vendar nedotaknjen! No, pa — pa nasuj e-e-e moke v predal, to se pravi — e-e-e ali pa v omaro, pa vzemi od tam te moke in vedela boš, e-e-e — ali ostane še nedotaknjena. To se pravi — e-e-e, če vas le ne goljufajo. Boš videla, goljufajo vas. Kako more ostati nedotaknjeno? Ti jemlješ denar, pa ostane nedotaknjen!

Anisja. Jaz sama ne vem. Ivan Moiseič nam je takrat tako svetoval. Denite — je dejal — denar v banko, in denar ostane nedotaknjen, pa še obresti dobite.

Mitrič (*neha jesti*). To je res. Služil sem pri nekem kupcu. Pri njih je bilo tudi tako. Deni denar v banko in če tudi ležiš na peči, dobiš obresti.

Akim. Čudno — e-e-e — govoriš. Kako je to — e-e-e ti dobiš — e-e-e ti dobiš denar, a to se pravi, e-e-e — kje so ga pa oni vzeli?

Anisja. V banki ga izplačujejo.

Mitrič. No, kaj, ženska je in ti tega ne more razložiti. A ti poglej sem, jaz ti pojasnim. Recimo, da imaš ti denar, a jaz — recimo, da je prišla spomlad, zemlja je prazna, a je nimam s čim posejati, treba je plačati davke ali kaj družega. Tedaj pa grem jaz k tebi — Akim — in rečem: daj mi rdeč bankovec, a ko pospravim s polja, o svetem Miheli, ti vrnem denar in pridenem še eno desetinko za

tvojo prijaznost. Ti vidiš na primer, da je pri meni mogoče še nekaj dobiti: konjiček, ali kravica in rečeš zato: daj dva ali tri rublje za prijaznost, pa dobro. In tako mi je jarem na vratu, ne morem se več umakniti. Dobro, — rečem — in vzamem desetak. — Na jesen, ko pospravim pridelke, ti prinesem nazaj desetak, a vrhu tega me oskubeš še za tri rublje.

Akim. A veš, to se pravi, e-e-e — ti kmetje e-e-e — goljufajo, če delajo tako — e-e-e — pozabili so na Boga, to — e-e-e — ni prav!

Mitrič. Počakaj malo. Takoj pridemo do tega. Misli si torej sedaj, da si napravil tako, to se pravi, odrl si me, a Anisji na primer leži doma še denar. Nima ga kam dejati — to ni ženska stvar — ne vé, kam ž njim. Pride k tebi in reče: ali ni mogoče, da bi imela od svojega denarja kako korist? Seveda je mogoče, — ji odgovoriš. In tako počakaš. Po leti pridem zopet jaz. — Daj mi — ti rečem — zopet rdeč bankovec, a jaz ti dam za prijaznost, ... in tako dalje. Tedaj pa začneš ti ugrabiti, ali še ni potegnena vsa koža z mene. Če me je mogoče še kaj odreti, mi daš Anisjin denar. A če nimam na primer ničesar več, za kar bi me mogel obrati, tedaj rečeš: Hodi brate, k Bogu, — in si poiščeš koga družega, daš mu zopet svoj in Anisjin denar in ga odiraš. — Vidiš, to je prava banka. Tako gre denar naokrog. To je prebrisano vpeljano, brate!

Akim (*razburja se*). Pa kaj je to? To — e-e-e, to se pravi, je nekaj umazanega. Kmetje — e-e-e — ki delajo tako, e-e-e — to se pravi, delajo greh. To — e-e-e ni po postavi, to se pravi, ni po postavi. Umazano je to. Kako morejo učeni ljudje ...

Mitrič. To, brate, je pri njih jako priljubljeno delo. A pomni to. Če je kdo tako neumen — ali če je ženska, — da ne more spraviti denarja sama v delo, ga pa nese v banko. Njim pa letijo tako pečeni golobje sami v usta, saj odirajo s tem denarjem narod. O, to je prebrisano vpeljano!

Akim (*vzdihne*). Eh, če pomislim, e-e-e brez denarja — e-e-e — je hudo, a če imaš e-e-e — denar, je še bolj hudo. Kaj ni ukazal Bog, da se moramo truditi?! A ti, to se pravi, — e-e-e naložiš v banko denar, potem pa spi, a denar, to se pravi — e-e-e — te bo redil, lenoba. To je umazano, to se pravi, to ni po postavi.

Mitrič. Ni po postavi? Tega, brate, ne pomisli dandanes nihče. Postave se znajo ogniti. Da, tako je stvar.

Akim (*vzdihne*). Da, hudi časi — e-e-e — so prišli. Tudi stranišča — e-e-e —, to se pravi, videl sem v mestu. Kam smo prišli! Tu se vse sveti, to se pravi, sveti se — e-e-e in čisto je kakor v gostilni. A čemu, čemu vse to? Oh, Boga smo pozabili. To se pravi, pozabili smo ga. Pozabili, pozabili smo Boga — Boga. Hvala ti, ljuba moja, sit sem. (*Vstane od mize. Mitrič leze na peč*).

Anisja (*pobira posodo in jé*). Ko bi mu vsaj oče govoril na dušo, pa človek se sramuje povedati mu.

Akim. Kaj?

Anijsa. Kar tako sama sebi sem govorila.

Šesti prizor.

Prejšnji. Anjutka.

Anjutka. (*vstopi*).

Akim. A ti, modrijanka! Zmeraj za opravki? Prezeblasi, kali?

Anjutka. Strašno me zebe! Pozdravljen, dedek!

Anisja. No, kaj? Ali sta tam?

Anjutka. Ne! Samo Andrian iz mesta je tam, pa je rekel, da ju je videl še v mestu v gostilni. Oče, je dejal, je bil ves pijan.

Anisja. Ali hočeš jesti? Na, pojdi!

Anjutka (*gre k peč*). Oh, kako je mraz! Kar vse trde roke imam. (*Akim se sezuva, Anisja pomiva posodo*).

Anisja. Očka!

Akim. Kaj pa je?

Anisja. Kaj pa Marinka? Ali ji je dobro?

Akim. Hvala. Živi. To je — e-e-e — pametna, mirna ženica, — živi, to se pravi, e-e-e trudi se. Poštena, to se pravi, pridna in e-e-e — ubogljiva ženica, to se mora reči.

Anisja. Kaj pa, govorili so, da je hotel neki sorodnik Marinkinega moža vzeti našo Akulino. Ali ste kaj slišali o tem?

Akim. To so Marinovi. Ženske so blebetale nekaj. Jaz, to se pravi, e-e-e se nisem brigal za to. Natančno e-e-e — to se pravi, res ne vem. Starke so nekaj govorile. Eh, pozabljiv sem, to se pravi, pozabljiv sem. A to se mora reči, Mironovi so — e-e-e — kmetje, to se pravi, e-e-e dobri kmetje,

Anisja. Kar ne morem že pričakati, da bi se čim preje omožila.

Akim. Zakaj?

Anjutka (*poslušaj*). So že tukaj!

Anisja. No, kar pusti jih. (*Pomiva nadalje posodo, ne da bi obrnila glavo.*)

Sedmi prizor.

Prejšnji in Nikita.

Nikita (*pri vratih*). Anisja, žena, kdo je prišel? (*Anisja ga pogleda, in se obrne takoj molče od njega.*)

Nikita (*jezen*). Kdo je prišel? Ali si pozabila?

Anisja. Nehaj se no napihavati! Idi!

Nikita (*še bolj jezen*). Kdo je prišel?

Anisja (*gre k njemu in ga prime za roko*). No, mož je prišel, — pojdi v hišo!

Nikita (*se upira*). To že, to. A kako se imenuje mož? Govori pravilno!

Anisja. No, naj bo — Nikita.

Nikita. Tako, nevednica, še očetovo ime povej!

Anisja. Akimič. No!

Nikita (*še vedno pri vratih*). Tako je. Pa povej še rodbinsko ime!

Anisja (*ga potegne smeje za roko*). Čilikin. Kako se napihuje!

Nikita. Tako, tako. (*Se drži za podboj.*) No, povej, s katero nogo stopa Čilikin v hišo?

Anisja. Nehaj vendar! Saj boš shladil hišo!

Nikita. Govori, s katero nogo stopa? Moraš povedati.

Anisja (*sase*). Sedaj mi je pa že dosti. (*Nikiti.*) Z levo! Pojdi sedaj!

Nikita. Tako, tako!

Anisja. Poglej vendar, kedo je v hiši!

Nikita. Oče? Staršev ne zaničujem. Očeta moramo spoštovati. Pozdravljen, očka. (*Se mu pokloni in mu da roko.*) Naše spoštovanje!

Akim (*ne odgovori*). Vino, vino — to se pravi, dela to. Ostudno e-e-e je to!

Nikita. Vino? Kaj misliš, da sem pil? Pravzaprav sem res kriv; pil sem s prijateljem, pozdravil sem ga.

Anisja. Pojdi in lezi!

Nikita. Žena, kje stojim, govori!

Anisja. No, že dobro, lezi.

Nikita. Piti hočem še z očetom čaj. Postavi samovar. Akulina, pridi no!

Osmi prizor.

Prejšnji in Akulina.

Akulina (*našarjena, gre z nakupljenimi stvarmi k Nikiti*). Zakaj pa si vse razmetal? Kje je preja?

Nikita. Preja? Preja je tam. Hej Mitrič, kje pa si? Ali si zaspal? Pojdi izpreč konja.

Akim (*ne vidi Akuline in gleda sina*). Kaj pa počenjaš? Starček, to se pravi, e-e-e — se je strudil, — to se pravi, mlatil je, ti se pa tukaj šopiriš: „Konja izprezi!“ Fej! To je gnusno!

Mitrič (*leze s peči in si obuva copate*). O ti moj Bog, milostljivi! Konj je še zunaj? Mislim, da sem truden. Glej ga, vrag ga vzemi, kako se je napil! Do grla ga ima dosti. O ti moj Bog in usmiljeni sveti Miklavž! (*Si obleče kožuh in gre na dvorišče.*)

Nikita (*sede*). Oprosti, očka! Napil sem se, to je res. Pa kaj se hoče? Tudi kokoš pije. Torej, kaj se hoče!

Oprosti mi! Kar se pa tiče Mitriča, ta mi ne bo zameril, on že izpreže konja.

Anisja. Ali naj res postavim samovar?

Nikita. Le postavi. Oče je prišel, hočem govoriti ž njim; pila bova čaj. (*Akulini.*) Ali si prinesla vse nakupljene stvari?

Akulina. Nakupljene stvari? Svoje sem vzela, a drugo je na saneh. Na, — to ni moje! (*Vrže na mizo zavitek in zлага svoje stvari v omarico. Anjutka gleda, kako vлага Akulina. Akim ne gleda na sina, temveč polaga svoje opanke in cunje na peč.*)

Anisja (*pride s samovarom*). Saj je tako polna omara, pa ji še kupuje. (*Zopet odide.*)

Deveti prizor.

Akim, Akulina, Anjutka in Nikita.

Nikita (*se dela treznega*). Ti, očka, nikar se ne jezi name! Ti misliš, da sem pijan? Prav gotovo še vse lahko delam. Pij, — si mislim — samo pameti ne zapij. Takoj se lahko razgovarjam s teboj, očka. Vsega se spominjam. Zaradi denarja si govoril — konjiček vam je poginil — vsega se spominjam. To je vse mogoče. To je vse v naših rokah. Če bi zahteval velikansko vsoto denarja, tedaj bi moral že počakati, to pa že morem. Tukaj je!

Akim (*se bavi še vedno s svojimi opankami*). Eh, fant — e-e-e — to se pravi, na spomlad je pot e-e-e slaba...

Nikita. Čemu pa to? S pijanim je težko govoriti. A ne obupaj, pili bomo čaj. Vse še morem, prav gotovo, vse lahko opravi.

Akim (*maje z glavo*). E, eh-he-he!

Nikita. Na, tukaj je denar! (*Seže v žep, vzame iz njega denarnico, jo odpre in vzame iz nje bankovec za deset rubljev.*) Vzemi za konja. Vzemi za konja! Očeta ne smem pozabiti. Moja dolžnost je, da ga ne zapustim, ker je moj oče. Na, vzemi! Naravnost povedano, saj se mi ne smili. (*Gre k Akimu in mu sili denar; Akim ga noče vzeti.*)

Nikita (*ga prime za roko*). Vzemi, pravim, če ti ga dajem — saj se mi ne smili.

Akim. Ne morem, to se pravi, e-e-e — brate, in ne morem e-e-e — govoriti s teboj, to se pravi, zato ker nisi popolnoma — e-e-e — pri pameti, to se pravi ...

Nikita. Ne izpustim te. Vzemi! (*Sili Akimu denar v roko.*)

Deseti prizor.

Prejšnji in Anisja.

Anisja (*ustopi in se ustavi*). Vzemi vendar! Saj ne bo odnehal.

Akim (*vzame majaje z glavo*). Eh — to vino! Človek ni več, to se pravi ...

Nikita. Vidiš, tako je prav! Če ga vrneš, ga vrneš, in če ga ne vrneš, Bog s teboj. Tak sem! (*Vidi Akulina.*) Akulina, pokaži darila!

Akulina. Kaj?

Nikita. Pokaži darila!

Akulina. Darila? Kaj bi jih kazala! Sem jih že spravila.

Nikita. Vzemi jih ven, pravim, — Anjutka bi jih rada pogledala. Pokaži, pravim, Anjutki. Razgrni robec. Daj sem!

Akim. Oh, to je zoprno gledati! (*Zleže na peč.*)

Akulina (*jemlje stvari iz omare in jih polaga na stol*). Na, tukaj so; kaj je neki videti na njih?

Anjutka. Oh, kako je lepo! Ta pa ni nič slabši kakor Stepanidin.

Akulina. Stepanidin? Kako more Stepanida primerjati svoj robec z mojim! (*Postaja živahna in začne stvari razkladati.*) Le poglej semkaj, kako je to lepo ... Francoska ruta!

Anjutka. In to blago je prekrasno. Tudi Mašutka ima takega, samo malo svetlejše je višnjevo dno. Ta je strašno lep!

Nikita. To pa, to. (*Anisja gre besna v sosednjo izbo in se vrne s cevjo za samovar in s prtom ter gre k mizi.*)

Anisja. No, glej jih, vse so razložili.

Nikita. Ti, poglej semle?

Anisja. Kaj pa naj gledam!? Kakor da nisem še kaj takega videla. Kar spravi! (*Sune z roko ruto na tla.*)

Akulina. Kaj pa razmetavaš? Razmetavaj svoje! (*Pobere.*)

Nikita. Anisja, poglej!

Anisja. Kaj naj pogledam?

Nikita. Ti misliš, da sem pozabil na te? Poglej no sem! (*Pokaže zavitek in sede nanj.*) Vezilo zate. Samo zaslužiti ga moraš. Žena, kje sedim?

Anisja. Nehaj se že napihovati. Ne bojim se te. Za čegav denar pa se zabavaš in kupuješ vezila za to debeluh? Za moj!

Akulina. Kako, da za tvoj? Ukrasti si ga hotela, pa se ti ni posrečilo. Kar pojdi! (*Jo suje.*)

Anisja. Kaj me suješ? Čakaj, jaz ti pokažem!

Akulina. Ti meni? Kar suni! (*Hiti proti njej.*)

Nikita. Nu, babe, babe, nehajte! (*Se postavi mednje.*)

Akulina (*Nikiti*). Ti lezeš tudi sem! (*Anisji.*) Molčala bi rajša in pometala pred svojim pragom! Misliš, da ne vemo ...

Anisja. Kaj veste? Povej, povej, kaj veste?!

Akulina. Nekaj vem o tebi.

Anisja. Vlačuga! S tujim možem živiš!

Akulina. A ti si svojega umorila.

Anisja (*plane na Akulino*). Lažeš!

Nikita (*jo zadržuje*). Anisja, ali si pozabila?

Anisja. Kaj me strašiš? Ne bojim se te.

Nikita. Ven! (*Obrne Anisjo proti vratom in jo suje ven.*)

Anisja. Kam naj grem? Ne grem ne iz svoje hiše!

Nikita. Ven, pravim! In ne drzni se priti nazaj!

Anisja. Ne grem! (*Nikita jo suje proti vratom. Anisja joka in kriči ter se prime za vrata.*) Kaj je to? Iz moje hiše me suješ? Kaj počenjaš, ti zlodej? Misliš, da zate ni sodišča? Le čakaj!

Nikita. No, no!

Anisja. K starosti, k načelniku pojdem.

Nikita. Ven, pravim. (*Jo suje.*)

Anisja (*že za vratmi*). Obesim se!

Enajsti prizor.

Nikita, Akulina, Anjutka in Akim.

Nikita. Nič bati!

Anjutka. O-o-o! Uboga, ljuba moja mamica! (*Joka.*)

Nikita. No kaj, zastrašil sem jo pošteno. Kaj pa jokaš?
Saj pride nazaj, ne boj se! Pojdi in poglej, kaj
je s samovarom! (*Anjutka odide.*)

Dvanajsti prizor.

Nikita, Akim in Akulina.

Akulina (*pobira nakupljene stvari in jih zлага*). Le poglej, grdobó, kako mi je pomazala! Le počakaj, modrc ji zrežem! Prav res, zrežem ga.

Nikita. Zapodil sem jo, kaj pa še hočeš?

Akulina. Novo ruto mi je povaljala. Če bi ne bila odšla ta psica, kar oči bi jej bila izpraskala.

Nikita. Nehaj no, ne jezi se! Kaj se ti je treba jeziti!
Če bi jo res ljubil?

Akulina. Ljubil? Kaj boš neki ljubil na tej širokoustki? Pustil bi jo bil takrat, nič bi ne bilo zato. Pognal bi jo bil k vragu! Hiša je tako moja in denar je moj. „Jaz sem gospodinja“, pravi. Gospodinja! Kakšna gospodinja pa je bila svojemu možu? Morilka je, da, to je. S teboj napravi tudi tako.

Nikita. Oh, ženskega grla ne zamašiš. Saj sama ne veš, kaj blebetaš.

Akulina. Da ne vem? Nič več ne maram živeti ž njo. Zapodim jo od hiše. Ona tudi ne more živeti zraven mene. Prava gospodinja to! Kaznjenka bi morala biti, ne pa gospodinja.

Nikita. Nehaj, vendar! Kaj se brigaš za njo! Ne glej je! Mene glej! Jaz sem gospodar. Kar hočem, to storim. Nje ne maram več, tebe imam rad. Kogar hočem, tega pa ljubim. Vse je v moji oblasti, — a ona se ima pokoriti. Glej, ona je pri meni tukaj-le! (*Pokaže pod noge.*) Eh škoda, da ni harmonike! (*Poje.*)

Na peči kolači,
na zapečku kaša;
to bomo živeli,
se dobro imeli.
Ko pride pa smrt,
življenja sad bo strt.
Na peči kolači,
na zapečku kaša . . .

Trinajsti prizor.

Prejšnji in Mitrič.

Mitrič (*vstopi, se slači in zleze na peč*). So si bile že zopet v laseh, kakor kaže, tople so se! O ti moj Bog in usmiljeni sveti Miklavž!

Akim (*sede na robu peči, vzame svoje cunje in opanke ter se obuva*). Zlezi, zlezi v kot!

Mitrič (*leze*). Med tema ne bo nikdar miru, kakor kaže. Ti moj Bog!

Nikita. Pojdem po jagodovca, pili ga bomo s čajem.

Štirinajsti prizor.

Anjutka (*vstopi s leve*). Akulka, samovar hoče prekipeti.

Nikita. Kje pa je mama?

Anjutka. V veži stoji in joka.

Nikita. Pokliči jo in reci jej, naj prinese samovar. Ti pa poberi posodo, Akulina.

Akulina. Posodo? Pa naj bo! (*Pobira posodo.*)

Nikita (*prinese jagodovca, kolača in slanika.*) To tukaj je zame. To je preja za ženo, petrolej je v veži. A tu je denar. Čakaj! (*Vzame tablico.*) Takoj izračunim. (*Šteje.*) Pšenična moka osemdeset kopejk, olje . . . Očetu deset rubljev . . . Očka, pojdi čaj pit. (*Molk. Akim sedi na peči in si zavezuje opanke.*)

Petnajsti prizor.

Prejšnji in Anisja.

Anisja (*prinese samovar*). Kam naj ga postavim?

Nikita. Na mizo ga postavi. No, ali si šla k starosti? No, govori, nikar se ne prepiraj! No, nehaj se jeziti. Sedi in pij! (*Fej naliva kozarec*.) In tukaj imaš vezilce. (*Fej da zavitek, na katerem je sedel.*
Anisja ga vzame molče, majaje z glavo.)

Akim (*sleze s peči in si oblači kožuh, gre k mizi in položi bankovec nanjo*). Na, tu imaš denar. Vzemi ga!

Nikita (*ne vidi bankovca*). Kam pa si se odpravil?

Akim. Grem, grem, to se pravi, ne zamerite, za božjo voljo! (*Vzame kučmo in pas*.)

Nikita. Glej ga no! Kam pojdeš sedaj na noč?

Akim. Ne morem, to se pravi, e-e-e — v vaši hiši — e-e-e — ne morem, to se pravi, ne morem ostati, ne zamerite!

Nikita. Kam pa hočeš iti — sedaj od čaja?

Akim (*se podpasuje*). Grem, zato, to se pravi, ker ni dobro pri tebi, to se pravi — e-e-e hudo. Mikiška, hudo — e-e-e — je v tvoji hiši. To se pravi, slabo živiš, Mikiška, slabo. Jaz grem.

Nikita. No, nehaj, nehaj, sedi, boš pil čaj.

Anisja. Kaj boš očka? Sram bi nas bilo pred ljudmi. Kaj se ti je pa tako zamerilo?

Akim. Zamerilo — e-e-e se mi ni nič, — nič se mi ni zamerilo. To se pravi, samo vidim — e-e-e —, da, to se pravi, da gre moj sin v pogubo, to se pravi, v pogubo.

Nikita. V kakšno pogubo? Dokaži to!

Akim. V pogubo, v pogubo, ves si že pogubljen. Ali ti nisem rekel poleti?

Nikita. Česa nisi ti vsega govoril!

Akim. Rekel sem ti — e-e-e — zaradi sirote, ker si razžalil siroto, Marino, to se pravi, razžalil si jo.

Nikita. Glej no, kaj se je spomnil! Nikar ne pogrevaj starih stvari! To je prešlo ...

Akim (*se razjezi*). Prešlo? Ne, brate, to ni prešlo. Greh, to se pravi, se obesi na greh in ga vleče za seboj,

— in pogrezneš se, Mikiška, v grehu. Pogrezneš se — to vidim — v grehu. Pogrezneš, potopiš se v grehu namreč.

Nikita. Sedi in pijmo čaj, to ti rečem.

Akim. Ne morem, to se pravi, e-e-e, ne morem piti čaja. Zato, ker se mi — to se pravi — e-e-e — gnusi tvoja grdobija, strašno gnusi. Ne morem — e-e-e — piti s teboj čaja.

Nikita. I kaj bi toliko govoril! Pojdi k mizi!

Akim. V bogastvu si kakor e-e-e — v mrežah, v mrežah si, se to pravi. Oh, Mikiška, misli na dušo.

Nikita. Kakšno pravico imaš, da me zmerjaš v moji hiši? Kaj hočeš pravzaprav od mene? Kaj sem morda otrok, katerega lahko lasaš? Dandanes se to več ne godi.

Akim. To je res, slišal sem, da — e-e-e — vlečejo dandanes otroci očete za brado, — to se pravi, to pelje v pogubo, v pogubo.

Nikita (*jezno*). Mi živimo dobro, ničesar te ne prosimo, ti si prišel k nam v potrebi.

Akim. Denar? Tvoj denar je tamle. Rajši grem — to se pravi, beračit, a od tebe — e-e-e — ne vzamem ničesar.

Nikita. Nehaj vendar! Kaj se tako jeziš? Vse si zbegal tukaj. (*Ga prime za roko.*)

Akim (*tarna*). Pusti me, ne ostanem! Rajši prenočim za plotom, kakor v tvoji umazani hiši. Fej, da bi ti Bog odpustil! (*Odide.*)

Šestnajsti prizor.

Nikita, Akulina, Anisja in Mitrič.

Nikita. Zdaj pa imamo!

Sedemnajsti prizor.

Prejšnji in Akim.

Akim (*odpre zopet vrata*). Spametuj se, Nikita! Reši svojo dušo! (*Odide.*)

Osemnajsti prizor.

Nikita, Akulina, Anisja in Mitrič.

Akulina (*pobira čašice*). Ali nalijem čaj, ali ne? (*Vsi molče.*)

Mitrič (*renči*). O ti moj Bog, usmili se nas, grešnikov!
(*Vsi se stresejo.*)

Nikita (*se vleže na klop*). Da, dolgčas je, dolgčas!
Akuljka, kje je harmonika?

Akulina. Harmonika? Glej ga, dal si jo vendar popraviti. Nalila sem, pij!

Nikita. Ne maram! Ugasnite luč! Oh, hudo mi je, kako hudo! (*Źoka.*)

ZASTOR PADE.

Četrto dejanje.

Jesen. Večer. Luna sveti. Dvorišče. Na sredi veža, na desno gorka soba in vrata, na levo hladna soba in klet. Iz sobe se sliši govorjenje in kričanje pijancev. Sosea pride iz veže in zove k sebi Anisjino botro.

Prvi prizor.

Botra in sosedu.

Sosedu. Kako pa, da ni prišla Akulina?

Botra. Kako, da ni prišla? I, rada bi bila prišla, veš, pa ni utegnila. Prišli so snubci pogledat nevesto, a ona, mamica moja, leži v mrzli izbi in ne pokaže nikomur oči, ljuba moja.

Sosedu. Kaj pa ji je?

Botra. Iz oči — pravijo — ji je prešlo v život.

Sosedu. Beži no!

Botra. Prav zares! (*Źi šepeta nekaj na uho.*)

Sosedu. Kaj? To je pa greh! A kaj, če bi snubci izvedeli?

Botra. Kako morejo izvedeti? Saj so vsi pijani. Sicer se pa poganjajo najbolj za doto. To je lahko, če dajo dekletu dva kožuha, — mamica moja, — šest sarafanov, francoski šal, platna tudi mnogo in denarja, dejali so, da dvesto.

Soseda. Nu, denar tudi ni vse. Taka sramota!

Botra. Pšš! Tu je snubec! (*Umolkneti in gresta v vežo.*)

Drugi prizor.

Snubec (*pride iz veže, kolca se mu*).

Snubec. To sem se sparil. Strašno je vroče! Moram se malo ohladiti. (*Se oddiha.*) Bog vedi, kako je to . . . nič kaj se ne morem tega veseliti . . . Nu, saj je tukaj starka . . .

Tretji prizor.

Snubec in Matrjona.

Matrjona (*pride iz veže*). A, jaz pa gledam: kje je snubec, kje je snubec? Ti, ljubi moj, si pa tukaj . . . Nu, dragi moj, hvala Bogu, vse se je dobro izteklo. Ne, da bi se hotela snubcem pobahati, saj se tudi nisem nikdar učila bahati, — to pa že rečem, večno boste Boga hvalili, da se vam je tako dobro posrečilo. Nevesta, veš, je prava redkost. Takega dekleta ne najdeš daleč naokrog.

Snubec. Bo že tako, a kar se tiče denarja, pa tudi ne bi bilo treba stiskati.

Matrjona. O, zaradi denarja pa kar nič ne govori! Kar so jej zapustili stariši, to dobi vse. Dandanes je poltretjisto že lep denar.

Snubec. Saj nam tudi ni žal, a svojemu otroku želi človek kar najboljše.

Matrjona. Povem ti resnico, snubec. Ko bi mene ne bilo, nikdar v življenju bi ne bil našel kaj takega. Tudi Kormilinovi so poslali semkaj, a jaz sem stvar ustavila. Kar se pa tiče denarja, ti povem popolnoma po pravici: ko je rajnik umiral — Bog mu daj sveta nebesa — je določil, naj vzame vdova Nikito v hišo — zato vem vse to od svojega sina, — denar pa naj bo Akulinin. Kak drug bi se bil okoristil, Nikita je pa oddal vse. Kaj misliš, da je lahko? Taki denarci!

Snubec. Ljudje govore, da je imela zapisanega več denarja. Fant je navihlan.

Matrjona. I, golobčki beli! V tujih rokah je kos zmeraj večji videti; kar je, to tudi dobi. Rečem ti, kar nič se ne pomišljaj. Kakšno dekle je to! Okroglo — kakor bobek.

Snubec. No, da; — samo z ženo sva ugibala zaradi dekleta, — kako, da je ni nič blizu? Mislil sem si, morda je bolna.

Matrjona. I, i . . . Ta, pa bolna? Take kot je ta, je ni daleč naokrog. Punica je kakor vlita, — še vščipniti je ne moreš! Saj si jo videl oni dan. Pa kako zna delati! Malo je naglušna, to je res. Nu, majhen črviček še ni sramota lepemu jabolku. A, da se ni pokazala, veš, uroke ima. Nekdo jo je urekel. Pa tudi vem, kdo je to napravil. Vedeli so, veš, da se zaroči, pa so jo urekli. A jaz znam tudi zagovor. Jutri že vstane dekle zopet. Zaradi nje kar nič ne obupavaj!

Snubec. No kaj, stvar je tako že dognana.

Matrjona. Seveda, sedaj ne moreš več nazaj. Pa mene ne pozabi! Mnogo sem se trudila. Ne smeš . . .

Glas snubčeve žene (*iz veže*). Iti moramo, iti; pojdi vendar, Ivan!

Snubec. Takoj! (*Odide. Gostje se gnetejo v veži in se potem odpeljejo.*)

Četrty prizor.

Anisja in Anjutka.

Anjutka (*pribeži iz veže in miga Anisji, naj pride k njej*).
Mamica!

Anisja (*iz veže*). Kaj pa je?

Anjutka. Mamica, pojdi sem, da naju kdo ne sliši.
(*Gre ž njo pred skedenj.*)

Anisja. No, kaj je? Kje je Akulina?

Anjutka. Šla je v kaščo. Pa kaj tam dela — strašno! Prav gotovo je dejala: „Ne, nič več ne morem pre-stajati, — kričati moram — na ves glas“, — je dejala. — Prav gotovo.

Anisja. Naj vsaj počaka, da spremim goste.

Anjutka. Oh mamica! Tako ji je hudo. Pa še jezi se. Čisto zastonj popivajo zaradi mene, je dejala, jaz se ne maram omožiti, je dejala. Umrla bom, je dejala. Mamica, ko bi umrla? Jaz se strašno bojim!

Anisja. Nič se ne boj, saj ne umrje; a ne hodi k njej. Pojdi! (*Anisja in Anjutka odideta.*)

Peti prizor.

Mitrič sam.

Mitrič (*pride skozi velika vrata in pobira raztreseno seno*).

O ti moj Bog in milostljivi sveti Miklavž! Koliko žganja so požlempali! In kakšen duh so pustili! Še na dvorišču smrdi. Ne, sedaj imam pa že dosti tega. Le poglej, koliko sena so natresli! Saj niso nič jedli konji, samo razbrskali so. Pa kar cel otep! In ta smrad! Prav pod nos sili človeku. Dosti je! (*Zeva.*) Čas je, da gremo spat. Pa me nič kaj ne veseli iti v izbo. Kar šegeče te okoli nosu ta vražji smrad. (*Sliši se ropot voza.*) No, odpeljali so se! O ti moj Bog in milostljivi sveti Miklavž! Pa slepárijo in imajo drug družega za norca. Neumnost — vse skupaj.

Šesti prizor.

Mitrič in **Nikita**.

Nikita (*pride*). Mitrič, le pojdi na peč! Poberem že jaz.

Mitrič. No, dobro, vrzi ovcam. Ali ste jih spremili?

Nikita. Spremili, da; a ni še dobro vse. Sam ne vem, kako bi.

Mitrič. Neumnost! Kaj bi tukajle — za to je najdeniščnica. Tja ga da, kdor hoče, vse vzemo. Da, kolikor hoče, saj nič ne vprašajo. Še denar dajo, če hoče iti za dojko. Dandanes je to prav lahko.

Nikita. Ti, Mitrič, to ti povem, če se zgodi kaj, da mi ne izblebetaš po nepotrebem!

Mitrič. Kaj me briga, zabriši sled, kakor znaš! Jej, kako puhti žganje iz tebe! Jaz grem v izbo. (*Odide zevaje.*) O ti moj Bog!

Sedmi prizor.

Nikita (molči dolgo. Sede na sani).

Nikita. To je vražja stvar!

Osmi prizor.

Nikita in Anisja.

Anisja (*pride iz veže*). Kje pa tičiš?

Nikita. Tukaj.

Anisja. Kaj pa sediš? Tu ni nič časa čakati. Treba ga je takoj odstraniti.

Nikita. Kaj pa naj storimo?

Anisja. Povem ti, kaj. Ti pa delaj potem.

Nikita. Pa bi ga nesli v najdeniščnico.

Anisja. Kar vzemi ga, pa ga nesi, če te veseli! Na grdobije je bil lakomen, sedaj, ko je treba stvar poravnati, je pa slab.

Nikita. Kaj pa naj storim?

Anisja. Pojdi v klet, pravim, in izkoplji jamo.

Nikita. Pa bi vendar kako drugače naredili?

Anisja (*ga oponaša*). Kako drugače naredili. Saj vidiš, da ni mogoče. Prej bi bil pomislil! Pojdi, kamor te pošiljam.

Nikita. Oh, kaj takega, kaj takega!

Deveti prizor.

Prejšnja in Anjutka.

Anjutka. Mamica, babica te kliče. Majhnega otročička ima tam — prav gotovo, kar naenkrat je zakričal.

Anisja. Kaj pa lažeš!? Da bi te strela! Mačke tam mijavkajo. Pojdi v hišo spat, sicer te bom!

Anjutka. Mamica, ljuba moja, prav zares, pri Bogu...

Anisja (*zamahne proti njej*). Čakaj, pokažem ti, . . . da mi ne boš nikdar več črhnila.

Anjutka (*zbeži*).

Anisja (*Nikiti*). Pojdi in stori, kar sem rekla! Sicer, gorje ti! (*Odide*.)

Deseti prizor.

Nikita (sam, molči dolgo).

Nikita. Kaj tacega! Oh, te ženske! To je strašno! Prej bi bil premislil, — je dejala. — Kdaj prej naj bi bil premislil? Kdaj pa naj mislim? Lansko poletje se mi je obesila ta Anisja na vrat. Kaj sem mari menih? Umrl je gospodar, — no, kaj, pokril sem greh, kakor je prav. Jaz nisem tukaj ničesar kriv. Kaj se morda malokdaj zgodi kaj tacega? — In ti praški! Ali sem jo jaz napeljal na to? Ko bi bil jaz to vedel, ubil bi jo bil takrat — psico. Prav gotovo, ubil bi jo bil. Nesramnica pa me je pripravila, da sem deležen še tega zločina. In od takrat se mi je zagnusila. Ko mi je mati takrat povedala, — se mi zagnusila, tako se mi je zagnusila, da je kar videti ne morem. Kako morem živeti ž njo? . . . In potem je prišlo še to. Dekle se je začelo obešati name. Kaj naj bi bil storil? Če bi ne bil jaz, bi bil pa kdo drugi. In sedaj se je pa to zgodilo. Jaz zopet nisem prav nič kriv. Oh, kaj tacega! (*Sedi in razmišlja*.) Ampak predrzne so te ženske, — kaj so si izmislile! Toda v to se ne podam.

Enajsti prizor.

Nikita, Matrjona (pride zasopljena iz veže s svetilko in lopato).

Matrjona. Kaj pa sediš kakor kokoš na gredeh? Stori, kar ti je ukazala žena! Opravi svojo stvar!

Nikita. Kaj pa hočete narediti?

Matrjona. Me že vemo, kaj naredimo. Le napravi ti svoje!

Nikita. Zaplesti me hočete v nekaj.

Matrjona. Kaj pa hočeš? Ali misliš, da se boš ognil tega? No, daleč smo prišli, — ti bi se rad ognil.

Nikita. To vendar ni kar tako. Saj je vendar živa duša!

Matrjona. E kaj, živa duša! Kaj zato, toliko da se ga drži duša. A kam naj ga denemo? Pojdi, ponesi ga v najdenišnico — umrje tako ali tako, a potem se bo vedelo, ljudje bodo začeli govoriti, in dekle nam ostane na glavi.

Nikita. A če se izve?

Matrjona. V svoji hiši lahko dela človek, kar hoče. Že napravimo tako, da se nikomur še sanjalo ne bo. Samo stori, kar ti rečem. To je babje delo, vendar ne moremo vsega brez moškega. Na, tukaj imaš lopatko, zlezi doli in pripravi vse. Jaz ti pa posvetim.

Nikita. Kaj naj pripravim?

Matrjona (*šepetaje*). Jamo izkoplji! Potem ga prinesemo hitro semkaj in ga zakopljemo. Že zopet kliče. Pojdi vendar! Jaz pa moram k njej.

Nikita. Pa kako, ali je mrtev?

Matrjona. Seveda je mrtev. Samo urno je treba ravnati, da ne izvedo ljudje. Vse slišijo in vidijo, v vsako reč se vtikajo. Tudi načelnik je šel včeraj tod mimo. Na, tu imaš! (*Mu da lopato.*) Zlezi v klet! Tam v kotu izkoplji jamo, zemljica je mehka, potem jo pa zopet zagrebeš. Mamica-zemlja ne pove nikomur; tako bo, kakor da je polizala krava z jezikom vse strani. Pojdi, pojdi, ljubi moj!

Nikita. Zaplele me boste v nekaj. Vrag vas vzemi! Jaz kar grem! Delajte, kakor same veste.

Dvanajsti prizor.

Prejšnja in Anisja.

Anisja (*na vratih*). No, ali je že izkopal?

Matrjona. Zakaj si šla proč od nje? Kam si ga dela?

Anisja. Z vrečo sem ga pokrila. Nihče ga ne bo slišal. Ali je že izkopal?

Matrjona. Noče.

Anisja (*prihiti besna bližje*). Noče! A v ječi uši rediti, to pa hoče?!... Takoj grem k načelniku in mu

povem vse! Saj je tako vse izgubljeno. Vse mu povem!

Nikita (*malodušen*). Kaj pa mu poveš?

Anisja. Kaj? Vse povem. Kdo je vzel denar? Ti. (*Nikita molči.*) A kdo mu je dal strupa? Jaz! Ti pa si vedel, vedel, vedel za to. Zmenjena sem bila s teboj.

Matrjona. Nehaj vendar! Mikiška, zakaj se tako braniš? I no, kaj pa naj storimo? Potruditi se je pač treba. Pojdi, ljubi moj!

Anisja. Glej ga, kako se dela nedolžnega! Noče! Kako me je pestil, — sedaj pa kar nehaj! Kako me je mučil, a prišla je tudi name vrsta. Pojdi, pravim, sicer storim, kar sem rekla! . . . Na, tu imaš lopato, pojdi!

Nikita. Kaj se tako ujedaš? (*Vzame lopato, a se obotavlja.*) Če nočem, pa ne grem.

Anisja. Ne greš? (*Začne vpiti.*) Ljudje! E-e!

Matrjona (*ji zakrije usta*). Kaj pa počenjaš? Ali si nora? Saj pojde. — Pojdi, sinko, pojdi, ljubi moj!

Anisja. Takoj pokličem stražo.

Nikita. Nehaj vendar! Eh, ti ljudje! Pa vsaj hitite, sedaj mi je že vseeno. (*Gre h kleti.*)

Matrjona. Da, je že tako, ljubček, če si se znal zabavati, pa znaj tudi trpeti; pojej, kar si si skuhal!

Anisja (*vsa razburjena*). Kako me je trpinčil s to potepenko vred! A sedaj je tega konec! Vsaj nisem sama. Bo vsaj tudi on morilec. Naj poizkusi, kako je to!

Matrjona. No, no, kako se je razvnela! Ne jezi se, ljuba moja, le potihoma in polahko, — to je boljše. Pojdi k dekletu! On se že potruji. (*Gre za njim s svetilko. Nikita zleze v klet.*)

Anisja. Ukažem mu, naj zaduši svoj poganski izrodek. (*Vsa razdražena.*) Koliko sem trpela, ko sem videla drgetati Petrove kosti! Naj pa še on to poizkusi! Nič se mi ne smili — prav nič.

Nikita (*iz kleti*). Posveti vendar!

Matrjona (*sveti, Anisji*). Koplje; — pojdi, prinesi!

Anisja. Pazi nanj, sicer še uide ta strahopetnež. Jaz pa grem in ga prinesem.

Matrjona. A to ti rečem, ne pozabi ga krstiti. Drugo poskrbim že jaz. Ali imaš križec?

Anisja. Poiščem ga, — že vem, kako se naredi. (*Odide.*)

Trinajsti prizor.

Matrjona (sama) in **Nikita** (v kleti).

Matrjona. Kako ga je baba izpovedala. A to se mora reči, razžalil jo je res. No, hvala Bogu, daj, da prikrijemo še to stvar, pa bo, kakor da si zagnal vse v vodo. Dekle je brez greha, dobimo jej moža, pa dobro. Sinko pa bo lahko živel zopet mirno. V hiši je, hvala Bogu, vsega dosti. In tudi mene ne pozabijo. Kaj bi neki začeli brez Matrjone? Ničesar bi si ne domislili. (*V klet.*) Ali si gotov, sinko?

Nikita (*leze iz kleti, vidna je glava*). Kaj pa delate? Pri-nesite ga vendar! Kaj mečkate tako? Če mora biti, dajte vsaj hitro!

Štirinajsti prizor.

Prejšnja in **Anisja**.

Matrjona (*gre k veži in sreča Anisjo. Anisja prinese otroka, zavitega v cunj*).

Matrjona. Ali si ga krstila?

Anisja. Kajpada! Posili sem ga jej vzela, ni ga hotela dati. (*Gre in ga da Nikiti.*)

Nikita (*ga ne vzame*). Le sama ga nesi!

Anisja. Na, vzemi, pravim! (*Mu vrže otroka.*)

Nikita (*ga vjame*). Saj je živ! Sveta Marija, giblje se! Živ je! Kaj naj storim ž njim?

Anisja (*mu potegne otroka iz rok in ga vrže v klet*). Zadavi ga hitro, pa ne bo več živ. (*Sune Nikito navzdol.*) To je tvoja stvar, končaj jo tudi.

Matrjona (*sede na stopnico*). Tako usmiljenega srca je. Težko mu je revežu. Pa kaj se hoče. Njegov greh je to. (*Anisja stoji nad kletjo. Matrjona jo pogleda*

in razmišlja.) I-i-i! Kako se je prestrašil! A kaj, dasi je težko, zgoditi se mora vendarle. Kam bi ga del? Če človek takole pomisli, kako radi bi imeli nekateri otroke. Pa glej, Bog jih ne da; rode se vsi mrtvi. Kakor žena našega popa . . . A tukaj, ko ga ni treba, je pa živ. (*Pogleda v klet.*) Menda je že končal. (*Anisji.*) No, kaj je?

Anisja (*gledaje v klet*). Pokril ga je z desko in sedel nanjo. Menda je mrtev.

Matrjona. O-o-oh! Saj človek ne greši rad, a kaj naj bi naredili?

Nikita (*leze iz kleti, ves se trese*). Še živi! Ne morem! Še živi!

Anisja. Če še živi, kaj pa potem delaš tukaj? (*Ga zadržuje.*)

Nikita (*plane nanjo*). Beži, drugače te ubijem! (*Jo zgrabi za roko, ona se mu iztrga, on beži za njo s lopato. Matrjona se mu postavi na pot in ga zadržuje. Anisja zbeži na stopnice. Matrjona hoče vzeti Nikiti lopato.*)

Nikita (*materi*). Ubijem, tudi tebe ubijem, beži! (*Matrjona zbeži k Anisji na stopnice. Nikita se ustavi.*) Pobjem vas, vse vas pobjem!

Matrjona. To je vse od strahu. Nič hudega, mine ga kmalu!

Nikita. Kaj so naredile!? Kaj so napravile iz mene!? Kako je ječalo! . . . Kako je zahreščalo pod menoj! Kaj so naredile z menoj!? . . . In še zmeraj je živ, prav zares, živ je! (*Molči in posluškuje.*) Ječi, . . . kako ječi! (*Beži h kleti.*)

Matrjona (*Anisji*). V klet gre, menda ga hoče zakopati. Nikita, vzemi svetilko!

Nikita (*ne odgovori, posluša pri kleti*). Nič ni slišati. Samo zdelo se mi je. (*Odstopi, a se zopet ustavi.*) In kako so zahreščale pod menoj koščice! . . . Kr . . . Kr . . . Kaj so naredile iz mene!? (*Zopet posluškuje.*) Že zopet ječi, prav gotovo, da ječi! Kaj je to? Mati, o mati! (*Gre k njej.*)

Matrjona. Kaj je, sinko?

Nikita. Ljuba moja mati, nič več ne morem! Ničesar ne morem. Ljuba moja mamica, usmili se me!

Matrjona. Oh, prestrašil si se, dragi moj! Pojdi, pojdi, pij malo vinca, to ti bo pregnalo strah.

Nikita. Mamka — ljuba moja, z menoj je pri kraju. Kaj ste naredili iz mene! Kako so zahrustale te koščice, kako je zajechalo! . . . Kaj ste naredile iz mene! (*Odide v stran in sede na sani.*)

Matrjona. Pojdi, ljubček, in pij. Veš, ponoči se človeka rada loti groza. Le počakaj, ko se zdani in preide še en dan ali dva, pa ne boš mislil več na to. Le čakaj, dekleta omožimo, pa boš pozabil misliti na to. Sedaj pa pojdi in pij, pij! Opravim že sama vse v kleti.

Nikita (*se vzravna*). Ali je ostalo še kaj vina? Morda me omoti. (*Odide. Anisja, ki je stala ves čas v veži, ga pusti molče mimo sebe.*)

Petnajsti prizor.

Matrjona in Anisja.

Matrjona. Pojdi, pojdi, dušica, potrudim se že sama, zlezem v klet in ga zakopljem. Kam je zagnal lopato? (*Najde lopato, zleze na pol v klet.*) Anisja, pojdi semkaj, posveti mi!

Anisja. Kaj mu neki je?

Matrjona. Strašna groza ga je obšla. Pa si ga tudi hudo zgrabila! Ne brigaj se za to, se že izpametuje. Bog z njim! Pokopljem ga že sama. Postavi svetilko sem . . . Že vidim. (*Žegine v klet.*)

Anisja (*proti vratom, skozi katera je odšel Nikita.*) No, ali si se nadviljal? Kako si se ponašal! Le čakaj, sedaj izpoznaš sam, kaj je to! Bodeš že odložil svoj napuh.

Šestnajsti prizor.

Prejšnji in Nikita.

Nikita (*hiti iz veže proti kleti*). Mati! Mati!

Matrjona (*pogleda iz kleti*). Kaj je sinko?

Nikita (*posluškuje*). Nikar ga ne zakoplji, saj še živi.
Kaj ne slišiš! Živ je! Kako ječi! . . . Slišiš . . . ,
čisto natančno . . .

Matrjona. Kako bo ječal!? Saj si ga stisnil v mlinec.
Vso glavico si mu zmečkal.

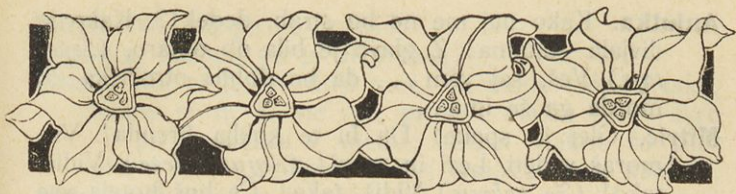
Nikita. A kaj je to? (*Si tišči ušesa*.) Zmeraj ječi! Zapravi sem svoje življenje, zapravi! Kaj so naredile iz mene!? Kam naj bežim?! (*Sede na stopnice*.)

ZASTOR PADE.

Varijanta.

Namesto trinajstega, štirinajstega, petnajstega in šestnajstega prizora četrtega dejanja moreš čitati tudi

 sledečo varijanto.

Izpremembra.

Izba prvega dejanja. Noč. Na mizi gori svetilka.

Prvi prizor.

Anjutka (leži slečena na plahti, pokrita s kaftanom). **Mitrič** (sedi poleg in kadi).

Mitrič. Uf, kakšen duh je ostal tukaj! Jedli so in pili, pa mimo zlivali. Še tobak ne more udušiti tega. Kar v nosu grize človeka. O Gospod! Najboljše je, da grem spat. (*Gre k svetilki in jo hoče ugasniti.*)

Anjutka (*skoči pokonci in sede*). Dedek, nikar ne ugasni, ljubi moj dedek!

Mitrič. Zakaj pa ne?

Anjutka. Zunaj tako razgrajajo. (*Posluša.*) Ali slišiš? Že zopet so šli v skedenj.

Mitrič. Kaj te briga to? Saj te nihče nič ne vpraša. Lezi in spi! A jaz privijem luč. (*Privije.*)

Anjutka. Dedek zlati! Ne ugasni popolnoma! Vsaj prav majčkeno iskrico pusti, tako me je strah!

Mitrič (*smeje*). No, dobro, dobro. (*Sede k njej.*) Česa te je strah?

Anjutka. Kako naj me ne bo strah, dedek!? Kako je divjala Akulina! Z glavo je bila ob omaro. (*Šepetaje.*) Veš, saj vem ... da bo dobila otročička ... morda ga že ima ...

Mitrič. Glej jo spake! Da bi te koklja brcnila! Vse moraš vedeti. Lezi in zaspi! (*Anjutka leže.*) Vidiš, tako! (*Jo pokrije.*) Vidiš, tako! Če boš hotela vse vedeti, boš kmalu stara.

Anjutka. A ti pojdeš na peč?

Mitrič. I kam pak? ... Ti neumnica! Vse mora vedeti. (*Jo še enkrat pokrije in hoče oditi.*) Vidiš, tako leži in spi! (*Gre k peči.*)

Anjutka. Samo enkrat je zajokal, sedaj ga pa ni več slišati.

Mitrič. O Gospod in usmiljeni sveti Miklavž! ... Česa ni slišati?

Anjutka. Otročička.

Mitrič. I saj ga ni, zato ga tudi ne moreš slišati.

Anjutka. A jaz sem ga slišala, prav zares sem ga slišala. Tako tenak glasek je bil!

Mitrič. Kaj slišiš ti vse! Ali si tudi slišala, kako je divji mož tako deklico, kakor si ti, vtaknil v meh in jo pretepel?

Anjutka. Kakšen divji mož?

Mitrič. No, tak! (*Leze na peč.*) Kako prijetna je nocoj pečica, tako gorka! Kako dobro to dé. O Gospod in milostljivi sveti Miklavž!

Anjutka. Dedek, ali boš zaspal?

Mitrič. Kaj pak si mislila? Ali naj pojem pesmi? (*Molk.*)

Anjutka. Dedek, dedek! Kopljejo — za božjo voljo, kopljejo — slišiš? Prav zares, da kopljejo.

Mitrič. Česa si še ne izmisliš!? Kopljejo! Ponoči bodo kopali. Kdo koplje? Krava se drgne. Ti pa praviš, da kopljejo. Spi, ti rečem, sicer ugasnem takoj luč!

Anjutka. Ljubi moj dedek, nikar ne ugasni! Saj ne bom več, za božjo voljo, saj ne bom! Tako me je strah!

Mitrič. Strah? Ničesar se ne boj, pa te tudi ne bo strah. Najprej se boji, potem je je pa strah, pravi. Kako te ne bo strah, če se bojiš? Kakšno neumno dekle si! (*Molk. Cvrček se sliši.*)

Anjutka (*šepetaje*). Dedek, dedek! Ali si zaspal?

Mitrič. No, kaj pa še hočeš?

Anjutka. Kakšen pa je divji mož?

Mitrič. No, to je tak divji mož. Če najde kakšno tako, kakor si ti, ki ne spi, pride z malho in — švrk — pa je deklica v malhi; potem vtakne še sam glavo vanjo, vzdigne deklici srajčico in jo naklesti.

Anjutka. S čim pa jo naklesti?

Mitrič. Šibo vzame.

Anjutka. Pa saj ne vidi v malhi.

Mitrič. Nikar ne misli, že vidi!

Anjutka. Jaz ga pa ugriznem!

Mitrič. Ne boš, ljuba moja, tega ne ugrizneš.

Anjutka. Dedek, nekdo prihaja. Kdo je to? Oh, sveta Mati božja, kdo je to?

Mitrič. Če gre kdo, pa gre. Kaj pa ti je? Zdi se mi, da gre mama.

Drugi prizor.

Prejšnja in Anisja (vstopi).

Anisja. Anjutka! (*Anjutka se dela, kakor da bi spala.*)
Mitrič!

Mitrič. Kaj je?

Anisja. Čemu pa žgeta luč? Mi ležemo kar tja v mrzlo izbo.

Mitrič. Pravkar sem se odpravil spat. Takoj ugasnem.

Anisja (*išče v omari in mrmra*). Kadar ga je treba, ga nikdar ne najdeš.

Mitrič. Kaj pa iščeš?

Anisja. Križ iščem, treba ga je krstiti. Bog se usmili, če umrje nekrščen. Kakšen greh bi bil to!

Mitrič. Seveda, to se razume, vse kakor je treba . . .
Ali si ga našla?

Anisja. Našla! (*Odide.*)

Tretji prizor.

Mitrič in Anjutka.

Mitrič (*kliče za njo*). Dobro, sicer bi bil dal jaz svojega.
O Gospod!

Anjutka (*plane pokonci, tresoča se*). O-o, dedek, nikar ne zaspi, tako me je groza!

Mitrič. Česa te je groza?

Anjutka. Umrl bo menda, otročiček. Otroka tete Arine je tudi babica krstila, pa je takoj umrl.

Mitrič. Če umrje, ga pa pokopljejo.

Anjutka. Mogoče je tudi, da bi ne umrl, če bi ne bilo babice Matrjone tukaj. Veš, slišala sem, kaj je rekla babica, prav zares, da sem slišala.

Mitrič. Kaj si slišala? Spi, pravim! Pokrij se čez glavo in miruj!

Anjutka. A če bi bil živ, bi ga jaz pestovala.

Mitrič (*renči*). O Gospod!

Anjutka. Kam ga neki denejo?

Mitrič. Denejo ga tja, kamor je treba. To tebe nič ne skrbi. Spi, pravim! Le čakaj, če pride mati, ta ti že pokaže! (*Molk.*)

Anjutka. Dedek, onega dekletca, o katerem si mi pravil, niso ubili?

Mitrič. O tej govoriš? No, ta je prišla daleč.

Anjutka. Kaj si že pravil, dedek, kako so jo našli?

Mitrič. I, našli so jo.

Anjutka. A kje ste jo našli? Povej!

Mitrič. V neki hiši. Prišli so v vas, in vojaki so začeli iztikati po hišah, in vidiš, prav ta deklica je ležala v neki hiši na trebuhu. Hoteli so jo umoriti. A meni je postalo tako hudo, vzel sem jo na roke, a ni pustila. Naredila se je težko, kakor da tehta pet pudov; držala se je za vse, kjer se je le mogla oprijeti. Ni je bilo mogoče odtrgati. No, vzel sem jo in jo gladil po glavici. Bila je resasta kakor jež. Gladil sem jo, gladil — in utihnila je. Pomočil sem košček suhorja in sem ji ga dal. To je razumela. Vgriznila je. Kaj smo hoteli storiti ž njo? Vzeli smo jo. Vzeli smo jo seboj, krmili smo jo; in tako se je navadila. Še na vojsko je šla z nami in je ostala pri nas. Čedna deklica je bila.

Anjutka. Ali ni bila krščena?

Mitrič. I kdo ve? Pravili so, da ne čisto prav. Zato, ker ni bila našega naroda.

Anjutka. Ali so bili Nemci?

Mitrič. Kaj še! Nemci — Nemci niso bili, Azijati so bili. Prav taki so kakor židje, pa vendar niso židje. Poljaki so, a so vendar Azijati. Krugli . . . ali Krudli se jim pravi. Pozabil sem že. Kllcali smo to deklico Sašenka. Saška je bila zala deklica. Veš, vse sem že pozabil, a dekletce imam še pred očmi kakor takrat. Od vse službe mi je ostala samo ona v spominu. Kakor na povelja, tako se spominjam nanjo. Obesila se mi je okrog vratu, pa sem jo nesel. Taka deklica je bila, da ni najti nikjer lepše. Potem smo jo oddali. Zapovednikova žena jo je vzela namesto hčere. In tako je prišla do kruha. Vojaki so pa zelo žalovali po njej.

Anjutka. Vidiš, dedek, jaz se tudi spominjam, kako je oče umiral. Tebe takrat še ni bilo pri nas. Poklical je Mikito k sebi in je dejal: Odpusti mi, Nikita, in je zajokal. (*Vzdihne.*) To je bilo tudi žalostno.

Mitrič. Seveda, to pa že, to. (*Sliši se ropot.*)

Anjutka. Dedek, dedek, že zopet ropotajo doli v kleti. Oh, Mati božja usmiljena! Oh, dedek, da bi mu le kaj hudega ne storili! Umorili ga bodo. Saj je tako majhen! — O-o! (*Se pokrije čez glavo in joka.*)

Mitrič (*poslušaj, zase*). Saj napravijo menda res kako grdobijo. Vrag jih vzemi! Ničvrednice, te babe! Moških tudi ne moreš hvaliti, a ženske . . . te so kakor divje zveri. Ničesar se ne boje.

Anjutka. Dedek, dedek!

Mitrič. No, kaj pa še?

Anjutka. Oni dan je prenočeval tukaj neki popotnik pa je dejal, če umrje otrok, da zleti njegova duša naravnost v nebesa. Ali je to res?

Mitrič. Kdo ve to? Bo že tako. Zakaj pa?

Anjutka. Ko bi vsaj tudi jaz umrla! (*Ihti.*)

Mitrič. Saj boš, to je gotovo.

Anjutka. Do desetega leta je vsakdo otrok, in gre duša lahko še k Bogu, pozneje se pa že izpridiš.

Mitrič. In kako se izpridiš! Kako naj bi se vas ena ne izpridila? Kdo pa vas kaj uči? Kaj vidiš? In kajliš? Same grdobije. Jaz sicer nisem posebno učen in kar vem, to ni dosti, pa vendar več kakor

takale kmečka ženska . . . Kaj pa je taka kmečka ženska? Sama nesnaga. Takih je v Rusiji več milijonov, a vse so slepe kakor krti — ničesar ne vidijo. Kako je zagovoriti krave, da ne poginejo, različne coprnije, in kako je nositi otroke pod kurnico h kuram — to vedo.

Anjutka. Mamica je tudi nosila?

Mitrič. To in še drugo. Milijone vas je žensk in deklet, a vse ste kakor divje zveri. Kakor vzraste, tako tudi umrje. Nič ni videla, nič slišala. Kmet se nauči nekaj vsaj v gostilni ali v ječi, če je zaprt, ali pri vojakih, kakor jaz. Kaj pa ženska? Ne samo, da ne ve o Bogu nič, — vprašaj jo natančno, kakšen dan je petek! Petek je petek, a vprašaj jo, kaj je to, pa ne bo vedela. Tako kakor slepi kužki lezejo in tiče z glavami v gnoju. Samo svoje neumne pesmi — gogogo — znajo, a kaj je to: go-go — tega same ne vedo.

Anjutka. A jaz, dedek, znam pol očenaša.

Mitrič. Pravo reč znaš! Saj človek res tudi ne more več zahtevati od vas. Kdo vas kaj uči? Kvečjemu pijan kmet vas pouči s konopcem. To je vsa vaša šola. — Pa ne vem, komu boste zato dajale odgovor. Za rekrute mora biti odgovoren predstojnik ali pa starejšina. Za katero izmed vas pa ni nikogar, da bi dajal odgovor. Kakor čreda brez pastirja — pa še nesramna. Ženske — to je najbolj neumen stan. Najbolj brez potrebe je vaš stan.

Anjutka. I kakšne pa naj bi bile?

Mitrič. Mora že tako biti . . . Pokrij se čez glavo in zaspi! O ti moj Bog! (*Molk. Cvrček.*)

Anjutka (*plane pokonci*). Dedek, nekdo kriči, menda ni pri pameti! Za božjo voljo, prav res, kriči! Ljubi moj dedek, sem gre!

Mitrič. Pokrij se čez glavo, pravim.

Četrty prizor.

Prejšnja, Nikita in Matrjona.

Nikita (*vstopi*). Kaj so naredile iz mene?! Kaj so naredile iz mene?!

Matrjona. Pij, pij malo vina, ljubi moj! Kaj pa ti je?
(*Prinese vino in ga postavi na mizo.*)

Nikita. Daj, morda pozabim potem.

Matrjona. Bolj tiho! Saj ne spe. Na, pij!

Nikita. Čemu to? Zakaj ste si to izmislile? Nesle bi ga bile kam.

Matrjona (*šepetaje*). Posedi, posedi tukaj in pij še, pa malo kadi. To ti razžene misli.

Nikita. O mati moja, kako me je pretreslo. Ko je za-
ječalo, in ko so zahreščale koščice — kr-kr — takrat
nisem bil več človek.

Matrjona. I-i! Kakšne bedarije pa govoriš? To je res,
ponoči se loti človeka strah, a daj, počakaj, da se
zdani, in ko preide še en dan, ne boš sploh mislil
več na to. (*Gre k Nikitu in mu položi roki na
ramo.*)

Nikita (*se zdrzne*). Pojdi proč od mene! Kaj ste naredili
iz mene?

Matrjona. Kaj pa ti je pravzaprav, sinko? (*Ga prime
za roko.*)

Nikita. Proč od mene! Ubijem te! Zdaj mi je že vseeno.
Ubijem te!

Matrjona. Oh, oh, kako te je prevzel strah! Pojdi
spat, pojdi!

Nikita. Nikamor ne grem! Saj sem izgubljen.

Matrjona (*zmajuje z glavo*). Oh, oh, grem pa pospraviti,
naj posedi tukaj, morda mu preide. (*Odide.*)

Peti prizor.

Nikita, Mitrič in Anjutka.

Nikita (*sede, zakrivši si obraz z rokama. Mitrič in Anjutka
sta kakor odrevenela*). Ječi, prav gotovo, da ječi...
tu — tu — čisto dobro se sliši... Zakoplje ga,
res ga zakoplje... (*Beži k vratom.*) Mati, nikar
ga ne zakoplji, saj je živ...

Šesti prizor.

Prejšnji in Matrjona.

Matrjona (*se vrne, šepetaje*). Kaj pa hočeš, za božjo voljo?! Ali se ti sanja, kâli? Kako more biti živ! Saj so vendar še koščice vse razdrobljene.

Nikita. Daj mi še žganja! (*Pije.*)

Matrjona. Pojdi, sinko, sedaj spat, — saj ni nič!

Nikita (*stoji in posluša*). Živi ... tu ... ječi ... Ali ne slišiš? Tu!

Matrjona (*šepetaje*). Kaj še!

Nikita. Ljuba moja mati, moje življenje je izgubljeno! Kaj ste naredili iz mene!? Kam naj bežim? (*Zbeži iz izbe, Matrjona za njim.*)

Sedmi prizor.

Mitrič in Anjutka.

Anjutka. Dedek ljubi, zlati, zadušili so ga!

Mitrič (*besno*). Spi, pravim! Oh ti, da bi te koklja! Kar s šibo te bom, — spi, pravim!

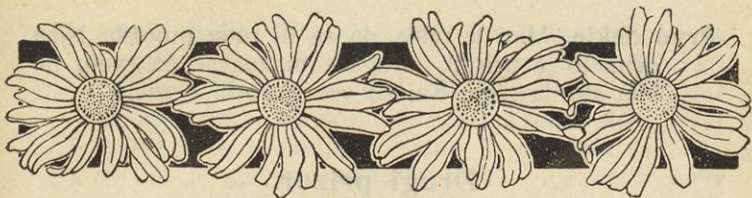
Anjutka. Dedek zlati ... nekdo me grabi za pleča, nekdo me grabi, s taco me grabi! Ljubi moj dedek, prav zares, — naj me bo takoj konec, če ni res! Dedek, zlati moj, pusti me k sebi na peč! Za božjo, Kristovo voljo, pusti me! ... Grabi me ... grabi ... A-a! (*Beži k peči.*)

Mitrič. Viž, kako so prestrašile otroka — te grdobe! Da bi jih vrag! Nu, pa zlezi sem!

Anjutka (*leze na peč*). A ne pojdi proč od tod!

Mitrič. Kam pa naj grem? No, daj, zlezi gori! O ti moj Bog in pravični sveti Miklavž! Presveta Mati božja Kazanska! ... Kako so otroka zastrašili! (*Źo pokriva.*) Tako, ti norček, prav res, norček! Te grdobe so te zastrašile! Vrag jih vzemi!

ZASTOR PADE.

Peto dejanje.

Skedenj. V ospredju kopica žita, na levi gumno, na desni svigli. Vrata v svigli so odprta. V vratih je slama; v ozadju se vidi hiša in se sliši petje in tamburine. Mimo skednja po poti, ki vodi k hiši, gresta dve dekleti.

Prvi prizor.

Dve dekleti.

Prvo dekle. Vidiš, kako sva prišli skozi, pa si še čížem nisva pomazali, v vasi je pa tako blato . . . (*Se ustavita in si brišeta s slamo čevlje.*)

Prvo dekle (*gleda v slamo in vidi nekaj*). Kaj pa je to?

Drugo dekle (*pogleda*). To je Mitrič, njih hlapec. Poglej ga, kako se je napil!

Prvo dekle. Pa on sicer ni nikdar pil.

Drugo dekle. Dokler ga ni dobil, kakor vidiš.

Prvo dekle. Poglej no, gotovo je prišel sem po slamo. Še vrv ima v rokah; in tako je zaspal.

Drugo dekle (*posluša*). Še zmeraj jih slave; menda ju še niso blagoslovili. Pravijo, da ni Akulina prav nič tulila.

Prvo dekle. Mati je rekla, da se ni rada omožila. Njen očim jo je prisilil, drugače bi za vse na svetu ne bila storila tega. Kaj so vse govorili o njej!

Drugi prizor.

Prejšnji in Marina (doide dekleti).

Marina. Pozdravljeni, dekleti!

Dekleti. Pozdravljena, tetka!

Marina. Ali gresta na svatbo, dragi moji?

Prvo dekle. Saj je že minila. Samo pogledat sva prišli.

Marina. Dajte, pokličite mi mojega starega, Semjona iz Zujeva. Mislim, da ga poznata.

Prvo dekle. Kako bi ga ne poznali!? Saj je vendar ženinov sorodnik.

Marina. Da, ženin je sorodnik mojega moža.

Drugo dekle. Kako pa, da ne greš sama? Na svatbo ne iti ...

Marina. Ne veseli me, ljuba moja, pa tudi ne utegnem. Treba se bo odpeljati. Saj nismo prišli na svatbo. Peljemo se z ovsem v mesto. Ustavili smo se tukaj, da nakrmimo živino, pa so sklicali mojega starega noter.

Prvo dekle. Kje pa ste se ustavili? Pri Fedoriču?

Marina. Da, pri njem. Počakam torej tukaj. Ti, ljuba moja, pa pokliči mojega starega. Pokliči ga, ljubica. Reci mu: Tvoja žena Marina je rekla, da se je treba odpeljati, tovariši že napregajo.

Prvo dekle. No dobro, če sama nočeš iti. (*Dekleti odideta po stezi k hiši. Sliši se petje in udarjanje na bobenčke.*)

Tretji prizor.

Marina (sama).

Marina (*se zamisli*). Nič bi ne bilo, če bi šla, a ne veseli me, ker se nisva videla, odkar me je zapustil. Drugo leto je že. Rada bi pa vendarle pogledala, kako živi s svojo Anisjo. Ljudje pravijo, da se ne raz-

umeta dobro. Baba je robata in čudna. Mene se menda ni spomil nikdar. Lakomen je bil dobrega življenja. Mene je zavrzel. No, Bog z njim, jaz mu ne zamerim. Takrat mi je bilo res hudo. Oh, težko je bilo! A sedaj je prestano in pozabila sem... Videla bi ga pa vendarle rada... (*Gleda proti hiši, vidi Nikito.*) Glej ga! Čemu gre semkaj? Ali sta mu dekleti povedali? Zakaj je šel strani od gostov? Jaz kar grem...

Četrty prizor.

Marina. Nikita (gre spočetka s povešeno glavo, mahaje z rokama in mrmraje).

Marina. Kako godrnjav je videti!

Nikita (*zagleda Marinko in jo spozna*). Marina, ljuba moja Marinuška, kaj pa ti tukaj?

Marina. Po svojega starega sem prišla.

Nikita. Zakaj nisi prišla na svatbo? Lahko bi bila pogledala in se mi posmehovala.

Marina. Zakaj se bom posmehovala? Prišla sem samo po svojega moža.

Nikita. Eh, Marinuška! (*Jo hoče objeti.*)

Marina (*se jezna umakne*). To pa kar pusti, Nikita! To je bilo, a je prešlo. Po moža sem prišla. Saj je pri vas, ali ne?

Nikita. Ne smem se spominjati, kar je minilo, praviš? Ne dovoliš?

Marina. Čemu bi mislil na staro?! Kar je bilo, je minilo.

Nikita. In se ne vrne več, kaj ne!?

Marina. In se ne vrne. Pa zakaj si ušel? Gospodar, pa uide s svatbe!

Nikita (*sede na slamo*). Zakaj sem ušel? Eh, ko bi ti vse vedela!... Hudo mi je, Marina, tako hudo, da ti ne morem povedati. Vstal sem od mize in ušel, samo da bi ne videl nikogar.

Marina (*gre bliže k njemu*). Kaj ti je?

Nikita. Nekaj, česar ne pozabim ne pri jedi, ne pri pijači in ne v spanju. Oh, težko mi je, tako težko!

Najbolj težko pa je, Marinuška, ker sem sam in ne morem nikomur potožiti svojega gorja.

Marina. Brez gorja ne moremo živeti, Mikita. Jaz sem tudi dosti prejokala, pa je prešlo.

Nikita. Ti govoriš o tem, kar je bilo, o starem. Prebolela si, nádme je pa sedaj prišlo.

Marina. A kaj ti je?

Nikita. Vse moje življenje se mi je priskutilo. Samemu sebi sem zoprn. Eh, Marina, nisi me znala privezati nase; pogubila si mene in tudi sebe. Kaj je mari to življenje?

Marina (*stoji pri skednju in izkuša zadržavati solze*). Jaz se ne morem pritoževati zaradi svojega življenja, Nikita. Daj Bog, da bi vsakdo tako dobro živel kakor jaz. Izpovedala sem takrat vse svojemu staremu, in odpustil mi je. Nikdar mi ničesar ne očita. Res, ne morem se pritoževati. Stari je pohleven in prijazen do mene; in jaz mu umivam in oblačim njegove otroke. On me tudi pomiluje. A kaj je treba pomilovati me. Je že Bog tako odločil... Kaj pa ti? V bogastvu živiš...

Nikita. Jaz? Samo svatbe nisem hotel motiti, drugače bi vzel vrv, glej jo, (*vzame iz slame vrv*) in bi se obesil na tole žrd. Napravil bi lepo zanjko, zlezal na žrd in vtaknil glavo tu noter. Vidiš, tako je moje življenje.

Marina. Nehaj, za božjo voljo!

Nikita. Ti misliš, da se šalim? Misliš, da sem pijan? A nisem pijan. Sedaj se me že pijanost več ne prime. Samo žalost me razjeda, žalost. Tako me je uničila, da me nobena stvar več ne veseli. Eh, Marinuška, ko sem živel s teboj, ali se še spominjaš, kako sva si na železnici krajšala noči?

Marina. Ti, Nikita, ne dotikaj se starih ran! Jaz sem omožena, in ti oženjen. Moj greh mi je odpuščen, ne kliči preteklosti nazaj!

Nikita. Kaj naj storim s svojim srcem, kam naj grem?!

Marina. Kaj naj storiš? Ženo imaš, ne oziraj se po drugih, temveč čuvaj svojo ženo. Ljubil si Anisjo, ljubi jo še nadalje.

Nikita. Eh, ta Anisja je zame grenak pelin; kakor suha trava se mi je zapletla okrog nog.

Marina. Naj bo že taka ali taka — tvoja žena je ... No, in kaj bi govorila! Pojdi rajši k svojim gostom, a meni pokliči moža!

Nikita. Oh, ko bi ti vedela vse! ... A res je, kaj bi govorila!

Peti prizor.

Nikita, Marina, Semjon Matvjejevič in Anjutka.

Semjon Matvjejevič (*pride od hiše sem, rdeč v obrazu in pijan*). Marinka, žena, stara! Ali si tukaj?

Nikita. Tu gre tvoj mož in te kliče. Pojdi!

Marina. A ti? Kaj napraviš ti?

Nikita. Jaz? Tukaj ležem malo. (*Leže v slamo.*)

Semjon. Kje pa je?

Anjutka. Glej tamle je, striček! Pri skednju.

Semjon. Kaj pa stojiš tukaj? Pojdi na svatbo! Gospodarjevi so dejali, da pridi in jim izkaži čast. Svatje se takoj odpeljejo, a mi gremo potem tudi.

Marina (*gre nasproti možu*). Nič me ne veseli.

Semjon. Pojdi, pravim. Izpijemo ga kozarček in nazdravimo porednežu Petruški. Gospodarjevi bodo sicer zamerili. Bomo pa potem bolj hiteli. (*Semjon objame Marino in majaje se odide ž njo.*)

Šesti prizor.

Nikita in Anjutka.

Nikita (*se vzravna in sede na slamo*). Eh, videl sem jo in sedaj mi je še hujše. Čas, ki sem ga preživil ž njo, je bil najlepši. Za nič in nič sem izgubil svoj čas; izgubil sem svojo glavo. (*Leže.*) Kam naj se denem? Oh, odpri se, ti vlažna mati zemlja!

Anjutka (*vidi Nikito in teče k njemu*). Atek, atek, iščejo te! Vsi so ju že blagoslovili, tudi boter. Prav zares, da so ju blagoslovili, jeze se.

Nikita (*sebi*). Kam naj se denem?

Anjutka. Kaj, kaj praviš?

Nikita. Ničesar ne pravim. Kaj me nadleguješ!?

Anjutka. Atek, pojdiva vendar! (*Nikita molči. Anjutka ga vleče za roko.*) Ata, pojdi ju blagoslovit, prav zares, jeze in posmehujejo se že.

Nikita (*odtegne roko*). Pusti me!

Anjutka. Pojdi vendar!

Nikita (*ji grozi z vrvjo*). Spravi se, pravim, sicer te bom!

Anjutka. No, pa pošljem mamo. (*Odhiti.*)

Sedmi prizor.

Nikita (*sam; se dvigne*).

Nikita. Kako naj grem? Kako naj vzamem sveto podobno? Kako naj ji pogledam v oči? (*Leže zopet.*) Oh, ko bi se mogel zariti v zemljo! Ušel bi! Ne videli bi me ljudje, in jaz bi ne videl nikogar. (*Se zopet dvigne.*) Ne grem, pa ne grem! Če vse propade! Ne pojdem! (*Si sezuje čevlje in pobere vrv; naredi iz nje zanjko in si jo dene okrog vratu.*) Takole napravim!

Osmi prizor.

Nikita in Matrjona.

Nikita (*zagleda mater, sname vrv in jo položi zopet v slamo*).

Matrjona (*pride vsa zasopljena*). Nikita, Nikita! Glej ga, pa se ne oglasiš. Nikita, kaj pa je? Ali si se napil? Pojdi, Mikituška, pojdi, ljubček! Ljudje že ne morejo čakati.

Nikita. Oh, kaj ste naredili iz mene!? Nisem človek več!

Matrjona. Kaj ti je? Pojdi, ljubi moj, blagoslovi ju, kakor se spodobi, potem je vse v kraju. Ljudje vendar že čakajo!

Nikita. Kako ju morem blagosloviti?

Matrjona. I, saj veš kako! Kaj ne znaš?

Nikita. Znam, znam! A kóga imam blagosloviti? Kaj sem naredil ž njo?

Matrjona. Kaj si naredil? Pa misli že zopet na staro! Saj ne ve nihče, ne maček, ne mačka. In dekle samo hoče.

Nikita. Kako, da hoče?

Matrjona. No, to je res, iz strahu hoče. A hoče vendarle. Kaj se more tudi narediti? Takrat naj bi bila pomislila. Sedaj se ne more ustavljati. Snubci se pa tudi ne morejo pritoževati. Videli so dekleta dvakrat, in denar ima tudi. Torej je vse zašito in pokrito.

Nikita. In v kleti? Kaj je pa tam?

Matrjona (*smeje*). Kaj je v kleti? Mislim, da zelje, gobe, krompir ... Kaj pogrevaš stare stvari?

Nikita. Rad bi jih ne pogreval, a ne morem. Kakor hitro se spomnim na to, pa slišim zopet vse. Oh, kaj ste naredili iz mene!?

Matrjona. Čemu si pravzaprav beliš glavo?

Nikita (*se obrne z obrazom v tla*). Mati, ne muči me, dovolj mi je tega!

Matrjona. Če je pa treba! Saj že tako govore ljudje, sedaj je pa še naenkrat ušel oče in ga ni nazaj; ne upa se je blagosloviti. Takoj bodo blebetali še več. Če se boš bal, bodo začeli takoj ugibati. Hodi po široki cesti, pa te ne bodo imeli za tatu. Ti pa bežiš od volka in se zaletiš v medveda. Predvsem ne kaži, ljubi moj, da se bojiš, drugače bodo takoj vedeli.

Nikita. Eh, zapleli ste me tu v zanjko.

Matrjona. Nehaj že, — pojdiva! A glej, da ju blagosloviš! Vse, kakor treba in kakor se spodobi, in stvar bo pri kraju.

Nikita (*leži, z obrazom obrnjen v tla*). Ne morem.

Matrjona (*zase*). Kaj se je zgodilo ž njim? Vse je bilo dobro, kar naenkrat se ga je pa zopet lotilo. Menda mu je narejeno, kâli. Mikitka, vstani! Vidiš, tam gre tudi Anisja, pustila je goste.

Deveti prizor.

Nikita, Matrjona in Anisja.

Anisja (*našopirjena, rdeča v obraz, vinjena*). Kako je lepo, mamica! Tako lepo in časti vredno. In kako so ljudje zadovoljni! . . . Kje pa je on?

Matrjona. Tukaj, dušica, tukaj. V slamo je legel in tukaj leži. Noče iti.

Nikita (*pogleda Anisjo, zase*). Viž jo, tudi pijana! Če jo pogledam, me kar strese v duši. Kako morem živeti ž njo? (*Se obrne zopet v tla.*) Še ubijem jo enkrat, da bo še hujše.

Anisja. Glej ga, v slamo se je zaril! Ali te je vince vrglo? (*Smeje.*) Jaz bi tudi poležala tukaj s teboj, pa ne utegnem. Pojdimo, peljem te jaz. Jej, kako je lepo tam v hiši! Človek bi kar gledal. In harmonika! Ženske igrajo imenitno. Vse je pijano, kar tudi mora biti; — res imenitno, krasno!

Nikita. Kaj pa je tako krasnega?

Anisja. Svatba, vesela svatba. Vsi pravijo, da je nekaj redkega taka svatba. Tako častivredno, tako lepo je vse! Pojdi že! Pojdeva skupaj . . . pila sem sicer, pa te že popeljem tja. (*Ga prime za roko.*)

Nikita (*se z gnusom iztrga*). Pojdi sama! Že pridem.

Anisja. Kaj si tako godrnjav! Vsa nadloga je sedaj pri kraju! Iznebili smo se te nebodijetrega — lahko bomo veselo živeli. Vse se je izvršilo tako častno in po postavi. Tako sem zadovoljna, da ne morem povedati. Prav, kakor da sem se šele omožila s teboj. I-i! Pa kako so ljudje zadovoljni! Vsi se zahvaljujejo. In kako imenitne goste imamo! Tudi Ivan Mozejič in gospod oskrbnik sta nas počastila.

Nikita. Nu, pa sedi pri njih; čemu si prišla sem?

Anisja. Sevé, treba je iti k njim. Kaj pa je to? Gospodar in gospodinja gresta in pustita goste same. Tako imenitne goste!

Nikita (*vstane in pobira s sebe slamo*). Pojdita, takoj pridem za vama.

Matrjona. Glej, glej, mlada kukavica je prevpila staro. Mene ni poslušal, za ženo pa gre takoj! (*Matrjona in Anisja odhajata.*)

Matrjona. Ali greš?

Nikita. Takoj pridem! Le pojdiva, jaz grem takoj za vama. Grem in ju blagoslovim ... (*Ženski se obotavljata.*) Pojdiva, jaz pridem za vama. Pojdiva že vendar! (*Odideta.*)

Nikita (*gledaje za njima se zamisli*).

Deseti prizor.

Nikita (sam), potem **Mitrič**.

Nikita (*sede in se sesuva*). Tako, pa sem šel. Kajpada! Ne — poiščite me tam na žrdi! Zanjko raztegnem, zdrknem z žrdi — potem me pa iščite. K sreči je vrv tukaj. (*Se zamisli.*) Kako drugo gorje bi pregnal, pregnal bi je! A od tukaj, iz srca ga ne iztrgaš nikdar. (*Gleda proti hiši.*) Da bi le zopet ne prišla! (*Oponaša Anisjo.*) „Lepo je, tako lepo! Poležala bi tukaj s teboj!“ U, vlačuga podla! Na, tu imaš, objemi me, kadar me snamejo z žrdi. Pa je vse končano. (*Zgrabi vrv in jo hoče potegniti k sebi.*)

Mitrič (*pijan, se vzravna in ne izpusti vrvi*). Ne dam. Nikomur je ne dam. Prinesem jo sam. Rekel sem, da prinesem sam slamo — in prinesem jo. Ti si, Nikita? (*Se smeje.*) Kaj, za vraga, ali si prišel po slamo?

Nikita. Daj sem vrv!

Mitrič. Ne boš, počakaj! Mene so poslali kmetje semkaj. Jaz jo ponesem ... (*Vstane, začne nabirati slamo, a se opoteče, izkuša obstati, vendar pade zopet.*) E-ja, nad menoj je, premagala me je.

Nikita. Daj sem vrv!

Mitrič. Saj sem že rekel, da ne dam. Oh Mikiška, neumen si kakor noč. (*Se smeje.*) Rad te imam, neumen si pa vendarle. Ti me gledaš, ker sem se napil. A zaradi mene, vzemi te vrag! Misliš, da si mi potreben ... Le poglej me! Jaz sem unter — ti bedak še ne znaš tega izgovoriti — unteroficir prvega grenadirskega polka Njega Veličanstva. Carju, domovini, veri in pravici sem služil. A kdo sem

jaz? Ti misliš, da sem vojak? Ne, nisem vojak, najslabši človek sem, sirota, izgubljenec sem! Zarekel sem se, da ne bom več pil. Pa sem začel zopet pijančevati! . . . Ti misliš, da se te bojim, kaj? Kaj še?! Nikogar se ne bojim! Če sem se napil, sem se pač napil. Sedaj bom pijančeval dva tedna, vse poženem po grlu. Svoj križ, svojo čepico zapijem, še celo svoje bukvice zastavim, ne bojim se nikogar. Pri polku so me pretepali, da bi ne pil; nabijali so me s palicami . . . „Ali boš še?“ so me vprašali. — „Še bom“, sem dejal. — Kaj bi se jih bal?! Tak sem pač! Tak, kakoršnega me je Bog ustvaril. Zarekel sem se, da ne bom pil. In tudi nisem pil. Sedaj sem pa zopet začel — in pijem. In ne bojim se nikogar, zato ker ne lažem, ampak povem, kakor je. Tu me imate, tak sem! Nekdaj mi je dejal neki pop: „Hudič je največji lažnjivec. Kakor hitro začneš lagati — je dejal — takoj postaneš strahopeten. In če se bojiš ljudi, takoj te zgrabi hudir za vrat in naredi s teboj, kar hoče.“ A ker se ne bojim ljudi, mi je lahko. Kihnem mu v brado, nič se ga ne bojim. No, pa poizkusi še ti.

Nikita (*se prekriža*). A kaj naj storim jaz pravzaprav?

Mitrič. Kaj?

Nikita (*vstane*). Praviš, da ne bati se ljudi?

Mitrič. Čemu se boš bal te sodrge? Le poglej jih, kadar se kopljejo! Vsi so iz istega testa. Ta ima debelejši trebuh, a oni bolj suhega. To je edini razloček. Beži no, kaj bi se jih človek bal! Vrag jih vzemi!

Enajsti prizor.

Nikita, Mitrič in Matrjona.

Matrjona (*pride preko dvorišča in kliče*). No, kaj je, ali greš?

Nikita. Oh, da, tako je boljše. Grem! (*Gre proti dvorišču.*)

ZASTOR PADE.

Izpremembra.

Izba prvega dejanja, polna ljudi, ki za mizami sede in stoje. V prednjem oglu **Akulina** z **ženinom**. Na mizi so ikone in kruh. Med gosti je **Marina**, **njen mož** in načelnik. Ženske pojejo pesmi, Anisja raznaša vino. Petje utihne.

Prvi prizor.

Anisja, Marina, Semjon Matvjejevič, Akulina, njen ženin, voznik, načelnik, posredovalka, tovariš, Matrjona, gosti in narod.

Voznik. Če se hočete peljati, se odpeljimo; do cerkve ni prav blizo.

Tovariš. Počakaj vendar, očim ju mora še blagosloviti. Kje neki je?

Anisja. Pride, takoj pride, ljubi moji! Pokusite ga še en kozarček! Nikari ne zamerite!

Posredovalka. Kje je tako dolgo? Koliko časa ga že čakamo?

Anisja. Pride, takoj pride. Kakor bi trenil z očmi, bo tukaj. Pijte še malo, ljubi moji! (*Nosi okrog vino.*) Takoj pride. Zapijte še nekoliko, ve, lepotice!

Voznik. Medtem, ko čakamo, so prepele že vse pesmi. (*Ženske zapoje, sredi pesmi prideta Nikita in Akim.*)

Drugi prizor.

Prejšnji, Nikita in Akim.

Nikita (*drži Akima za roko in ga peha pred seboj*).

Pojdi, očka, brez tebe ni mogoče.

Akim. Jaz nimam rad, to se pravi, e-e-e —

Nikita (*ženskam*). Nehajte! Tiho! (*Pregleda vse v sobi.*)

Marina, ali si tukaj?

Posredovalka. Pojdi, vzemi podobo in blagoslovi ju.

Nikita. Počakaj! Miruj! (*Se ozira.*) Akulina, ti si tudi tukaj?

Posredovalka. Kaj pa kličeš vse po vrsti? Kje pa naj bo? Kako je čuden!

Anisja. Oče nebeški! Glej ga, bos je!

Nikita. Očka, ali si tukaj? Glej name! Soseska pravoslavna, vi vsi ste tukaj, in jaz sem tudi tukaj! Tukaj sem! (*Se zgrudi na kolena.*)

Anisja. Mikituška, kaj pa ti je? O moja glava!

Posredovalka. Tu ga imaš!

Matrjona. Veste, napil se je preveč francoskega, kâli. Spametuj se vendar, kaj ti je? (*Ga hoče vzdigniti, on pa se ne briga za nikogar, temveč gleda predsé.*)

Nikita. Soseska pravoslavna! Kriv sem! Skesati se hočem!

Matrjona (*ga zgrabi za pleča*). Kaj ti je? Ali si ob pamet? Ljubi moji, zmešalo se mu je, odvesti ga moramo.

Nikita (*porine mater z ramo od sebe*). Pusti me! A ti, očka, poslušaj! Prvič: Marinka, poglej sem! (*Se ji prikloni do tal in potem zopet vstane.*) Kriv sem pred teboj, obljubil sem ti, da te vzamem za ženo, zapeljal sem te, osleparil sem te in zavrgel, odpusti mi, zavoljo Krista! (*Se ji zopet prikloni do tal.*)

Anisja. Kaj se ti blede? To se vendar ne spodobi. Saj te ni nihče vprašal! Vstani, kaj pa čenčaš?

Matrjona. O-oh! To mu je narejeno. Kaj se je zgodilo? Zacopran je! Vstani, kaj blebetaš neumnosti? (*Ga hoče dvigniti.*)

Nikita (*maje z glavo*). Ne dotikaj se me! Odpusti mi, Marina! Pregrešil sem se pred teboj, odpusti mi zavoljo Kristusa! (*Marina si zakrije obraz z rokama in molči.*)

Anisja. Vstani, pravim, kaj čenčaš? Kaj misliš sedaj na to? Nikar se ne šopiri! Sram te bodi. O, kakšna sirota sem! Popolnoma je znorel!

Nikita (*sune ženo od sebe in se obrne k Akulini*). Akulina, sedaj govorim s teboj. Poslušaj me, ti soseska pravoslavna! Jaz sem prokletnik! Akulina, kriv sem pred teboj. Tvoj oče ni umrl naravne smrti. Bil je zastrupljen.

Anisja (*vzkrikne*). O, uboga moja glava! Kaj pa mu je?

Matrjona. Ta človek ni pri pameti! Odvedite ga vendar. (*Ljudje pridejo in ga hočejo odpeljati.*)

Akim (*jim brani z rokama*). Počakajte, otroci, — e-e-e — to se pravi, počakajte!

Nikita. Akulina, zastrupil sem ga. Odpusti mi zavoljo Kristusa!

Akulina (*skoči pokonci*). Laže! Jaz vem, kdo ga je.

Posredovalka. Kaj pa hočeš ti? Sedi!

Akim. O Gospod! To je greh! To je greh!

Načelnik. Zgrabite ga! K starosti pošljite in po beriče! Treba je sestaviti akt. Vstani ti, pojdi sem!

Akim (*načelniku*). Ti, — to se pravi — e-e-e — s svojimi svetlimi gumbi, — e-e-e — to se pravi, počakaj! Daj — e-e-e, da pove.

Načelnik (*Akimu*). Ti, starec, nikar se ne mešaj v to! Moja dolžnost je, da sestavim akt.

Akim. E, kaj boš — e-e-e! Počakaj, pravim! O ahtu, — e-e-e — nikari ne govori, namreč! Tukaj — e-e-e se vrši božje delo ... to se pravi, kesa se človek, a ti — e-e-e — se meniš o ahtu ...

Načelnik. K starosti!

Akim. Daj, da se izvrši božje delo, to se pravi, e-e-e, potem pa opravi ti svoje.

Nikita. Še drug velik greh sem storil pred teboj, Akulina! Zapeljal sem te! Odpusti mi, zavoljo Boga! (*Se ji prikloni do tal.*)

Akulina (*pride izza mize*). Pusti me, ne maram se omožiti. On mi je ukazal, a sedaj ne maram.

Načelnik. Ponovi, kar si rekel.

Nikita. Počakajte, gospod načelnik, dajte, da povem do konca.

Akim (*svečanostno*). Govori, sinko, vse povej, — lažje ti bo potem. Pokori se pred Bogom, ne boj se ljudi! Bog je to, Bog je to — on je to hotel! . . .

Nikita. Zastrupil sem očeta in pogubil, jaz pes, tudi hčer. Imel sem oblast nad njo, pa sem pogubil njo in otroka.

Akulina. To je res! To je res!

Nikita. V kleti sem ga zadušil z desko. Sedel sem na njem . . . ga dušil . . . v njem pa so hreščale koščice. (*Źoka.*) In zakopal sem ga v zemljo. To sem naredil jaz, samo jaz.

Akulina. Laže! Jaz sem mu rekla . . .

Nikita. Ne zagovarjaj me! Ne bojim se sedaj nikogar! Odpusti mi soseska pravoslavna! (*Se klanja do zemlje. Molk.*)

Načelnik. Zvežite ga, — vaša svatba se je menda razdrla. (*Ljudje pridejo z vrvmi.*)

Nikita. Počakajte, za to je še čas . . . (*Se pokloni očetu do tal.*) Ljubi moj oče, odpusti tudi ti spokorniku! Dejal si mi od vsega začetka, ko sem zašel v to blatno gnusobo, dejal si: „Pokaži hudiču en prst, pa te zgrabi vsega“. Nisem poslušal, jaz pes, tvojih besed, in zgodilo se je po tvojem. Odpusti mi, zavoljo Kristusa!

Akim (*svečanostno*). Bog ti odpusti, ljubi moj sin! (*Ga objame.*) Samemu sebi se nisi smilil, zato se te bo On usmilil. Bog — da, Bog!

Tretji prizor.

Prejšnji in starosta.

Starosta (*pride*). Beričev je tukaj dovolj.

Načelnik. Takoj začnemo z zaslišavanjem. (*Nikito zvežejo.*)

Akulina (*stopi k njemu*). Jaz povem resnico. Zaslišuj tudi mene!

Nikita (*zvezan*). Nikogar drugega ni treba zaslišavati, jaz sem storil vse sam. Vse je bila moja misel in moje delo. Odvedite me, kamor hočete. Ničesar več nimam povedati!

ZASTOR PADE. — KONEC.

Vsebina.

Stran

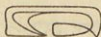
Minka Govekarjeva :

Lev Nikolajevič Tolstoj, življenjepis 1

L. N. Tolstoj :

Moč teme, drama v petih dejanjih, prevela iz ruščine

M. Govekarjeva 27

Tiskovni pogreški.

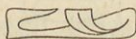
Na strani 1. čitaj: Goethe in — ne Goete iu.

Na strani 29. čitaj: Dekletoma — ne Dekletama.

Na strani 37. čitaj: Poglej — ne pogjej.

Na strani 54. čitaj: da se obesim ali pa njega zadavim
— ne obesi — zadavi.

Na strani 101. čitaj: klicali — ne kllicali.

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIŽNICA

00000420333

